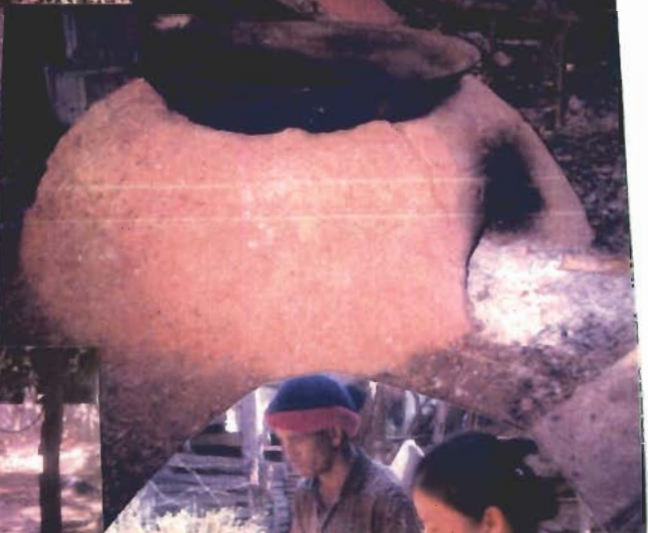

โครงการศึกษาวิจัยเรื่อง
การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมจากการผลิตข้าวเม่า
ของชาวบ้านกลางใหญ่ ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านฝ่อ
จังหวัดอุดรธานี

พนม ศรีศิลป์

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย จาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีงบประมาณ 2540

ภาพอุปกรณ์และขั้นตอนการผลิตข้าวเม่า

คำนำ

โครงการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมจากการผลิตข้าวเม่า ของชาวบ้านกลางใหญ่ ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านค้อ จังหวัดอุรธานี” เป็นโครงการที่ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

วัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย เพื่อศึกษาความเป็นมาและวิวัฒนาการของกระบวนการผลิตข้าวเม่าและเพื่อเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้ที่ผลิตข้าวเม่ากับผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า ผลจากการศึกษาเป็นข้อมูลสารสนเทศในการพัฒนาอาชีพและส่งเสริมอาชีพของประชาชนเป็นอย่างดี ซึ่งสนองยุทธศาสตร์และจุดเน้นการดำเนินงานทางด้านวัฒนธรรมในเรื่อง “การส่งเสริมองค์กรชุมชนให้เข้มแข็ง” โดยการพัฒนาตน ครอบครัว และชุมชน ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้บนพื้นฐานการเรียนรู้วัฒนธรรมดั้งเดิมและมีการพัฒนา ปรับปรุงรูปแบบของการผลิต-จำหน่ายในลักษณะของการรวมกลุ่มในชุมชนนำไปสู่แนวทางการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจที่วิกฤตในปัจจุบัน

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า รายงานการวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานและบุคคลที่สนใจ และผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบบ้างตามสมควร

(นายประเสริฐ นุญแก้ว)

ผู้อำนวยการสำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
เขตการศึกษา 9

ประกาศคุณูปการ

การศึกษาวิจัยเล่มนี้สำเร็จลุล่วงเป็นไปตามวัตถุประสงค์ได้ด้วยดี เพราะได้รับการสนับสนุนจากท่านประเสริฐ บุญท้าว ผู้อำนวยการสำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และท่านพงษ์ศักดิ์ ศรีวรกุล รองผู้อำนวยการสำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ผู้บังคับบัญชาของผู้วิจัย ที่อนุญาตให้การศึกษาวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติหน้าที่ราชการ

ขอขอบคุณท่านจันทิ ลากจิตร ศึกษาธิการอำเภอบ้านฝาง และคณะครู-อาจารย์โรงเรียนบ้านกลางใหญ่ นิโรธรังสีอุปถัมภ์ รวมทั้งคณะครูที่เลี้ยงดูนักเรียนตั้งแต่ก่อนเกณฑ์ในวัดสังฆาราม บ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านฝาง จังหวัดอุดรธานี ที่อำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลฯ ขอขอบคุณอาจารย์อัญชัญ เปี่ยมไพศาล และ อาจารย์กาญจนา พงษ์พิชญ์ ที่ช่วยเหลือในการพิมพ์ต้นฉบับและพิสูจน์อักษร จึงทำให้ผลงานมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

คุณค่าและประโยชน์ของเอกสารเล่มนี้ขอยกประโยชน์ให้แก่ผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนากระบวนการผลิตข้าวเม่าจึงทำให้มนุษย์รู้จักการบริโภคข้าวเม่าทั้งในอดีตและปัจจุบัน

(นายพนม ศรีศิลป์)

นักวิชาการศึกษา 7 ว

บทคัดย่อ

ชื่อเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมจากการผลิตข้าวเม่า
ของชาวบ้านกลางใหญ่ ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ
จังหวัดอุดรธานี

ผู้วิจัย นายพนม ศรีศิลป์ ตำแหน่ง นักวิชาการศึกษา 7 ว.

ทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

การศึกษามีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความเป็นมาและวิวัฒนาการของกระบวนการผลิตข้าวเม่าและเพื่อเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวบ้านผู้ผลิตและผู้ไม่ผลิตข้าวเม่า บ้านกลางใหญ่ หมู่ที่ 5 ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี โดยการศึกษาข้อมูลภาคสนามจากผู้รู้ ผู้ผลิตข้าวเม่า ผู้ไม่ผลิตข้าวเม่าและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง รวมทั้งการสังเกตประกอบการวิเคราะห์ แล้วนำเสนอผลการศึกษาดังวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า

ความเป็นมาและวิวัฒนาการของกระบวนการผลิตข้าวเม่า มีการพัฒนาจากการผลิตเพื่อบริโภคเป็นผลิตเพื่อจำหน่ายโดยใช้แรงงานจากคนและสัตว์และพัฒนาไปสู่ยุคผลิตเพื่อจำหน่ายโดยใช้เทคโนโลยีเครื่องจักรกล ขั้นตอนการผลิตมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ที่สำคัญได้แก่ การโอบา, การนวดข้าว, และการตำข้าว ทำให้ผลผลิตได้ปริมาณและคุณภาพตามความต้องการของผู้ผลิตและผู้บริโภค จึงทำให้บ้านกลางใหญ่เป็นแหล่งผลิตและศูนย์กลางการจำหน่ายข้าวเม่าที่สำคัญแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่งผล

ให้บ้านกลางใหญ่เป็นจุดแวะเยี่ยมชมวิถีชีวิตการผลิตข้าวเม่าของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และต่างประเทศ

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536 พบว่า กลุ่มที่ผลิตข้าวเม่ามีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่คึกคักเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มที่ไม่ผลิตข้าวเม่า ในเรื่องการประกอบอาชีพเสริม การถือครองที่ดิน, รายได้ต่อครัวเรือน, ทรัพย์สินภายในบ้าน และการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัย สำหรับการกู้ยืมและหนี้สิน พบว่า ทั้ง 2 กลุ่มมีการกู้ยืมมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536 พบว่า ชาวบ้านทั้ง 2 กลุ่ม ส่งบุตรหลานศึกษาต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษามากขึ้น การรักษาการเจ็บป่วยจะไปรักษาตามสถานอนามัยและโรงพยาบาลแทนการไปซื้อยาตามร้านค้า การรวมกลุ่มเพื่อจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้ความสนใจมากขึ้น เนื่องจากได้รับประโยชน์ที่เป็นรูปธรรม สำหรับเรื่องความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรม มีการปฏิบัติไม่แตกต่างกันมากนัก ยังคงยึดวัฒนธรรมของกลุ่มไทย-ลาวเช่นเดิมแต่ลดกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณีลง

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
ประกาศคุณูปการ	ข
บทคัดย่อ	ค
บัญชีตาราง	ง
บทที่ 1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
วัตถุประสงค์ในการวิจัย	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	3
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	4
วิธีดำเนินการศึกษา	4
นิยามศัพท์เฉพาะ	6
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
บทที่ 2 สภาพทั่วไปของหมู่บ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านฝ่อ	14
จังหวัดอุดรธานี	
ประวัติความเป็นมา	14
สภาพภูมิศาสตร์	16
ที่ตั้งและอาณาเขต	16
ทรัพยากร	17
สภาพทางสังคม	17
สภาพทางเศรษฐกิจ	19
สภาพทางวัฒนธรรม	21

บทที่ 3	ความเป็นมาและวิวัฒนาการของกระบวนการผลิต	26
	ยุคที่ 1 การผลิตเพื่อบริโภค	27
	ยุคที่ 2 การผลิตเพื่อจำหน่าย	28
	ยุคที่ 3 การผลิตด้วยเทคโนโลยีเครื่องจักรกล	31
	การเปรียบเทียบกระบวนการและวิวัฒนาการผลิตข้าวมา	33
	การลงทุน	37
	ระบบการตลาด	39
	ปัจจัยที่มีผลต่อการผลิต	40
บทที่ 4	การเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ของชาวบ้านผู้ผลิตข้าวมากับกลุ่มชาวบ้านผู้ไม่ผลิต	42
	การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ	43
	- ด้านการประกอบอาชีพ	43
	- ด้านการถือครองที่ดิน	47
	- ด้านรายได้-รายจ่าย	48
	- ด้านการกู้ยืมและหนี้สิน	52
	- ด้านทรัพย์สินภายในครัวเรือน	54
	- ด้านการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัย	57
	การเปลี่ยนแปลงทางสังคม	59
	- ด้านการศึกษา	59
	- ด้านสาธารณสุข	61
	- ด้านการรวมกลุ่ม	62
	- ด้านความเชื่อประเพณีและวัฒนธรรม	63
บทที่ 5	สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	70
	สรุปผล	70
	อภิปรายผล	73

ข้อเสนอแนะ	75
- ข้อเสนอแนะจากการศึกษาค้นคว้า	75
- ข้อเสนอแนะในการศึกษาค้นคว้าครั้งต่อไป	76
ภาคผนวก	78
- แผนที่จังหวัดอุตรธานี	85
- แผนที่อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุตรธานี	86
- แผนที่ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุตรธานี ..	87
ประวัติย่อของผู้วิจัย	88

บัญชีตาราง

ตารางที่	หน้า
1	แสดงการเปรียบเทียบกระบวนการและวิวัฒนาการผลิตข้าวเม่า ... 33
2	แสดงการเปรียบเทียบอาชีพหลักของชาวบ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่า ก่อนและหลัง ปี พ.ศ. 2536 43
3	แสดงการเปรียบเทียบอาชีพเสริมของชาวบ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่า ก่อนและหลัง ปี พ.ศ. 2536 45
4	แสดงการเปรียบเทียบในการถือครองที่ดินของชาวบ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่า ก่อนและหลัง ปี พ.ศ. 2536 47
5	แสดงการเปรียบเทียบรายได้ต่อครัวเรือนของชาวบ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่า ก่อนและหลัง ปี พ.ศ. 2536 49
6	แสดงการเปรียบเทียบรายจ่ายต่อเดือนของชาวบ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่า ก่อนและหลัง ปี พ.ศ. 2536 51
7	แสดงการเปรียบเทียบแหล่งเงินกู้/การกู้ยืมเงินของชาวบ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่า ก่อนและหลัง ปี พ.ศ. 2536 53
8	แสดงการเปรียบเทียบรายการทรัพย์สินประเภทครัวเรือน ของชาวบ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิตและ ไม่ผลิตข้าวเม่าก่อนและหลัง ปี พ.ศ. 2536 54

9	<p>แสดงการเปรียบเทียบรายการทรัพย์สินอื่น ๆ ของชาวบ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่า ก่อนและหลัง ปี พ.ศ. 2536 56</p>
10	<p>แสดงการเปรียบเทียบลักษณะที่พื้กออาศัยของชาวบ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่า ก่อนและหลัง ปี พ.ศ. 2536 58</p>
11	<p>แสดงการเปรียบเทียบระดับการศึกษาสูงสุดของสมาชิกในครอบครัว ของชาวบ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิตและ ไม่ผลิตข้าวเม่าก่อนและหลัง ปี พ.ศ. 2536 60</p>
12	<p>แสดงการเปรียบเทียบวิธีการรักษาพยาบาลของชาวบ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่า ก่อนและหลัง ปี พ.ศ. 2536 61</p>
13	<p>แสดงการเปรียบเทียบกิจกรรมรวมกลุ่มของชาวบ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่า ก่อนและหลัง ปี พ.ศ. 2536 63</p>
14	<p>แสดงการเปรียบเทียบระยะเวลาในการบวชของชาวบ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่า ก่อนและหลัง ปี พ.ศ. 2536 64</p>
15	<p>แสดงการเปรียบเทียบลักษณะของความเชื่อของชาวบ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่า ก่อนและหลัง ปี พ.ศ. 2536 66</p>
16	<p>แสดงการเปรียบเทียบการเข้าร่วมประเพณีและวัฒนธรรม ของชาวบ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิต และไม่ผลิตข้าวเม่าก่อนและหลัง ปี พ.ศ. 2536 67</p>

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมาในด้านการสร้างอาชีพ และคุณภาพของประชากร ทำให้สภาพต่างๆ ของหมู่บ้านในชนบทเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านสภาพเศรษฐกิจ สภาพสังคม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน ทั้งนี้เพราะโครงสร้างพื้นฐานได้กระจายไปสู่ชุมชนต่างๆ เทคโนโลยีและวิธีการใหม่ๆ เริ่มมีบทบาท คอวิถีชีวิตของชาวชนบทเพิ่มมากขึ้น ขนบธรรมเนียมและประเพณีที่สำคัญถูกละเลยจากชาวบ้าน มีการนำสินค้าสำเร็จรูปเข้าสู่หมู่บ้าน ชาวบ้านต้องขยายพื้นที่สำหรับการเพาะปลูกหรือสร้างอาชีพใหม่ๆ เพื่อให้ได้ปริมาณเพียงพอสำหรับแลกเปลี่ยนสินค้าที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตชาวบ้านในหมู่บ้าน ทั้งที่เป็นด้านดีและด้านเสีย (วีรพล มณีพงษ์. 2531 : 118) การศึกษาของ สุวิทย์ ธีรศาสตร์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2529 : 262-264) เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ในหมู่บ้านอีสาน บ้านโนนตะแบก ตำบลโนนตะแบก อำเภอสีชมพู จังหวัดขอนแก่น พบว่า ชาวบ้านผลิตสินค้าด้านการเกษตรเพื่อขาย มีการนำเทคโนโลยีเพื่อช่วยในการผลิต วิถีชีวิตของชาวบ้านมีการพึ่งพาตลาดมากขึ้นวัฒนธรรมการลงแขกของชาวบ้านลดลง และชาวบ้านมีหนี้เพิ่มขึ้น มีการสะสมที่ดินและเกิดช่องว่างระหว่างกลุ่มคนในหมู่บ้านมากขึ้น ผลการศึกษาของ คำสอน สีชมภู (2531 : 146-153) ที่ศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม หลังจากมีไฟฟ้าเข้าสู่ชนบทอีสาน ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านกำแมด ตำบลกำแมด อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร พบว่าชาวบ้านใช้จ่ายเพิ่มขึ้น การทำนาลดลงเปลี่ยนสู่อาชีพรับราชการมากขึ้น แข่งขันการสะสมทรัพย์สินภายในครัวเรือน และมีหนี้สินเพิ่มขึ้นและการศึกษาของ ปันดดา เผือกพันธุ์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2532 : 125-160) ที่ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ในหมู่บ้านชาติพันธุ์กวย ศึกษากรณีหมู่บ้านว่น ตำบลว่น อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย พบว่าชาวบ้านนำเทคโนโลยีมาให้เพื่อเพิ่มผลผลิตเกษตร มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพไปเป็นผู้ใช้แรงงานในตัวเมืองมากขึ้น วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปแบบสังคมเมือง

ต่างคนต่างอยู่ไม่มีการพึ่งพาอาศัย และช่วยเหลือเกื้อกูลกันแบบคนในสังคมโบราณ

ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่ผลิตข้าวได้มากมาตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์แล้ว มีหลักฐานจากศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงแห่งกรุงสุโขทัยก็ปรากฏชัดเจนว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” “อู่น้ำ อู่น้ำ” ก็ล้วนแต่ขึ้นขึ้นถึงความอุดมสมบูรณ์ของข้าวที่ชาวนาผลิตได้ ในรายงานของ Barker and Herdt (1985 : 251) พบว่า “ประเทศไทยเป็นผู้ผลิตและส่งออกข้าวรายใหญ่ที่สุดของโลกควบคู่ไปกับที่ราบลุ่มแม่น้ำอิรวดีในพม่า และที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงในเวียดนาม ซึ่งแต่ละแห่งนั้นผลิตข้าวเลี้ยงประชากรโลกมากกว่า 1 ล้านเมตริกตัน ในปี พ.ศ. 2482 (1939)” เมื่อพิจารณาจากลักษณะทางภูมิศาสตร์แล้ว จะเห็นว่า ประเทศไทยมีความเหมาะสมที่จะปลูกข้าวเป็นอย่างยิ่ง เพราะตั้งอยู่ “ในเขตมรสุมพัดผ่านปริมาณน้ำฝนที่ตกภายในประเทศอยู่ในเกณฑ์ดีและเป็นเวลาหลายเดือนทำให้เหมาะสมในการเพาะปลูก (ข้อมูลปี 2527) (เกียรติชัย เวชภูพันธ์. มปป. : 1) ข้าวเป็นอาหารหลักของคนทั้งโลกและข้าวยังนำมาผลิตเป็นอาหารว่าง อาหารเสริมได้ด้วย

ลักษณะทางภูมิศาสตร์และทำเลที่ตั้งของประเทศไทยที่อยู่ในเขตรมรม มีฝนตกติดต่อกันเป็นเวลาหลายเดือน อุณหภูมิที่อยู่ระหว่าง 25-30 องศาเซลเซียส อีกทั้งพื้นที่การเกษตรของประเทศไทยยังเป็นที่ราบลุ่มน้ำดินอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะที่ราบในบริเวณตอนกลางของประเทศ ลักษณะดังกล่าวทำให้ประเทศไทยสามารถผลิตข้าวเป็นสินค้าออกที่สำคัญได้ ความจริงข้อนี้เราพิจารณาได้จากตัวเลขเนื้อที่ของประเทศที่มีทั้งหมดเท่ากับ 321 ล้านไร่ แต่พื้นที่ร้อยละ 23 หรือประมาณ 73 ล้านไร่เป็นพื้นที่ทำนาข้าว เพราะเกษตรกรส่วนใหญ่มีอาชีพปลูกข้าว “โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะเป็นภาคที่มีเนื้อที่นามากที่สุด คือ 36 ล้านไร่ (เกียรติชัย เวชภูพันธ์. มปป. : 2-3)

จังหวัดอุดรธานี ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนในปัจจุบัน โดยเฉพาะครัวเรือนที่มีอาชีพด้านการเกษตร มีรายได้เฉลี่ย 21,892 บาท/ครัวเรือน/ปี (ข้อมูลปี 2540) ซึ่งไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายที่จำเป็นอย่างแน่นอน พื้นที่เกษตรกรรมในจังหวัดที่พึ่งพารายได้จากผลผลิตทางการเกษตร เป็นหลักอย่างแท้จริง รวม 5 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอบ้านผือ อำเภอเมือง อำเภอหนองหาน อำเภอกุมภวาปี และอำเภอเพ็ญ

สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน รายได้จากผลผลิตทางการเกษตรอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตประจำวัน และการปลดปล่อยหนี้สินที่มีอยู่หลังจากกู้ยืมมาเลี้ยงชีพของตนในครอบครัวให้อยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข จึงทำให้ประชาชนโดย

ทั่วไปต้องคืนรณหารายได้เพิ่มและสนใจที่จะประกอบอาชีพเสริม หรือเปลี่ยนอาชีพใหม่ ประชาชนในหมู่บ้านกลางใหญ่ ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่ต้องหาแนวทางเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว โดยสืบสานวิถีชีวิตการกินอยู่ของบรรพบุรุษที่ดำเนินมาตั้งแต่โบราณมาเป็นการพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตข้าวเม่าในครัวเรือนและมีการตั้งกลุ่มผลิตและจำหน่ายข้าวเม่าภายในจังหวัดอุดรธานีและจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งมีแนวโน้มที่จะขยายเครือข่ายการจำหน่ายแพร่หลายต่อไป จึงทำให้มีการนำเทคโนโลยีมาช่วยในการผลิตและจำหน่ายทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ประชาชนในหมู่บ้านกลางใหญ่ สนใจที่จะประกอบอาชีพนี้แทนการไปขายแรงงานต่างถิ่น หรือประกอบอาชีพอื่น

จากการผลิตข้าวเม่าของชาวบ้านกลางใหญ่ ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ในปัจจุบัน ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมธุรกิจ และสังคมเกิดขึ้นกับครอบครัวที่ผลิต ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จากการผลิตข้าวเม่า ของชาวบ้านกลางใหญ่ ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานีเพื่อนำผลการศึกษาเป็นสารสนเทศในการพัฒนาอาชีพต่อไป

วัตถุประสงค์ในการทำวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาและวิวัฒนาการของกระบวนการผลิตข้าวเม่าของชาวบ้านกลางใหญ่ ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี
2. เพื่อเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ของผู้ผลิตกับผู้ไม่ผลิตข้าวเม่าในบ้านกลางใหญ่ หมู่ที่5 ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

ผลการศึกษาสามารถนำไปใช้เป็นสารสนเทศสำหรับการปรับปรุงแนวทางในการพัฒนาอาชีพของชาวบ้านกลางใหญ่ ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาท้องถิ่น มีข้อมูลสารสนเทศในการตัดสินใจในกำหนดแนวทางส่งเสริมอาชีพของประชาชน ซึ่งจะสนองนโยบายการดำเนินงานด้านวัฒนธรรม

ในเรื่อง “การส่งเสริมองค์กรชุมชนให้เข้มแข็ง” โดยการพัฒนาคน ครอบครัว และชุมชน ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้บนพื้นฐานการเรียนรู้วัฒนธรรมดั้งเดิมในรูปแบบของการตั้งองค์กรในชุมชน เช่น กลุ่มสหกรณ์, กลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

1. พื้นที่ การศึกษาค้นคว้านี้เป็นการศึกษาการผลิตข้าวแม่ของบ้านกลางใหญ่ หมู่ที่ 5 ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

2. ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ประกอบด้วย

กลุ่มแรก ผู้รู้ (Key Informant) ในหมู่บ้านได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิในหมู่บ้าน, ผู้ใหญ่บ้าน, กำนัน, ผู้บริหารโรงเรียนและเจ้าอาวาสวัด

กลุ่มที่สอง ผู้ผลิตและจำหน่ายข้าวแม่ จำนวน 37 ครัวเรือน

กลุ่มที่สาม ชาวบ้านผู้ไม่ผลิตและจำหน่ายข้าวแม่ จำนวน 37 ครัวเรือน

กลุ่มที่สี่ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่ พัฒนาการตำบลกลางใหญ่, เจ้าหน้าที่เกษตรตำบลกลางใหญ่, เจ้าหน้าที่เคหกิจในอำเภอบ้านผือ เจ้าหน้าที่ฝ่ายสินเชื่อธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ประชาน อบต. และปลัด อบต.กลางใหญ่

3. ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2540 ถึงสิงหาคม พ.ศ. 2541

วิธีดำเนินการศึกษา

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดวิธีการและขั้นตอนในการศึกษา ดังนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล

1.1 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้แบ่งเอกสารออกเป็น 3 กลุ่มคือ

1.1.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับข้าวและการผลิตข้าวแม่

1.1.2 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการผลิต

1.1.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทาง

เศรษฐกิจและสังคม

1.2 วิธีการสร้างเครื่องมือในการศึกษาวิจัย

1.2.1 ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน

1.2.2 ศึกษาเครื่องมือของวีระพล ชัยมะคัน (2538 : 166-179)

และชาญชัย มาตรฐาน (2540 : 182-199) เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือ

1.3 รวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยดำเนินการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

โดยวิธี ดังนี้

1.3.1 วิธีการสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสอบถามจำนวน 4 ชุด

ได้แก่ กลุ่มผู้รู้ (Key Informant), กลุ่มผู้ผลิต-จำหน่ายข้าวแม่ กลุ่มชาวบ้านที่ไม่ผลิต และกลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง

1.3.2 โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

1.4 เครื่องมือที่ใช้ ในการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ประกอบด้วย

1.4.1 แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง

1.4.2 เครื่องบันทึกเสียงใช้บันทึกคำให้สัมภาษณ์

1.4.3 กล้องถ่ายรูป

1.4.4 สมุดบันทึก

2. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้ศึกษาดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตาม จุดมุ่งหมายของการศึกษา ดังนี้

2.1 วิเคราะห์องค์ประกอบ และขั้นตอนกระบวนการรวมทั้งวิวัฒนาการในการผลิตข้าวแม่

2.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมของผู้ผลิตและไม่ผลิตข้าวแม่ บ้านกลางใหญ่ หมู่ที่ 5 ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านฝาง จังหวัดอุดรธานี

3. ชั้นนำเสนอผลการศึกษา

ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษาดังด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

นิยามศัพท์เฉพาะ

ข้าวเฒ่า หมายถึง ข้าวเหนียวหลังจากออกรวงเป็นน้ามน และตั้งท้องเป็นเมล็ด แต่ยังไม่แก่หรือยังไม่สุก ซึ่งชาวอีสานเรียกเมล็ดข้าวในช่วงนี้ว่า “กำลังเฒ่า” ชาวอีสานจะนำมาคั่ว แล้วคั่วเอาเปลือกออก

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ หมายถึง ความแตกต่างช่วงก่อนและหลังการผลิตข้าวเฒ่า ของชาวบ้านกลางใหญ่ ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ การถือครองที่ดิน รายได้-รายจ่าย การกู้ยืมและหนี้สิน ทรัพย์สินภายในครัวเรือน และการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัย

การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม หมายถึง ความแตกต่างช่วงก่อนและหลังการผลิตข้าวเฒ่า ของชาวบ้านกลางใหญ่ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา สาธารณสุข การรวมกลุ่มและความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งเอกสารและงานวิจัยออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัย ที่เกี่ยวกับข้าวและการผลิตข้าวเฒ่า
2. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการผลิต
3. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ

และสังคม

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับข้าวและการผลิตข้าวเฒ่า

งามพิศ สัตย์สงวน (2536 : 80-82) ได้ศึกษาเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวกล่าวว่า ข้าวเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของเกษตรกร เกษตรกรมีความเชื่อเกี่ยวกับเทพีประจำข้าว ซึ่งมักเรียกว่า “แม่โพสพ” ยังเชื่อกันว่าแม่โพสพเป็นผู้ดูแลข้าวในนาหากมีการกราบไหว้บวงสรวง แล้วจะทำให้พืชผลในไร่นาเจริญงอกงามได้ผลผลิตเต็มเม็ดเต็มหน่วย รวมทั้งทำให้พวกคนอยู่เย็นเป็นสุขด้วย

ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์ (2536 : 48-61) ศึกษาเรื่องภาษาในวัฒนธรรมข้าวพบว่าข้าวแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ข้าวไร่ ข้าวนาสวน ข้าวนาเมือง ซึ่งแต่ละประเภทมี 2 ชนิด คือ ข้าวเจ้าและข้าวเหนียว นอกจากนี้ได้กล่าวถึงภาษาในวัฒนธรรมข้าว ดังนี้

1. วัฒนธรรมในการคั่งซื้อข้าว เช่นคั่งตามสภาพที่และลักษณะเด่นของเมล็ด เป็นต้น
2. ศัพท์ ที่เกี่ยวข้องกับข้าว เช่นข้าวเหนียว ข้าวเจ้า ข้าวใหม่ ข้าวผึ่ง ข้าวเฒ่า ฯลฯ
3. อาหารที่ทำมาจากข้าว เช่น ข้าวหลาม ข้าวต้ม ข้าวจี เป็นต้น

สุรัตน์ วรารัตน์ พ.ศ. (2536 : 18-40) ได้ศึกษาวัฒนธรรมการบริโภคข้าวเฒ่า บ้านแก่งโพธิ์ ตำบลน้ำกึ่ง อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์ภูมิปัญญาของชาวบ้านในการแก้ปัญหาภัยแล้ง โดยการจัดการอย่างใดอย่างหนึ่งให้ครอบครัวมีรายได้ โดยเลือกหมู่บ้านแก่งโพธิ์ ซึ่งเป็นหมู่บ้านประกอบธุรกิจ การปลูกข้าว เพื่อนำมาทำข้าวเฒ่า ผลจากการศึกษาวิจัยการปรับตัวของชาวบ้าน ได้พบความสำเร็จที่น่าสนใจในการใช้ภูมิปัญญาต่อสู้ปัญหาภัยแล้ง จนมีรายได้ตลอดปี สามารถแก้ปัญหาครอบครัวและชุมชนได้ซึ่งงานวิจัยเรื่องนี้จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอื่น ๆ ที่มีคลองส่งน้ำเข้าถึงหมู่บ้านอีกจำนวนมาก

ชัชณี พิศภาม (2540 : 19-20) ได้ศึกษาอนุกรมวิธานของข้าวพื้นเมืองในจังหวัด กาฬสินธุ์ โดยได้แบ่งประเภทของข้าวตามการ/บริโภค หรือชนิดของแป้งออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. ข้าวเหนียว (glutinous rice หรือ waxyrice) เมล็ดข้าวสารจะมีสีขาวขุ่น เมื่อนึ่งแล้วได้ข้าวสุกที่จับตัวกันเหนียวแน่นและมีลักษณะใส ประชาชนส่วนใหญ่ของภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือบริโภคข้าวเหนียวเป็นหลัก ข้าวเหนียวประกอบด้วยแป้งชนิด อะไมโลเพคติน (amylopectin) เป็นส่วนใหญ่มีแป้ง อะไมโลส (amylose) อยู่เพียงเล็กน้อยประมาณ 5-7 เปอร์เซ็นต์หรือแทบไม่มีเลย
2. ข้าวเจ้า (nonglutinous rice) เมล็ดข้าวสารจะมีสีขาวใส เมื่อนึ่งสุกแล้วมีความนุ่มเหนียวแตกต่างกัน ประชาชนส่วนใหญ่ในภาคกลางและภาคใต้บริโภคข้าวเจ้า ข้าวเจ้ามีแป้ง อะไมโลส อยู่ประมาณ 7-33 เปอร์เซ็นต์ ที่เหลือเป็นแป้งอะไมโลเพคติน อัตราส่วนของแป้งทั้งสองชนิดนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ข้าวมีคุณภาพการหุงต้มและรับประทานแตกต่างกันคือ ข้าวที่มีอะไมโลสสูงจะคุดน้ำและขยายปริมาตรในระหว่างการหุงต้มได้มากกว่าข้าวอะไมโลสต่ำ ทำให้ข้าวสุกแข็งและร่วน มีลักษณะ

ทึบแสง ไม่ลื่นมันส่วนข้าวเหนียวหรือข้าวที่มีอะไมโลสต่ำจะดูนุ่มและขยายตัวได้น้อยกว่า ข้าวเจ้าหรือข้าวที่มีอะไมเลสสูง ข้าวสุกจะเหนียวและนุ่มกว่า

แบ่งตามลักษณะการเจริญเติบโตที่เกี่ยวกับพื้นที่ปลูก แบ่งได้ 3 ประเภท คือ

1. ข้าวไร่ หมายถึง ข้าวที่ขึ้นได้ในที่ดอนหรือที่สูงตามไหล่เขาโดยไม่ต้องมีน้ำขังอาศัยเพียงน้ำค้าง น้ำฝนและความชื้นในดิน สามารถเจริญเติบโตออกรวงให้ผลได้ ดังนั้นจึงนับได้ว่าข้าวไร่เป็นข้าวที่ทนแล้งได้ดีกว่าข้าวประเภทอื่น การปลูกข้าวไร่ปลูกโดยวิธีหยอดเมล็ดแห้งเพียงอย่างเดียว ข้าวไร่มีปลูกในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้แต่มีเนื้อที่ปลูกไม่มากนัก

2. ข้าวนาสวน คือ ข้าวที่ขึ้นได้ดีในนาที่มีน้ำขังและระดับน้ำลึกไม่เกิน 1 เมตร ข้าวนาสวนมีเนื้อที่ปลูกมากที่สุดโดยปลูกกันทั่วประเทศข้าวนาสวนส่วนใหญ่จะปลูกโดยวิธีปักดำในที่ดอนหรือที่ฝนมาต่ำ จะปลูกโดยวิธีหว่านข้าวแห้ง เวลาปลูกในภาคต่าง ๆ จะแตกต่างกันไปบ้างตามช่วงการตกของฝน

3. ข้าวขึ้นน้ำ บางทีเรียกว่า ข้าวนาเมือง หรือ ข้าวฟางลอย คือ ข้าวที่สามารถขึ้นได้ในนาที่มีระดับน้ำลึกบางครั้งลึกถึง 3 เมตร มีความสามารถในการยึดปล้องให้ลำต้นยาวขึ้นตามระดับน้ำที่สูงขึ้น ข้าวขึ้นน้ำอาจมีรากงอกออกมาจากปล้องเพื่อดูดอาหารที่ละลายอยู่ในน้ำ เนื่องจากนาสำหรับข้าวประเภทนี้มีระดับน้ำลึกมาก การดูแลรักษาจึงไม่อาจทำให้ดีได้ดังนั้นข้าวประเภทนี้โดยทั่วไปจึงมีคุณภาพเมล็ดต่ำ เพราะบางครั้งข้าวนาต้องเก็บเกี่ยวในขณะที่ยังมีน้ำอยู่ หรือเมื่อน้ำแห้งแล้วต้นข้าวที่ยึดยาวจะล้มทาบลงไปกับพื้นที่น้ำที่ขึ้นและ ข้าวขึ้นน้ำมีพื้นที่ปลูกรองจากข้าวนาสวนโดยปลูกมากในภาคกลาง มีปลูกบ้างเล็กน้อยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

แบ่งตามลักษณะการเจริญเติบโตที่เกี่ยวกับแสงแดด หรือความไวต่อช่วงแสง แบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ

1. ข้าวไวแสง (photoperiod sensitive rice) ข้าวแต่ละพันธุ์ที่อยู่ในประเภทนี้ มีกำหนดออกดอกที่แน่นอนหรือถ้าคลาดเคลื่อนก็เพียงเล็กน้อยแม้จะปลูกในเวลาต่างกัน ข้าวไวแสงจัดเป็นพืชวันสั้น มักจะออกดอกในเวลาที่ยาววันสั้นกว่ากลางวัน ข้าวประเภทนี้ใช้ปลูกในฤดูนาปี คือ การปลูกในฤดูฝนเพื่อให้ออกดอกต้นฤดูหนาวหรือระหว่างฤดูหนาวซึ่งช่วงเวลากลางวันสั้นกว่า 12 ชั่วโมง ข้าวประเภทนี้แบ่งเป็นข้าวเบา ข้าวกลาง ข้าวหนัก

ข้าวเบา คือ ข้าวที่ออกดอกระหว่างเดือนกันยายนถึงเดือนตุลาคม เป็นข้าวที่มีความไวต่อแสงน้อย

ข้าวกลาง คือ ข้าวที่ออกดอกระหว่างปลายเดือนตุลาคม ถึงเดือนพฤศจิกายน

ข้าวหนัก คือ ข้าวที่ออกดอกในเดือนธันวาคม ถึงเดือนมกราคม

ข้าวพื้นเมืองของประเทศไทยเกือบทุกพันธุ์จัดอยู่ในประเภทนี้

2. ข้าวไม่ไวแสง (photoperiod insensitive rice) ข้าวประเภทนี้ออกดอกตามอายุ จึงปลูกได้ตลอดปีถ้ามีน้ำเพียงพอ แต่จะให้ผลดีกว่าถ้าปลูกในฤดูนาปรัง คือ ฤดูร้อน เพราะมีแสงแดดมากกว่าฤดูอื่น ข้าวประเภทนี้มีอายุตั้งแต่ประมาณ 110-150 วัน ที่มีปลูกอยู่ในประเทศขณะนี้ส่วนมากได้จากการผสมพันธุ์ข้าวไทยกับข้าวจากต่างประเทศ เช่น ฟิลิปปินส์ อินเดีย และอินโดนีเซีย เช่น ข้าว กข 1 กข 3 กข 7 และกข 9 เป็นต้น

2. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการผลิต

สุพจน์ ศรีบุญสม (2534 : บทคัดย่อ) ที่ศึกษาผลบกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมจากการประกอบอาชีพทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้าง ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ชาวบ้านได้ทอผ้ามาเป็นเวลานานและพัฒนามาเป็นการค้าในปี พ.ศ. 2528 โดยการสนับสนุนจากทางราชการและหน่วยงานของเอกชน มีตลาดจำหน่ายทั้งในประเทศและต่างประเทศ ขบวนการผลิตแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ ประเภทแรก อุปกรณ์การทอผ้าไหมมี 12 ชนิด คือ กี่ ฟืม เขาฟืมหรือตะกอ ไม้เหยียบขูก ไม้กำพัน กระจสว ไม้นั่งทอผ้า ไม้หาบ อัก โน และปลา ประเภทที่สอง การทำผ้าลายซิด มีอุปกรณ์พิเศษคือ ไม้เก็บ ไม้ซ้อน และไม้คำซิด รวมทั้งผลิตภัณฑ์ จากผ้าทอ ได้แก่ กระเป๋าผู้หญิง กระเป๋าทรงโค้ง กระเป๋าลายซิด กระโปรง ถุงเป้ ที่เสียบจดหมาย กระเป๋าคาดเอว หมวก และรองเท้าผ้าฝ้าย ส่วนวิธีการจำหน่ายมีทั้งที่ศูนย์สาธิตผลิตภัณฑ์สิ่งทอหมู่บ้าน การเร่ขาย และพ่อค้าคนกลางรับไปจำหน่าย

พจนีย์ บุญหวาน (2537 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลกระทบการประกอบอาชีพเลี้ยงโค-กระบือ ที่มีต่อเศรษฐกิจและสังคมของชาวบ้านทำนาแกว ตำบลทำนาแกว จังหวัดขอนแก่น พบว่า การเลี้ยงโค-กระบือเป็นการแก้ปัญหาความยากจนที่เกิดจากการทำนาและทำไร่ที่ไม่ได้ผลคุ้มกับการลงทุน การเลี้ยงโค-กระบือ ได้รับการสนับสนุนด้าน

สินเชื่อจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร มีการปลูกหญ้า การปรับปรุง สายพันธุ์ การป้องกันและกำจัดโรคส่วนด้านตลาดมีทั้งการนำไปขายที่ตลาดนัดโค-กระบือ และการรับซื้อของพ่อค้าชำแหละเนื้อขายถึงในหมู่บ้าน

ท่อนจันทร์ วงศ์พรหม (2540 : 81-89) ที่ได้ศึกษาวิจัยปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรกรบ้านสว่าง ตำบลศรีสว่าง อำเภอ โพนทราย จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ในกิจกรรมการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม สมาชิกกลุ่มมีความรู้ทั้งเรื่องพันธุ์ไหมและการคัดเลือกพันธุ์หม่อน การเตรียมแปลงสำหรับปลูกหม่อน การปลูก การตัดแต่งกิ่ง การบำรุงรักษาต้นหม่อน ซึ่งความรู้ดังกล่าวได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษมายังรุ่นลูกหลาน รวมทั้งได้รับการสนับสนุนในการฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมปีละ 1-2 ครั้งที่เป็นความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงไหมแผนใหม่ ส่วนขั้นตอนการผลิตไหมเริ่มตั้งแต่การคัดเลือกพันธุ์ไหม การกกไข่ไหม การเลี้ยงไหมอ่อน การเลี้ยงไหมแก่ การเก็บรังไหม การสาวไหม การปั่นเส้นไหม และการจัดการตลาด

จากกระบวนการผลิตของกลุ่มอาชีพต่างๆ พบว่า การผลิตที่ครบวงจรและการผสมผสานวิธีการแบบพื้นเมืองกับความรู้แบบแผนใหม่ตั้งแต่ การวางแผนการผลิตอย่างละเอียดและมีเป้าหมาย กระบวนการผลิตที่ต้องใช้เทคโนโลยีช่วยผ่อนแรง และการจัดจำหน่ายในเชิงธุรกิจจะทำให้มีการพัฒนาอาชีพต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

3. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และสุวรรณ บัวทวน (2528 : 159) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนสองแห่งในจังหวัดขอนแก่น คือ หมู่บ้าน อัมพวันและหมู่บ้านคำแก่นคูณ พบว่า ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งสองแห่งคล้ายคลึงกัน อัตราการเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจ และระบบการพักผ่อนหย่อนใจมีมากพอสมควร การเปลี่ยนแปลงในระบบเครือญาติ ระบบของความเชื่อแทบจะไม่เปลี่ยนแปลงเลย ส่วนสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมภายในชุมชนทั้งสองแห่งนั้นคือ สาเหตุภายนอก ได้แก่ การสาธารณสุขปลอดภัยขั้นพื้นฐาน การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และการสื่อสารมวลชน สาเหตุภายใน ได้แก่ นิเวศวิทยาบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคล ซึ่งสาเหตุภายนอกมีอิทธิพลมากกว่าสาเหตุภายใน

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และสุวิทย์ ชีรสาสวัต (2530 : 120-200) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมในชุมชนบ้านเขย บ้านไทคำและบ้านไทยลาว เป็นการศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณี พบว่าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ได้เปลี่ยนจากระบบยังชีพเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเงินสด ส่วนสาเหตุสำคัญที่ผลต่อการเปลี่ยนแปลง คือ สาเหตุภายนอก ได้แก่ สาธารณูปโภค การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ด้านสื่อสารมวลชน ส่วนองค์ประกอบที่มีส่วนสนับสนุนการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ สาเหตุทางด้านนิเวศวิทยา ด้านชาติพันธุ์ และด้านบุคลิกภาพ โดยการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในแต่ละชุมชนมีมากกว่าการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สังคมและวัฒนธรรม

ปนัดดา เผือกพันธุ์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2532 : 125-160) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้านชาติพันธุ์กวย ศึกษากรณีหมู่บ้านว่น คำบถว่น อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย พบว่า ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงจากการทำนาเพื่อใช้บริโภคและขายผลผลิตข้าว ไปทำการค้าและรับจ้างแรงงานต่างถิ่นเพิ่มขึ้น ในขณะที่เดียวกันระบบการกู้ยืมของสถาบันการเงินของรัฐก็เข้าไปมีบทบาทในหมู่บ้านสาเหตุเนื่องจากปัญหานี้สิน ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม พบว่ามีการแต่งงานข้ามเผ่าพันธุ์มากขึ้น สถาบันครอบครัว และเครือญาติไม่ค่อยมีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน เนื่องจากระบบการศึกษาในรูปของโรงเรียนที่รัฐสร้างขึ้น ทำให้ค่านิยมด้านการศึกษาเปลี่ยนแปลงไป แต่โอกาสทางการศึกษาของชาวบ้านถูกจำกัด โดยเงื่อนไขความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัว พฤติกรรมการรักษาพยาบาลเปลี่ยนไปใช้การรักษาแผนปัจจุบันมากขึ้น และมีการวางแผนครอบครัว รูปแบบการพักผ่อนหย่อนใจเปลี่ยนไปตามความเจริญของการสื่อสารมวลชนที่แพร่หลายเข้าสู่หมู่บ้าน

สาเหตุที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมนั้น ได้แก่ สาเหตุภายนอกประกอบด้วยด้านสาธารณูปโภค การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม การแพร่กระจายของสื่อมวลชน ตลอดจนสาเหตุด้านการแพร่กระจายอำนาจรัฐ และสาเหตุภายในชุมชน ได้แก่ สาเหตุด้านนิเวศวิทยา ด้านชาติพันธุ์ รวมทั้งสาเหตุด้านบุคลิกภาพของชาวบ้าน

วีระพล ชัยมะดัน (2538 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านหนองหว้า คำบถชื่นชม

อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม พบว่า สาเหตุที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมคือสาเหตุภายนอกและสาเหตุภายใน กล่าวคือ

1. สาเหตุภายนอก ได้แก่ การสร้างถนนเข้าสู่หมู่บ้าน การมีไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน โครงการอ่างเก็บน้ำของรัฐเข้าสู่หมู่บ้าน สาเหตุเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงต่อด้านเศรษฐกิจและสังคมของชาวบ้าน

2. สาเหตุภายใน ได้แก่ ด้านนิเวศวิทยา กล่าวคือ สภาพดินน้ำอากาศเปลี่ยนแปลงไปเพราะเกษตรกรในหมู่บ้านได้นำปุ๋ย และยาปราบศัตรูพืชเข้ามาใช้ในการเพาะปลูกจึงทำให้มีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ด้านเจตคติของชาวบ้านมีการยอมรับผู้นำหมู่บ้านที่ดีโดยชาวบ้านให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญภายในที่ทำให้การเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

วรภรณ์ นวลเพ็ญ (2539 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคม ของชาวบ้านเชียง ตำบลบ้านเชียง กิ่งอำเภอเชียงขวัญ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม แยกเป็น

1. ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ มีการผลิตแบบยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อขาย การถือครองที่ดินมีจำนวนลดลง การผลิตข้าวลงทุนมากขึ้นและเปลี่ยนไปทำอาชีพเสริมมากขึ้น มีรายได้-รายจ่ายมากขึ้น การกู้ยืมและการมีหนี้สินเพื่อนำประกอบอาชีพเสริม การทำนาและการซื้อหาเครื่องใช้ในครอบครัว ทรัพย์สินภายในครัวเรือนมีการสะสมเครื่องอำนวยความสะดวกมากขึ้น และที่พักอาศัยเปลี่ยนจากแบบทรงที่มีเกยมาเป็นบ้านครึ่งตึกครึ่งไม้แทน

2. ผลกระทบทางด้านสังคม ปัจจุบันสมาชิกแต่ละครอบครัวสนใจศึกษาต่อ โดยชาวบ้านส่งบุตรหลานเข้าเรียนในระดับที่สูงขึ้น การสาธารณสุข เปลี่ยนจากการรักษาด้วยสมุนไพร และเวทมนต์มาเป็นแบบแพทย์แผนปัจจุบัน ด้านศาสนา วัดยังคงเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านและด้านความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม ชาวบ้านมีความเชื่อเกี่ยวกับโชคลาง และพิธีกรรมต่างๆ ลดลง

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่า ผลกระทบทางเศรษฐกิจ และสังคมของชุมชนในชนบทมีหลายอย่างที่สำคัญ ได้แก่ ระบบเศรษฐกิจมีการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้เพื่อปรับปรุงและเพิ่มผลผลิตด้านการเกษตรมากขึ้น แต่สภาวะทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ชาวบ้านยังไม่ดีขึ้นทำให้มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพไปเป็นผู้ใช้แรงงานมากขึ้น ในขณะที่

ภาวะหนี้สินยังคงมีอยู่มาก สำหรับในด้านสังคมวัฒนธรรม พบว่าวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวบ้านเปลี่ยนไป มาตรฐานคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ด้านสุขภาพอนามัยและการศึกษาดีขึ้น มีโอกาสเดินทางเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจมากขึ้น แต่ยังคงเคารพนับถือผู้อาวุโสและประเพณีของท้องถิ่น รวมทั้งปัญหาสังคมมีแนวโน้มยังคงมีอยู่ต่อไป

บทที่ 2

สภาพทั่วไปของบ้านกลางใหญ่ ตำบลกลางใหญ่

อำเภอบ้านฝ่อ จังหวัดอุครธานี

ประวัติความเป็นมา

บ้านกลางใหญ่ ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านฝ่อ จังหวัดอุครธานี ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอบ้านฝ่อหรืออยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัดอุครธานี ระยะห่างจากตัวอำเภوبرะมาณ 15 กิโลเมตร หรือ ห่างจากจังหวัดประมาณ 75 กิโลเมตร มีประวัติความเป็นมา ดังนี้ (บันทึก ใจซื่อ. 2541 : สัมภาษณ์)

เจ้าอนุวงศ์ผู้ปกครองนครเวียงจันทร์ ทิศกบฏต่อประเทศไทย หวังจะกอบกู้เอกราชคืนโดยได้ยกทัพข้ามแม่น้ำโขงมาโจมตีราชอาณาจักรไทยไปจนถึงร้อยเอ็ด สารคาม ยัดเมืองต่าง ๆ ไปจนถึงเมืองโคราช และในขณะนั้นเจ้าเมืองโคราชไม่อยู่ไปราชการเมืองพิมาย โดยมีคุณหญิงโมผู้เป็นภรรยาอยู่รักษาเมือง และคุณหญิงโม ได้ใช้กลอุบายสามารถชนะข้าศึกได้ เจ้าอนุวงศ์จึงถอยทัพกลับไปตั้งรับอยู่ที่ค่ายบกหวานนาฮีก็ถูกตีแตกอีกถอยกลับไปอยู่ที่ค่ายคำห้าคนหนองบัวลำภูก็ถูกตีแตกอีกในที่สุดก็ข้ามแม่น้ำโขงไปป้องกันนครเวียงจันทร์ ฝ่ายทัพไทยได้ใจเพราะเห็นความพ่ายแพ้ของเจ้าอนุวงศ์ จึงได้ยกทัพข้ามไปตีเมืองเวียงจันทร์ จนได้รับชัยชนะจับเจ้าอนุวงศ์ได้และกวาดค้อนประชาชนชาวเวียงจันทร์ส่วนหนึ่งกลับมายังประเทศไทยส่วนเจ้าอนุวงศ์ได้เสียชีวิตระหว่างเดินทาง

สาเหตุที่ต้องกวาดค้อนข้าศึกมาด้วย เพราะแม่ทัพไทยในสมัยนั้นพิจารณาเห็นว่า ควรตัดกำลังนครเวียงจันทร์ จึงกวาดค้อนราษฎรชาวลาวเข้ามาประเทศไทย โดยข้ามแม่น้ำโขงมาพักอยู่ที่เมืองพานพร้าว (ปัจจุบันเป็นบ้านพรานพร้าว อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย) และเดินทางต่อมาพักที่สันภูพาน (ทิศช่องเขาขาด) ราษฎรลาวที่ถูกกวาดค้อนมาส่วนมากเป็น “ชาวพวน” อพยพมาด้วยกันหลายร้อยครอบครัว ถ้าครอบครัวไหนพอมีอันจะกิน (ฐานะดี) ก็จะมี “ข้อย” (ทาส) ติดตามไปด้วย ตัวอย่างครอบครัวของสองพี่น้อง ชื่อ จารย์อิน จารย์ดิน สองพี่น้องมีบริวารมากและมีเงินทองที่ติดตัวมาด้วย เช่น เงินป้อม เงินฮาง ทองคำ สร้อยคอ แหวน ต่างหูพวง ประดับพลอย ซ่อนมาด้วยในการอพยพมาจากเมืองเวียงจันทร์

จารย์อิน จารย์ลิน สองพี่น้องและพวกที่มีเงินทองส่วนหนึ่ง ได้ปรึกษากันว่า ไม่อยากอพยพไปอยู่ที่ไกล ๆ จึงตกลงที่จะยกทรัพย์สินส่วนหนึ่งให้นายกอง (ติดสินบน) ที่ควบคุมครอบครัวที่อพยพมา เมื่อตกลงกันกับครอบครัวที่มาด้วยกันแล้วจึงได้วางแผนโดยการเก็บรากไม้ที่มีฤทธิ์ทำให้ถ่ายท้อง (ทำให้ท้องร่วง) โดยเก็บมาตามรายทาง และที่เก็บติดมือมาแต่บ้านเก่าด้วย เมื่อได้มาแล้วก็นำมาฝนใส่หินผสมน้ำพอประมาณ (หินฝนยา) โดยเฉพาะพวกผู้หญิงและเด็ก ๆ เมื่อกินยาเข้าไปแล้วก็เริ่มถ่ายท้องและอ่อนเพลียลง ไม่สามารถเดินทางต่อไปได้ ส่วนจารย์อิน จารย์ลิน สองพี่น้องเป็นที่เคารพของชาวพวน ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้นำของชาวเมืองพวน เมื่อครอบครัวที่อพยพมาด้วยกันกินยาถ่ายท้องได้ไม่นานก็ออกอาการถ่ายท้องจนอ่อนเพลียไปตาม ๆ กัน สองพี่น้องจึงเข้าไปหานายกองและอ้อนวอนโดยมอบสิ่งของที่มีค่าที่เตรียมไว้เป็นของกำนัล เพื่อขอผ่อนปรนให้ค้างอยู่ที่พักต่อไปได้ กลุ่มของจารย์อินและจารย์ลิน เมื่อได้รับอนุญาตจากนายกองที่ควบคุมกองอพยพแล้ว จึงเลือกหาทำเลที่เหมาะสมเพื่อจะได้ตั้งบ้านต่อไป เมื่อเลือกทำเลเหมาะสมได้แล้ว จึงได้พาครอบครัวที่เหลืออยู่เพียง 11 ครอบครัว สร้างหมู่บ้านขึ้นโดยได้และตั้งชื่อบ้านที่ตั้งขึ้นใหม่ว่า “**บ้านกลางใหญ่**” ส่วนครอบครัวที่ยากจนก็ถูกกวาดต้อนเดินทางต่อไป

สาเหตุที่ชื่อว่าบ้านกลางใหญ่

ก่อนที่ครอบครัวทั้ง 11 ครอบครัวจะมาตั้งนั้นมีหมู่บ้านต่าง ๆ ตั้งอยู่รอบบริเวณนั้นอยู่ก่อนแล้ว คือ

1. บ้านเลาเก่า (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งวัดป่าบ้านนาสีดา) ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านกลางใหญ่
2. บ้านนาแค (ปัจจุบันเป็นบ้านร้าง) ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของบ้านกลางใหญ่
3. บ้านไชย (ปัจจุบันเป็นบ้านร้าง) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านกลางใหญ่
4. บ้านเทือน (ปัจจุบันเป็นบ้านร้าง) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของบ้านกลางใหญ่

ดังนั้น เมื่อมีหมู่บ้านต่าง ๆ ตั้งอยู่รอบ ๆ บ้านที่ตั้งใหม่นี้จึงได้ชื่อว่า “**บ้านกลางใหญ่**”

บ้านเลาเก่า, บ้านไชย, บ้านเทือน มีซากอิฐที่เป็นโบสถ์อยู่ด้วย เฉพาะบ้านไชย มีอยู่ด้วยกัน 2 โบสถ์ สันนิษฐานว่า คงจะเป็นบ้านที่ใหญ่พอสมควรในสมัยนั้น สำหรับบ้านเทือนในปัจจุบันได้มีพระสงฆ์ที่มีศรัทธาได้เข้าไปบูรณะปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ และได้ก่อสร้างวัดดูแล้วย มีพระจำพรรษาอยู่ตลอดปีนับแต่ปี พ.ศ. 2537 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

เมื่อถึงสมัยของรัชกาลที่ 5 ทรงอนุญาตให้ครอบครัวชาวลาวที่อพยพมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 จะโยกย้ายไปอยู่ ณ ที่ใดก็ได้ แต่ห้ามไม่ให้ข้ามโขงกลับไป ฉะนั้นจึงมีครอบครัวที่อพยพมาในรุ่นที่ 2 เพิ่มขึ้นมาอีก รุ่นที่ 2 นี้มาจากทุ่งช้าง เมืองฝางเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของหมู่บ้านออกไป จึงทำให้บ้านกลางใหญ่เพิ่มประชากรมากขึ้นโดยลำดับ รุ่นที่เป็นรุ่นหลังจากรัชกาลที่ 5 ทรงอนุญาตให้อพยพได้ เช่น พ่อกำนันสวน ใจชื่อ ดุงพ่อทิดบุญมี บิดาของท่านเจ้าคุณหลวงปู่เทศก์ เทศรังสี

สภาพภูมิศาสตร์

บ้านกลางใหญ่ แบ่งการปกครองออกเป็น 5 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1, 3, 5, 7 และ 9 มีพื้นที่รวมทั้งสิ้นประมาณ 17,000 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ทำการเกษตร 10,000 ไร่ เป็นป่า 1,000 ไร่ เป็นที่อยู่อาศัย 80 ไร่ มีหนองน้ำขนาดใหญ่อยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านเรียกว่า หนองน้ำฟ้า พื้นที่หมู่บ้านเป็นเนินดินสูง โดยมีพื้นที่สำหรับทำนาอยู่รอบ ๆ หมู่บ้าน

ที่ตั้งและอาณาเขต

บ้านกลางใหญ่ เฉพาะหมู่ที่ 5 มี 117 ครัวเรือน ประชากรรวม 581 คน (ชาย 297 คน หญิง 274 คน)

อาณาเขตของหมู่บ้านกลางใหญ่ มีอาณาเขต ดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับบ้านโนนตาแสง ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านฝ้อ

ทิศใต้ ติดกับบ้านผักนึ่ง ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านฝ้อ

ทิศตะวันออก ติดกับบ้านค้อ ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านฝ้อ

ทิศตะวันตก ติดกับบ้านน้ำซึม อำเภอน้ำโสม

ทรัพยากร

บ้านกลางใหญ่ เป็นหมู่บ้านที่มีพื้นฐานในการดำรงชีวิต เหมือนหมู่บ้านอีสานอื่น ๆ คือ มีอาชีพในด้านการเกษตรเป็นหลัก เช่น ทำนา, ทำไร่อ้อย, ไร่มันสำปะหลัง และเลี้ยงสัตว์ ลักษณะของทรัพยากรที่สำคัญของหมู่บ้าน ได้แก่

ดิน เป็นดินร่วนปนทราย

แหล่งน้ำ อาศัยน้ำตามธรรมชาติเก็บกักไว้ใช้ โดยมีหนองน้ำสาธารณะรวม 3 แห่ง ได้แก่ ห้วยปลาแดก อ่างน้ำฟ้า และอ่างน้ำห้วยทรายละมีบ่อน้ำดิน เกือบทุกครัวเรือน ลึกประมาณ 3 -10 เมตร

สิ่งแวดล้อม หมู่บ้านกลางใหญ่ สภาพแวดล้อมโดยทั่วไป มีพื้นที่สำหรับทำการเกษตรอยู่โดยรอบหมู่บ้าน มีสัตว์เลี้ยงเกือบทุกครัวเรือน นอกจากนี้ยังมีศูนย์รวมสำหรับจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น มีวัด จำนวน 5 วัด ได้แก่ วัดสังฆาราม วัดป่านิโรธรังสี, วัดถ้ำพระ, วัดภูหินดั่ง และวัดคอนบ้านเดือน.เป็นศูนย์รวมจิตใจและประกอบพิธีทางศาสนา มีศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดที่วัดสังฆาราม มีโรงเรียนประถมศึกษาเปิดสอนจากชั้นอนุบาลถึงมัธยมศึกษาตอนต้น ศาลาประจำคุ้ม สถานีอนามัย ยุ้งฉางสำหรับเก็บข้าวเปลือกประจำหมู่บ้าน มีหอกระจายข่าว สภาพแวดล้อมโดยทั่วไปจะมีความเป็นระเบียบ สะอาด ถนนภายในหมู่บ้านจะเป็นถนนคอนกรีต

สภาพทางสังคม

1. การปกครอง (กค มีลา. 2541 : สัมภาษณ์)

บ้านกลางใหญ่ เฉพาะหมู่ที่ 5 มี 117 หลังคาเรือน ประชากร 581 คน แบ่งการปกครองออกเป็นคุ้มรวม 4 คุ้ม ได้แก่

- 1.1 คุ้ม บ้านน้อย หัวหน้าคือ นายประกอบ ประเสริฐสุข
- 1.2 คุ้ม วัดป่า หัวหน้าคือ นายฉวี ปรามพาล
- 1.3 คุ้มลาดยาง หัวหน้าคือ นายคำสาว สาทอง
- 1.4 คุ้มอนามัย หัวหน้าคือ นายมงคล มีลา

หัวหน้าคุ้ม จะทำหน้าที่ประสานงานกับคุ้มอื่น ๆ หรือจัดกิจกรรมในหมู่บ้าน เช่นงานประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ และการพัฒนาหมู่บ้านในรูปแบบต่าง ๆ

2. การศึกษา

การจัดการศึกษาของบ้านกลางใหญ่นั้นมีโรงเรียน 1 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านกลางใหญ่นิโรรังสีอุปถัมภ์ เปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ มีประวัติของโรงเรียนโดยย่อ ดังนี้ (บัณฑิต ใจชื่อ. 2541 : สัมภาษณ์)

ประวัติโรงเรียน

โรงเรียนบ้านกลางใหญ่ ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2465 โดยขุนแก้ว โกลม นายอำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ได้แต่งตั้ง นายแก้ว ศรีสนิท เป็นครูใหญ่ พ.ศ. 2472 ทางราชการได้โอนท้องที่เป็นตำบลกลางใหญ่ขึ้นกับอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ร.อ.หลวงชนบทบำรุง นายอำเภอบ้านผือได้แต่งตั้ง นายบุญ แผนวงษ์ เป็นครูใหญ่ สถานที่เรียนคือศาลาวัดบ้านกลางใหญ่ มีนักเรียนจากบ้านกลางใหญ่ บ้านผักนึ่ง บ้านโนนตาแสง บ้านนาสีดา และบ้านนาจิว

พ.ศ. 2482 ได้รับงบประมาณสร้างอาคารเรียนถาวร จึงจัดหาที่ดินเพื่อปลูกสร้างให้มีอาณาเขตเป็นสัดส่วนของตนเองในพื้นที่ปัจจุบันมีเนื้อที่ 47 ไร่ ในเขตพื้นที่หมู่ที่ 6 บ้านโนนตาแสง ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี โดยมีเขตบริการ 3 หมู่บ้าน คือบ้านกลางใหญ่ บ้านนาสีดา และบ้านโนนตาแสง

โรงเรียนได้รับความอนุเคราะห์จากหลวงปู่เทศก์ เทศรังสี อดีตเจ้าอาวาสวัดหินหมากเป้ง อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย (ปัจจุบันได้มรณภาพแล้ว) บริจาคเพื่อการศึกษาด้วยศรัทธาโดยตลอด ทางโรงเรียนจึงขอเปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียนบ้านกลางใหญ่นิโรรังสีอุปถัมภ์” เมื่อ พ.ศ. 2529 ผู้บริหารโรงเรียนคนปัจจุบัน คือ นายประมวช มหิวรรณ ตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียน โดยมาดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2528 และได้รับแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการโรงเรียน ปี 2537 โรงเรียนบ้านกลางใหญ่นิโรรังสีอุปถัมภ์ เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ที่สุดในอำเภอบ้านผือ เปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น(โรงเรียนขยายโอกาสฯ)

3. การดำรงชีวิต

การดำรงชีวิตของชาวบ้านกลางใหญ่เป็นแบบเรียบง่าย คือ มีที่อยู่บ้านพักอาศัยคงทนถาวร มีอาหารหลักคือข้าวเหนียว ซึ่งได้มาจากการทำนาของคน อาหารอย่าง

อื่น เช่น ผัก และเนื้อสัตว์ต่าง ๆ เช่น เนื้อหมู วัว เป็ด ไก่ จะได้จากการซื้อขายในตลาดของหมู่บ้านและซื้อขายจากพ่อค้าหาบเร่ เป็นวิถีชีวิตที่มีการซื้ออยู่ซื้อกินเป็นส่วนมาก เนื่องจากทุกคนจะมีอาชีพเสริมอยู่ตลอดทั้งปี จึงไม่มีเวลาในการไปหาอาหารตามธรรมชาติ ประกอบกับแหล่งทรัพยากรธรรมชาติลดน้อยลงส่งผลทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนไป

สภาพทางเศรษฐกิจ

หมู่บ้านกลางใหญ่ ถือได้ว่าเป็นหมู่บ้านที่มีสภาพทางเศรษฐกิจดี เนื่องจากเกือบทุกครอบครัวจะมีอาชีพหลักในการทำนาและอาชีพเสริมหรืออาชีพรองเกือบทุกครอบครัว ซึ่งสรุปข้อมูลการประกอบอาชีพได้ดังนี้ (มงคล มีลา. 2541 : สัมภาษณ์)

1. **การทำนา** เนื่องจากการเกษตรของชาวบ้านกลางใหญ่ประมาณ 17,000 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ในการทำนา 9,000 ไร่ มีทั้งนาดำและนาหว่านขึ้นอยู่กับฝนปีไหนแล้งจะทำนาหว่านผลผลิตในการทำนาพอสำหรับเก็บไว้บริโภคได้ตลอดปี บางครอบครัวเมื่อถึงฤดูที่เก็บเกี่ยวในปีต่อไปยังมีข้าวเก่าเหลือ และผลผลิตในปีต่อไปได้มาก ก็จะนำข้าวเก่าออกขาย เพื่อจะได้เปลี่ยนเป็นเงินเก็บไว้ใช้ในครอบครัว และบางครอบครัวก็แบ่งขายในคราวจำเป็นเมื่อต้องการใช้เงิน

2. **การเลี้ยงสัตว์** ชาวบ้านเลี้ยงสัตว์ควบคู่ไปกับการทำนา สัตว์ที่นิยมเลี้ยงแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 เลี้ยงเป็นอาหาร ได้แก่ เป็ด ไก่

2.2 เลี้ยงไว้ขาย ได้แก่ โค กระบือ และสุกร

3. **การทำสวน** ส่วนมากจะเป็นพืชผักสวนครัว ปลูกหม่อน เป็นการปลูกเพื่อใช้ในครัวเรือนเป็นส่วนมาก ซึ่งสวนของชาวบ้านกลางใหญ่นั้น จะทำสวนในบ้าน และสวนนอกบ้าน การทำสวนในบริเวณบ้าน ส่วนมากจะเป็นบริเวณหลังบ้านเป็นพืชผักสวนครัวเล็ก ๆ ผักที่ปลูก เช่น พริก มะนาว ข่า ตะไคร้ กัลยาร เป็นต้น ซึ่งการปลูกในบริเวณบ้านนี้เป็นการปลูกเพียงเพื่อใช้ในการปรุงอาหาร ส่วนการทำสวนนอกบ้านคือ สวนที่ไม่ได้ทำในบริเวณที่อยู่อาศัย บางครอบครัวบริเวณบ้านแคบก็จะไปทำสวนไว้ที่บริเวณรอบ ๆ หมู่บ้าน หรือที่นาใกล้ ๆ บ้านซึ่งเป็นพื้นที่ของคน พืชที่ปลูกนอกบ้านมีหลายอย่าง เช่น ผักสวนครัวต่าง ๆ และ กัลยาร ข้าวโพด เป็นต้น ซึ่งผลผลิตเพื่อบริโภคและจำหน่ายสำหรับเงินจือครอบครัว และแบ่งปันให้เพื่อนบ้าน

4. **การทำไร่** พื้นที่ในการทำไร่ของชาวบ้านกลางใหญ่ ประมาณ 7,000 ไร่ พืชที่ปลูก คือ มันสำปะหลังและอ้อย ซึ่งชาวบ้านทำการปลูกหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยว พืชไร่นี้เป็นพืชที่ทำรายได้ให้ชาวบ้านพอสมควร เพราะผลผลิตที่ได้มาจะถูกนำไปแปรสภาพเป็นเงินเป็นค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในครอบครัว

5. **การค้าขาย** เป็นการค้าขายปลีก โดยการเปิดร้านขายของชำอยู่กับบ้านของตนเอง ส่วนมากจะเป็นของใช้จำเป็นที่จะต้องซื้อหา เช่น สบู่ ยาสีฟัน น้ำปลา เครื่องเขียนสำหรับนักเรียนประถมศึกษาและยารักษาโรค เป็นต้น จำนวนร้านขายของชำในหมู่บ้านมี 5 แห่ง ได้แก่ร้านแม่หนู ร้านแม่โหนก ร้านแม่อิม ร้านครูหนูรักและร้านแม่นิด

6. **การรับจ้างเย็บผ้า** นับเป็นอาชีพหนึ่งที่ทำรายได้ให้กับชาวบ้านดีพอสมควร การประกอบอาชีพนี้จะมีลักษณะการรวมกลุ่มกันทำโดย พ่อค้าคนกลางจะนำเสื้อผ้าซึ่งตัดไว้เรียบร้อยแล้วมาให้ชาวบ้านเย็บ ซึ่งสามารถทำได้ตลอดทั้งปี รายได้ขึ้นอยู่กับความสามารถและความขยัน โดยเฉลี่ยแล้วจะได้ประมาณคนละ 2,000 - 3,000 บาทต่อเดือน ชาวบ้านกลางใหญ่มีผู้ประกอบอาชีพนี้ประมาณ 5 คน ได้แก่กลุ่มของนางสมณี มีลา, นางชโลธร มีลา, นางสม ปราบพาล, นางเกษสุดา ใจหาญ และนางคิ่น เรียวแรง

7. **อาชีพจักสาน** เป็นอาชีพเสริมอาชีพหนึ่งของชาวบ้านมีผู้ประกอบอาชีพนี้หลายราย การจักสานนี้มีการจักสานหมวก ตะกร้า ไซ และเครื่องใช้อื่น ๆ ผลผลิตจะนำไปขาย โดยมีผู้มารับซื้อ ซึ่งราคาก็ขึ้นอยู่กับ ชนิด และขนาดของสินค้า รวมทั้งคุณภาพด้วยรายได้ไม่มากนักเฉลี่ยแล้วประมาณคนละ 500-700 บาทต่อเดือน ผู้ที่มีฝีมือในการจักสานที่สำคัญได้แก่ พ่อตู้ทองปิ่น ปราบพาล, พ่อตู้เต ใจหาญ, พ่อตู้บุญชู มีลา และพ่อตู้สมพงษ์ สวัสดิ์ เป็นต้น

8. **การผลิตน้ำอ้อย** เป็นอาชีพเสริมที่จะผลิตในช่วงเดือนมกราคม - กุมภาพันธ์ ของทุกปี สามารถผลิตเพื่อจำหน่ายได้ 2 วิธี คือ น้ำอ้อยสด และน้ำอ้อยที่ผลิตเป็นก้อน

9. **การขายแรงงาน** การขายแรงงานเป็นกลุ่มของหนุ่มสาวในวัยประมาณ 15-30 ปี จากครอบครัวที่ต้องการเงินมาจุนเจือครอบครัว หรือบางครอบครัวสมาชิกมีจำนวนมากทำงานในครอบครัว ก็จะไปขายแรงงานในต่างถิ่น ซึ่งส่วนมากจะไปทำงานที่

กรุงเทพฯ อาชีพที่ทำ คือ รับจ้าง และบริการทั่วไป เช่น ไปเลี้ยงเด็ก ทำงานบ้าน หรือทำงานตามโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น โดยมีรายได้คนละประมาณ 2,000-3,000 บาทต่อเดือน

10. **การผลิต-จำหน่ายข้าวเม่า** นับเป็นอาชีพที่สำคัญอาชีพหนึ่งของหมู่บ้าน เนื่องจากมีคนผลิตมากประกอบกับเป็นอาชีพที่ให้ผลกำไรหรือค่าตอบแทนสูงกว่าอาชีพอื่น บางครอบครัวสามารถทำรายได้สูงถึงวันละ 1,500 บาท ปัญหาของอาชีพนี้คือไม่สามารถประกอบอาชีพได้ทั้งปี เพราะมีระยะเวลาในการผลิตข้าวเม่าเพียงสั้น ๆ 2-3 เดือน เท่านั้น

สภาพทางวัฒนธรรม

ชาวบ้านกลางใหญ่ มีการปฏิบัติกิจกรรมเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งถือเป็นการรักษาวัฒนธรรมอย่างหนึ่งโดยยึดถือ ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ เป็นแนวทางปฏิบัติ แต่สภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถปฏิบัติตามฮีตสิบสองได้ครบทุกข้อ คงเลือกเฉพาะที่สำคัญ ๆ (พระมหาสาคร กนฺตสีโร. 2541 : สัมภาษณ์) ได้แก่

1. บุญพะเหวดหรือบุญเดือนสี่

บุญพะเหวด คือ บุญที่ทำเกี่ยวกับเรื่องราวของพระเวสสันดร ซึ่งชาวบ้านเรียกการทำบุญนี้ว่า บุญพะเหวด หรือ บุญพะเหวดก็เรียก ซึ่งจะทำกันในวันใดวันหนึ่งของเดือนสี่ จึงเรียกชื่ออีกอย่างว่า บุญเดือนสี่

มูลเหตุที่ทำ

จากเรื่องในหนังสือมะไลหมื่นมะไลแสน กล่าวว่าครั้งหนึ่งพระมาลัยเถระ ได้ขึ้นไปไหว้พระธาตุเกตุดอกแก้วจุฬามณีที่อยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ (ชื่อสวรรค์ชั้นที่ 2 ของสวรรค์ทั้ง 6 ชั้น สวรรค์ชั้นนี้มีพระอินทร์เป็นผู้ครอบครอง) และได้พบปะสนทนากับพระศรีอริยเมตไตรยผู้ที่จะมาเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต และพระศรีอริยเมตไตรยได้ตั้งความมากับพระมาลัยเถระว่า “ถ้ามนุษย์อยากจะพบและร่วมเกิดในศาสนาของพระองค์แล้วจะต้องปฏิบัติตนดังต่อไปนี้ คือ

1. จงอย่าฆ่าพ่อตีแม่และสมณพราหมณ์
2. จงอย่าทำร้ายพระพุทธเจ้าและยุ่งให้สงฆ์แตกแยกกัน
3. ให้ตั้งใจฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดรให้จบในวันเดียว

ด้วยเหตุที่ชาวบ้าน โดยเฉพาะชาวอีสานต้องการจะได้พบ พระศรีอริยเมตไตรย และเกิดร่วมศาสนาของพระองค์ จึงมีการทำ “บุญพะเหวด” ขึ้น

เป็นประจำทุกปี เพื่อฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดร

2. บุญบังไฟหรือบุญเดือนหก

“บังไฟ” คือ กระบอกลไม้ไผ่ที่ข้างในอัดแน่นด้วย “หมื่อ” (หมื่อ ประกอบด้วยดินประสิวคั่วผสมกับถ่านดำให้ละเอียดก่อนนำไปอัดแน่น) บังไฟที่ใช้จุดใน บุญเดือนหกนี้มีสองชนิด คือ “บังไฟหาง” กับ “บังไฟก่องข้าว” (บังไฟไม่มีหางมีรูปร่างเหมือนก่องใส่ข้าวเหนียว)

มูลเหตุที่ทำ

เพื่อเป็นเครื่องสักการะบูชาวัสกาลเทพบุตร ซึ่งคนลาว และไทอีสานเชื่อว่า เป็นเทพเจ้าแห่งฝน ถ้าได้จุดบังไฟขึ้นไปบูชาเทพเจ้าองค์นี้แล้ว จะบันดาลให้ฝนตกลงมา ตามฤดูกาลและมีปริมาณเพียงพอแก่การปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหาร

3. บุญเข้าพรรษา หรือ บุญเดือนแปด

คำว่า “พรรษา” ในที่นี้มาจากคำ “วัสสา” ในภาษาบาลีและเป็น คำเดียวกับคำ วรรณษาในภาษาสันสกฤต ไทยนำมาใช้เป็น “พรรษา” และนิยมเรียก “บุญเข้าพรรษา” ในภาษาไทยนั่นเอง

มูลเหตุที่ทำ

เนื่องจากในสมัยพุทธกาล พระภิกษุเที่ยวสอนธรรมะไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ตลอดทั้งปีไม่ว่าจะเป็นฤดูฝน ฤดูหนาว หรือฤดูร้อน แต่ในฤดูฝนนั้น พระภิกษุได้เหยียบย่ำข้าวกล้าในนาของชาวบ้านเสียหาย สัตว์ตัวเล็กตัวน้อยพลอยถูกเหยียบตายไปด้วย พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติให้ภิกษุต้องจำพรรษา 3 เดือน ในฤดูฝนโดยมิให้ไปค้างแรมที่อื่นใดนอกจากในวัดของตน ถ้าภิกษุฝ่าฝืนถือว่า “ศีลขาด และต้อง อาบัติทุกกฏ” เว้นแต่กรณีจำเป็น เช่น บิคา มารดาป่วยเป็นต้น แต่ต้องกลับมามากภายใน 7 วัน พรรษาจึงจะไม่ขาด

พิธีกรรม

พอดังวันเพ็ญเดือนแปด ตอนเช้าญาติโยมก็จะนำดอกไม้ รูปเทียน ข้าวปลาอาหารมาทำบุญตักบาตรที่วัด ตอนบ่ายจะนำสบง จีวร ผ้าอาบน้ำฝน เทียนพรรษา และดอกไม้รูปเทียนมาถวายพระภิกษุที่วัดแล้วรับศีลฟังพระธรรมเทศนา ตกกลางคืนเวลาประมาณ 19.00 - 20.00 น. ชาวบ้านต่างจะนำดอกไม้รูปเทียนมารวมกัน ที่ศาลาโรงธรรมรับศีล แล้วเวียนเทียนรอบพระอุโบสถ โดยมีภิกษุสามเณรเดินนำหน้า ขบวน เมื่อเวียนเทียนครบสามรอบแล้วก็เข้าไปในศาลา โรงธรรม เพื่อฟังพระธรรมเทศนา จบจากการฟังพระธรรมเทศนาแล้ว ก็จะแยกกันกลับบ้านเรือนของตน ส่วนผู้ที่มิศรัทธาแก่กล้าก็จะพากันรักษาศีลแปดจนถึงเช้าวันรุ่งขึ้น ซึ่งเป็นวันแรมหนึ่งค่ำเดือนแปด อันเป็นวันเข้าพรรษา ซึ่งพระภิกษุจะต้องจำพรรษาในวัดเป็นเวลาสามเดือน

4. บุญเข้าปะคับดิน หรือ บุญเดือนเก้า

“บุญเข้าปะคับดิน” คือ “บุญที่ทำในวันแรมสิบสี่ค่ำเดือนเก้าเป็นการนำข้าวปลาอาหาร หวานขาว อย่างละเล็กละน้อย แล้วห่อด้วยใบคองกล้วยทำเป็นห่อ ๆ นำไปวางไว้ตามโคนคันไถ หรือคันไม้ใหญ่ในวัด และตามพื้นดินบริเวณรอบ ๆ เจดีย์หรือโบสถ์”

มูลเหตุที่ทำ

เนื่องจากคนลาวและไทอีสานมีความเชื่อสืบต่อกันมาแต่โบราณกาลแล้ว ว่ากลางคืนของเดือนเก้าดับ (วันแรมสิบสี่ค่ำเดือนเก้า) เป็นวันที่ประตูรกเปิด ขมบาลจะปล่อยให้ผีรอกออกมาเยี่ยมญาติในโลกมนุษย์ ในคืนนี้คืนเดียวเท่านั้นในรอบปี ดังนั้นจึงพากันจัดห่อข้าว ไว้ให้แก่ญาติพี่น้องที่ตายไปแล้ว ถือว่าเป็นงานบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติพี่น้อง ผู้ล่วงลับไปแล้ว

พิธีกรรม

ในตอนเย็นของวันแรม 13 ค่ำเดือนเก้า แม่บ้านแม่เรือนทุกครัวเรือนจะ “ห่อข้าวน้อย” ซึ่งมีวิธีห่อดังนี้ แยกใบคองออกให้มีขนาดกว้างเท่าหนึ่งฝ่ามือ ส่วนความยาวนั้น ให้ยาวสุดซีกของใบกล้วย นำเอาข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้วปั้นเป็นก้อนเล็ก ๆ ขนาดเท่าหัวแม่มือ วางบนใบคองที่จะห่อ จากนั้นก็แกะเนื้อปลา ไก่ หมู ใสลงไปเล็กน้อย (ถือว่าเป็นอาหารขาว) แล้วใส่น้ำอ้อย กล้วยสุก มะละกอสุก หรือขนมหวานอื่น ๆ ลงไปอีกนิด (ถือว่าเป็นของหวาน) จากนั้นใส่หมากหนึ่งกำ บูหรี่หนึ่งมวน

เมียงหนึ่งคำ แล้วจึงห่อใบตองเข้าหากัน โดยใช้ไม้กลัดหัวท้ายและตรงกลางก็จะได้ห่อข้าว น้อยที่มีลักษณะยาว ๆ (คล้าย ๆ ห่อข้าวเหนียวปิ้ง) สำหรับจำนวนของห่อข้าวน้อยนี้ ก็ ควรให้มีมากกว่าจำนวนญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ทั้งนี้เพราะจะต้องมีจำนวนหนึ่งไว้เผื่อ ผีไม่มีญาติด้วย แล้วนำไปวางไว้ตามโคนต้นไม้หรือต้นไม้ในวัด

5. บุญเข้าสาก หรือ บุญเดือนสิบ

“บุญเข้าสาก” เป็นบุญที่ให้พระเณรทั้งวัด จับสลากเพื่อจะรับปัจจัย ไทยทาน ตลอดจนสำหรับกับข้าวที่ญาติโยมนำมาถวาย และบุญนี้จะทำกันในวันเพ็ญเดือน สิบ จึงเรียกชื่ออีกอย่างว่า “บุญเดือนสิบ”

มูลเหตุที่ทำ

เพื่อจะทำให้ข้าวกล้าในนาที่ปักดำไปนั้นงอกงามและได้ผล บริบูรณ์ และเป็นการอุทิศส่วนกุศลถึงญาติผู้ล่วงลับไป

พิธีกรรม

เข้าวันขึ้น 15 ค่ำเดือนสิบ ญาติโยมจะพากันทำบุญใส่บาตร ครั้นถึงเวลาพระจะฉันเพล ญาติโยมชาวบ้านเกือบทุกหลังคาเรือนจะจัด “พาข้าว” (คือสำหรับกับข้าว) พร้อมทั้งปัจจัยไทยทานหนึ่งชุด แล้วเขียนชื่อของคนลงบนแผ่นกระดาษ ม้วนลงในบาตร เมื่อทุกคนพร้อมกันแล้ว ผู้เป็นหัวหน้ากล่าวนำคำถวายสลากภัต ญาติ โยมว่าตาม จบแล้วนำไปให้พระเณรจับสลากที่อยู่ในบาตร พระเณรจับได้สลากของใคร ผู้เป็นเจ้าของพาข้าวและเครื่องปัจจัยไทยทานก็นำไปประเคนให้พระเณรรูปนั้น ๆ จากนั้น พระเณรจะฉันเพลแล้วให้พร ญาติโยมจะพากันรับพรแล้วกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญกุศลไปให้ แก่ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับไปแล้ว

6. บุญออกพรรษา หรือ บุญเดือนสิบเอ็ด

“บุญออกพรรษา” เป็นงานที่ทำให้วันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 ของ ทุกปี จึงเรียกชื่ออีกชื่อว่า “บุญเดือนสิบเอ็ด”

มูลเหตุที่ทำ

เพื่อเปิดโอกาสให้ภิกษุสงฆ์ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ และจากนี้ไป พระภิกษุสงฆ์จะได้จาริกไปในที่ต่าง ๆ เพื่อเที่ยวสั่งสอนศีลธรรมและธรรมะแก่ประชาชน

หรือเพื่อแสวงหาความสงบวิเวกในการปฏิบัติธรรม โดยไม่ต้องกลับมาค้างแรมที่วัด และให้ภิกษุหาผ้าห่มห่ม มาคัดเปลี่ยนได้

พิธีกรรม

ในเช้ามืด (ประมาณ 04.30 - 05.30 น.) ของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 พระสงฆ์จะไปรวมกันที่พระอุโบสถ แสดงอาบัติต่อกันแล้วทำวัตรเช้า จากนั้นก็ทำปวารณา การสวดปาติโมกข์ (ปวารณา คือ พิธีกรรมทางศาสนาขอมให้สงฆ์ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ ทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งเป็นวันออกพรรษา จึงเรียกวันออกพรรษาว่าวันปวารณา หรือวันมหาปวารณา - จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ฉบับพิมพ์ พ.ศ.2538) ส่วนญาติโยมชาวบ้าน ก็จะเตรียมข้าวปลาอาหาร เพื่อไปทำบุญตักบาตรที่วัด ในคอนรุ่งเช้าและถวายผ้าจ่านำพรรษาแก่ภิกษุสามเณร คอนค่ำจะมีการเวียนเทียนรอบพระอุโบสถ

บทที่ 3

ความเป็นมาและวิวัฒนาการของกระบวนการการผลิตข้าวเม่า ของชาวบ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ฉลาดรู้จักปรุงแต่งสภาพแวดล้อมให้คนมีความสุขสบาย ในด้านการบริโภคสามารถเลือกสรรปรุงแต่งอาหารให้เกิดรสชาติต่าง ๆ มากมาย จนเกิด วัฒนธรรมการบริโภคของแต่ละกลุ่ม แต่ละชนชาติ ภาคอีสานก็มีวัฒนธรรมในด้าน บริโภค โดยเฉพาะวัฒนธรรมการบริโภคข้าวเหนียวซึ่งเป็นอาหารหลักของชาวอีสาน มีรูป แบบการปรุงแต่งข้าวเหนียวเป็นหลายชนิดเช่น การทำข้าวมัน ข้าวพอง ข้าวดอก ข้าวจี ข้าวหลาม ข้าวต้ม (มัด) และข้าวเม่า เป็นต้น เพื่อรับประทานเป็นของว่าง

“ข้าวเม่า” เป็นรูปแบบหนึ่งที่ทำจากข้าวเหนียวในความหมายของชาวอีสานมี ความแตกต่างจาก “ข้าวเม่า” ของภาคกลางซึ่งหมายถึงข้าวเม่าที่ประกอบจากกล้วยไข่ ชุบแป้งข้าวเจ้า ใส่น้ำตาลนำมาทอดในน้ำมันเป็นแพ ๆ ละ 2-3 ลูก มีฝอยแป้งโรยหน้า แพข้าวเม่า แต่ในภาคอีสานหมายถึงข้าวเหนียวหลังจากเป็นน้ำนม และตั้งท้องเป็นเมล็ด แต่ยังไม่แก่ยังไม่สุก ซึ่งชาวอีสานเรียกเมล็ดข้าวในช่วงนี้ว่า “กำลัง เม่า” ชาวอีสานจะนำ มาคั่วแล้วตำเอาเปลือกออก เพราะข้าวยังอ่อนจึงมีสีน้ำตาลแบบ การเลือกเมล็ดข้าวหากอ่อน เมื่อนำไปคั่วแล้วรีบตำ ข้าวมักติดเป็นก้อนมีกากปนคล้ายจี๊แมว ชาวอีสานเรียก ข้าวเม่าจี๊แมว ในลักษณะตรงกันข้ามถ้าปล่อยให้เมล็ดข้าวแก่เกินไปแล้วนำมาทำเป็น ข้าวเม่า ข้าวจะแข็งไม่นิยมรับประทาน การผลิตข้าวเม่าจึงมีข้อจำกัดการเก็บเกี่ยวรวงข้าว ในช่วงเวลาสั้น ๆ เพียง 4 - 5 วัน ในช่วง “กำลังเม่า” หากเมล็ดอ่อนหรือแก่กว่านี้จะ ไม่ได้ข้าวเม่าที่มีคุณภาพ นอกจากนี้ยังต้องอาศัยความชำนาญในการคั่วเป็นสำคัญอีกด้วย

ข้าวเม่าขณะที่คั่วจนสุก และนำไปตำในครกทั้งเปลือก จะมีกลิ่นหอมชวนให้ รับประทาน ชาวบ้านเรียกว่า “กลิ่นข้าวเม่า” และเมื่อนำมารับประทานจะได้รสหวานของ ข้าวเหนียวที่เป็นน้ำตาลธรรมชาติ ข้าวเม่าจึงเป็นที่นิยมรับประทานทั่วไปในภาคอีสานและ บางจังหวัดในภาคกลาง ข้าวเม่าอาจนำมารับประทานหรือปรุงแต่งได้หลายอย่าง เช่น

1. สามารถรับประทานได้เลยโดยไม่ต้องมีการปรุงแต่งใด ๆ จะมีกลิ่นหอม รสหวาน-มัน

2. รับประทานข้าวเฒ่าโดยอาจเติมเกลือป่นลงไปเล็กน้อย เพื่อผสมรส เค็ม-หวาน-มัน-หอม
3. นำข้าวเฒ่าไปคั่วให้พอสุกรับประทานกับกล้วยไข่ กล้วยน้ำว้า ที่ เรียกว่า “จิ้มกล้วย” การรับประทานเช่นนี้มักไม่ใส่เกลือ ไม่ใส่มะพร้าว
4. นำข้าวเฒ่าไปคั่วเกลือป่น คั่วจนมะพร้าวตั้งทิ้งไว้ครู่หนึ่ง เมื่อจะ รับประทานจึงผสมกับน้ำตาลทรายคั่วให้เข้ากัน แต่หากคั่วเข้ากันทั้งเกลือ มะพร้าวขูด และน้ำตาลทรายตั้งทิ้งไว้นานเกินไปจะมีกลิ่นฉุนน้ำมัน ทำให้รสชาติข้าวเฒ่าเสียไป
5. ทำน้ำเชื่อมและน้ำกะทิให้ร้อนเทราดไปบนข้าวเฒ่าแล้วเอาช้อนตัก รับประทาน

วิวัฒนาการของกระบวนการผลิตข้าวเฒ่าของชาวบ้านกลางใหญ่

การผลิตข้าวเฒ่าของชาวบ้านกลางใหญ่ แบ่งออกเป็น 3 ยุค ได้แก่ ยุคที่หนึ่ง การผลิตเพื่อบริโภค ยุคที่สอง ผลิตเพื่อจำหน่าย ยุคที่สาม/ยุคปัจจุบัน ผลิต เพื่อจำหน่ายโดยใช้เทคโนโลยีเครื่องจักรกล

ยุคที่ 1 การผลิตเพื่อบริโภค

การผลิตข้าวเฒ่าในยุคแรก ใช้ข้าวเหนียวพันธุ์พื้นเมืองที่ไว้รับ รับประทานเป็นอาหาร กล่าวคือ ใช้ข้าวหลังจากออกรวงอายุพอประมาณมาคั่วและตำด้วย ครกมองหรือครกกระเดื่อง ส่วนฤดูกาลปลูกก็ต้องอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ปริมาณข้าวเฒ่า ผลิตไม่มากนัก เนื่องจากพื้นที่ปลูกข้าวมีน้อย, แรงงานมีจำกัดและพันธุ์ข้าวยังไม่มีการ พัฒนาทำให้ผลผลิตไม่สูงนัก

ผลิตผลจากข้าวเฒ่าส่วนมากจะใช้รับประทานกันเองหรือแบ่งปันให้ กับญาติ และถวายพระสงฆ์ในเทศกาลออกพรรษาเดือน 11

รูปที่ 2 การผลิตข้าวจำหน่าย

เป็นยุคที่เริ่มผลิตข้าวแม่จำหน่ายซึ่งเริ่มเมื่อ 15 ปีเศษมานี้เอง เป็นยุคที่ยังใช้แรงงานคนเหยียบครกกระเดื่อง (ครกมอ) ค่ำข้าวแม่ อุปกรณ์ที่ใช้จะใช้แรงงานของคนเป็นหลัก นับตั้งแต่การปักดำ, เกี่ยวข้าว, นวดข้าว, คั่ว, ต่ำ, ฝัด และอื่น ๆ สภาพของชุมชนบ้านกลางใหญ่ในช่วงนี้ มีครัวเรือนเพิ่มขึ้นจากเดิมเป็นครอบครัวที่ขยายมาจากรุ่นเก่า การแต่งงานทั้งภายในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน ในช่วงฤดูร้อนชาวบ้านมีรายได้จากการขายแรงงานเป็นหลัก ส่วนการปลูกข้าวเพื่อจำหน่ายเป็นข้าวเปลือก ข้าวสารราคาไม่สูงนัก ชาวบ้านจึงทดลองนำผลิตผลข้าวที่ออกรวงระยะตั้งท้องมาทำข้าวแม่ ออกจำหน่าย เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ราคาข้าวแม่ครั้งแรกจำหน่ายได้เพียงกิโลกรัมละ 10 บาท 15 บาท และราคาอย่างสูงกิโลกรัมละ 20 บาท เท่านั้น

แม้ว่าการขายข้าวแม่จะมีราคาไม่สูงนักเพราะเป็นสินค้าใหม่ แต่ชาวบ้านก็ยังภาคภูมิใจต่อรายได้ที่สูงกว่าผลิตผลข้าวเปลือก และวันหนึ่งจะค้ำข้าวแม่ได้เพียง 10 - 15 กิโลกรัมเท่านั้น โดยชาวบ้านจะตื่นมาเกี่ยวข้าวแม่ คั่วข้าวแม่และค้ำข้าวแม่ตั้งแต่ตี 3 จนถึงบ่ายโมงหรือบ่าย 3 โมง แม่ค้ำจึงจะมารับซื้อไปขาย

การผลิตข้าวแม่ในระยะนั้นเป็นการผลิตแบบโบราณ โดยอาศัยการเชื่อมโยงประสบการณ์เดิม คือการค้ำข้าวด้วยครกมอ (ครกกระเดื่อง) เป็นการค้ำข้าวแม่เพื่อบริโภค มาปรับปรุงให้เป็นการผลิตเพื่อจำหน่าย ขณะเดียวกันก็ต้องใช้ภูมิปัญญาเลือกพันธุ์ข้าวมาปลูกให้ต่อเนื่องกันเพื่อให้มีข้าวแม่จำหน่ายติดต่อกันยาวนานที่สุดก่อนที่รวงข้าวพันธุ์สุดท้ายจะสุก และใช้เป็นข้าวเพื่อรับประทานในแต่ละปี โดยในยุคนี้เริ่มมีการพัฒนากระบวนการต่าง ๆ ขึ้นเล็กน้อย ได้แก่

การเลือกพันธุ์ข้าวและการปักดำ

การเลือกพันธุ์ข้าวมีความสัมพันธ์กับปัจจัย 3 ประการคือ การใช้น้ำฝนที่มีช่วงเวลาฝนตกประมาณ 3 เดือน นับจากกลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนกรกฎาคม ในช่วงเวลาดังกล่าวผู้ปลูกข้าวต้องใช้น้ำเพื่อหว่านกล้าปักดำและหล่อเลี้ยงต้นข้าวจนถึงก่อนการเก็บเกี่ยว การใช้แรงงานเป็นปัจจัยสำคัญที่ต้องคำนึงถึง ทั้งนี้เพราะเมื่อต้นข้าวออกรวงผ่านช่วงการเป็นน้านมเข้าสู่การ "เป็นแม่" จะมีเวลาเพียง 5 - 10 วัน

เท่านั้นที่จะต้องเก็บมาคั่วและตำเป็นข้าวเม่า หากมีแรงงานในครอบครัวไม่เพียงพอ ไม่สามารถเก็บเกี่ยวข้าวมาตำได้หันเมล็ดข้าวจะแก่ แม้จะนำมาตำเป็นข้าวเม่าขายก็ไม่มีผู้รับซื้อ ปัจจัยประการสุดท้าย คือการลงทุนซึ่งรวมทั้งที่ดิน พันธุ์ข้าว ปุ๋ยซึ่งครอบครัวที่มีทุนน้อยก็จำเป็นจะต้องผลิตแต่พอสมควรให้เหมาะสมกับทุน ไม่อาจลงข้าวได้หลายพันธุ์ครั้งละมาก ๆ แม้จะมีความขยันขันแข็งเพียงใดก็ตาม

การใช้พันธุ์ข้าวเพื่อทำข้าวเม่าในช่วงนี้มีการพัฒนาไปบ้างโดยเฉพาะมีข้าวพันธุ์ใหม่ที่หน่วยส่งเสริมพันธุ์ข้าวจากทางราชการเข้ามาส่งเสริม คือ พันธุ์ข้าวหางฮี และพันธุ์ข้าวสันป่าดอง ซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวที่มีอายุยาวนานกว่าพันธุ์ข้าวพื้นเมือง ให้ผลผลิตสูงและมีรสอร่อย ชาวบ้านจึงนำพันธุ์ข้าวพื้นเมืองและพันธุ์ข้าวที่เกษตรกรส่งเสริมมาใช้ โดยหว่านกล้าเมื่อเข้าสู่ฤดูฝน ดังนี้

1. ข้าวพันธุ์พื้นเมืองหรือพันธุ์ข้าวสามเดือน
2. ข้าวพันธุ์สันป่าดองคอก
3. ข้าวพันธุ์หางฮี
4. ข้าวพันธุ์สันป่าดองกลาง
5. ข้าวพันธุ์พื้นเมืองงันมะยม

ข้าวแต่ละพันธุ์จะหว่านกล้าห่างกัน 20 วัน แต่เมื่อปักดำข้าวจะออกรวง “เป็นเม่า” ในระยะเวลาต่อเนื่องกัน นับแต่เดือนสิงหาคม-กันยายน และต้นเดือนตุลาคมรวมเวลาประมาณ 30-40 วัน

อย่างไรก็ดี ชาวบ้านกลางใหญ่ก็พยายามแก้ปัญหาการตลาดมิให้มีผลผลิตออกมาพร้อมกัน ซึ่งจะทำให้แม่ค้ากดราคาได้ จึงมีการวางแผนลงกล้าไม่พร้อมกัน เพื่อให้ข้าวเม่าของคนออกในช่วงที่คนอื่นไม่มีข้าวเม่าส่งขายแม่ค้า เพื่อจะทำให้ราคาข้าวเม่าของคนราคาสูง บางคนจะปักดำข้าวเพียง 3-4 พันธุ์ เท่านั้น เนื่องจากปัญหาเรื่องแรงงานและพื้นที่ในการเพาะปลูกมีจำกัด

การคั่วและการตำข้าวเม่า

การผลิตข้าวเม่าเพื่อจำหน่ายในยุคนี้ ยังใช้แรงงานคนเป็นหลัก นับตั้งแต่การนวดข้าว การคั่วและตำข้าว การฝัดข้าว โดยมีขั้นตอนในการผลิตข้าวเม่า ดังนี้

การเก็บเกี่ยวรวงข้าว ชาวบ้านมีวิธีสังเกตที่เมล็ดข้าวเปลี่ยนจากสีเขียวเป็นสีเหลือง รวงข้าวจะโน้มลง (ก้มลง) ในช่วงนี้เป็นช่วงที่เก็บเกี่ยวข้าวนำไปนวดให้หลุดจากรวง ระยะการเป็นเม่าจะอยู่ในช่วงประมาณ 5 วัน หากพื้นที่ระยะนี้เมล็ดข้าวจะแก่ต้องปล่อยให้ข้าวแก่จนสุกจึงเก็บเกี่ยวได้แต่นำมาผลิตข้าวเม่าไม่ได้

การนวดข้าว เป็นการใช้แรงงานคนในการนวด (เคาะ) ให้เมล็ดข้าวหลุดจากรวงข้าวหรือบางรายจะใช้ซ้อนหรือซอมขูดให้เมล็ดหลุดจากรวงข้าว

การคว่ำข้าวเม่า จะนำมาคว่ำในหม้อดิน ใส่น้ำลงไปเล็กน้อยในตอนแรก เมื่อคว่ำไปได้ระยะหนึ่งเนื่องจากเมล็ดข้าวจะออก ไม่จำเป็นต้องเติมน้ำ คว่ำจนข้าวสุกจึงนำลงใส่ครกตำ

การตำข้าว นิยมใช้ครกมอ (ครกกระเดื่อง) มากกว่าครกมือ ครกมอประกอบด้วยตัวครกไม้เนื้อแข็งปานกลาง เช่น ไม้ยาง ไม้ตะเคียน ขนาดของครกมอเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2 ฟุต ขูดเป็นหลุมลึกประมาณ 1 สอก โดยใช้ส้อมและขวานแล้วเอาไปเผาตากแห้งภายในให้เรียบเป็นรูปไข่ไก่คัดครึ่งคือปากกว้าง ก้นหลุมแคบ หลังจากนั้นก็นำครกไปฝังดินให้เหลือประมาณเท่า

มอ คือตัวคานกระเดื่อง เป็นท่อนไม้กลมขนาดเส้าหน้า 6 นิ้ว ยาวประมาณ 4 เมตร ตัวคานกระเดื่องเรียกมอ หรือแม่มอ ชาวบ้านมักแบ่งเป็น 3 ส่วนคือ ส่วนหัวเรียกว่า “หางมอ” ถัดจากหางมอขึ้นไปประมาณ 1 ใน 4 ส่วนเป็น “แอมมอ” จุดวางกระเดื่องมีคานสอดไปพาดกับหลักไม้สองหลักที่เรียกว่า “หลักมอ” ทำหน้าที่บังคับแม่มอให้กระดกขึ้นลงตามทิศทาง

ส่วนหัวมอจะเจาะรูไว้รูหนึ่งสำหรับใส่สากมอ มีความใหญ่กว่าขนาดของสากมือ ยาวประมาณช่วงแขน สากมอมี 3 ขนาดคือ สากตำ สากตำว และสากซ้อม เพื่อตำข้าวในแต่ละรอบแล้วนำมาฝัดเอาแกลบออก จนถึงรอบสุดท้ายจึงเป็นข้าวเม่าตามต้องการ

การเหยียบหางมอ มักเป็นหน้าที่ของสามี ส่วนภรรยาจะใช้พายเขี่ยหรือตักข้าวเปลือกในครก แล้วนำมาฝัดด้วยกระดัง การตำข้าวเม่ารอบแรกเรียกว่าตำเปลือก คือตำให้เปลือกข้าวหลุดออก การตำรอบที่สองเรียกว่าตำกลิ้ง คือตำให้เป็นเมล็ดข้าว และรอบสุดท้ายเรียกว่าตำซ้อม

เนื่องจากข้าวเม่าเป็นเมล็ดข้าวยังไม่แก่ ขณะคว่ำด้วยความร้อน

จึงไม่แตกเป็นข้าวดอก และเมื่อนำมาตำข้าวจะแบนมีกลิ่นหอมชวนรับประทาน เรียกว่า กลิ่นข้าวเฒ่า การตำข้าวเฒ่าต้องอาศัยความอดทน และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ส่วนใหญ่ จะเริ่มทำงานราวตี 3 ตี 4 จนถึงสว่าง และทำงานต่อจนถึงเที่ยงวันหรือบ่ายให้ทันแม่ค้า ซึ่งจะมารับไปขายให้หมดในวันนั้น หรือวันรุ่งขึ้นเป็นอย่างช้า

การจำหน่าย ข้าวเฒ่าที่ผลิตขึ้นในช่วงนี้เป็นข้าวเฒ่าที่คุณภาพดี รสหอมหวานอ่อนนุ่ม ทั้งนี้เพราะชาวบ้านต้องผลิตในช่วงเวลาจำกัด เป็นการควบคุมคุณภาพไปในตัว ราคาข้าวเฒ่าจึงเพิ่มสูงขึ้นตามลำดับ จากราคากิโลกรัมละ 5-10 บาท ในช่วง พ.ศ. 2520-2521 เพิ่มขึ้นเป็นกิโลกรัมละ 20-30 บาท ในช่วงเวลาไม่ถึง 10 ปี ต่อมา ในบางปีข้าวเฒ่าคั้นปีอาจมีราคาถึงกิโลกรัมละ 40 บาท นับเป็นสินค้าที่ให้ผลตอบแทนคุ้มค่าแรงงาน จนชาวบ้านสามารถเก็บหอมรอมริบนำเงินทองมาปลูกสร้างบ้านเรือนใหม่ หรือสร้างบ้านให้บุตรหลานรวมทั้งซื้อที่ดินได้ในเวลาต่อมา

ยุคที่ 3 การผลิตด้วยเทคโนโลยีเครื่องจักรกล

การเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านเข้าสู่ยุคนี้เป็นยุคสำคัญ ที่แสดงถึงภูมิปัญญาการปรับตัวโดยอาศัยวัฒนธรรมการเรียนรู้ของปัญญาชนรุ่นหนุ่มสาวหลายคนทำให้เกิดกระบวนการผลิตใหม่ ที่มีพื้นฐานวัฒนธรรมเดิมเป็นรากเหง้า การผลิตข้าวเฒ่าซึ่งเป็นสินค้าทำรายได้สูงกว่าการปลูกข้าวขาย เป็นแรงกระตุ้นให้ชาวบ้านหาวิธีการที่จะผลิตข้าวเฒ่าให้มีระยะเวลายาวนานออกไปกว่าช่วงฤดูฝน ซึ่งมีเวลาทำข้าวเฒ่าเพียง 70 วัน โดยการแสวงหาพันธุ์ข้าวและการวางแผนการคกกล้าให้เหมาะสม ขณะเดียวกันก็พยายามแก้ปัญหาการตำข้าวเฒ่าซึ่งใช้แรงงานคน ที่มีขีดจำกัด สามารถผลิตได้วันละประมาณ 10-20 กิโลกรัม จึงคิดประดิษฐ์เครื่องจักรให้ลูกเขี้ยวหมุนตัวสัมผัสทางมองให้แม่มองยกลูกเขี้ยวลง เป็นสิ่งที่ชาวบ้านระดมความรู้และประสบการณ์ที่คลุกคลีกับเครื่องจักรกลเร่งผลิตเครื่องจักรผสมกับครกมองที่มีอยู่ ผลการพัฒนาครกมองครั้งนี้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเทคนิคการนวดข้าว การฟัดข้าว การคั่วข้าว นับว่าเป็นยุคการเปลี่ยนแปลงการผลิตข้าวเฒ่าของชุมชนบ้านกลางใหญ่ ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านฝ่อ จังหวัดอุดรธานี เป็นอย่างยิ่ง สำหรับวิวัฒนาการของกระบวนการผลิตข้าวเฒ่า มีขั้นตอนที่สำคัญ ดังนี้

1. การเตรียมดิน/ไถพรวนดิน
2. การเลือกพันธุ์ข้าว
3. การหว่านกล้า/การปักดำ
4. การเกี่ยวข้าว
5. การนวดข้าวแม่
6. การคั่วข้าวแม่
7. การตำข้าวแม่
8. การฝัดข้าวแม่

จากการศึกษาวิวัฒนาการและกระบวนการผลิตข้าวแม่ของชาวบ้านกลางใหญ่
ผู้วิจัยได้นำเสนอเปรียบเทียบขั้นตอนการผลิตที่สำคัญ โดยกำหนดให้ยุคที่ 1 และ 2
เปรียบเทียบกับ การเปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการกับยุคที่ 3 รายละเอียดดังตารางที่ 1

**ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบกระบวนการและวิวัฒนาการการผลิตข้าวเม่า
บ้านกลางใหญ่ ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี**

การผลิตข้าวเม่าในยุคเพื่อบริโภคและ ยุคผลิตเพื่อจำหน่ายโดยใช้แรงงานคน (ยุคที่ 1 และยุคที่ 2)	กระบวนการผลิตและวิวัฒนาการการผลิต ข้าวเม่า ยุคใช้เทคโนโลยีเครื่องจักรกล (ยุคที่ 3)
<p>1. การเตรียมดินและไถพรวนดิน ชาวบ้านกลางใหญ่จะไถเตรียมดินในช่วงเดือน 6 (เดือนพฤษภาคม) โดยจะรอฟันตามฤดูกาล การไถจะใช้แรงงานจากควายและคน</p> <p>2. การเลือกพันธุ์ข้าว ชาวบ้านกลางใหญ่จะเลือกพันธุ์ข้าวพื้นเมือง (ข้าวเหนียว) ซึ่งให้ผลผลิตไม่สูงนัก โดยแต่ละพันธุ์จะหว่านกล้าห่างกัน 10-20 วัน เพื่อให้การปักดำและข้าวออกรวงเป็นเม่าในระยะที่ต่อเนื่องกัน ได้แก่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. พันธุ์ข้าวสามเดือน 2. ข้าวพันธุ์สันป่าตองคอก 3. ข้าวพันธุ์หางฮี 4. ข้าวพันธุ์สันป่าตองกลาง 5. ข้าวพันธุ์พื้นเมืองงันมะขม 	<p>1. การเตรียมดินและการไถพรวน ชาวบ้านกลางใหญ่เริ่มที่จะเตรียมดินก่อนฤดูกาลได้ เพราะใช้เครื่องสูบน้ำ ซึ่งเป็นอุปกรณ์สำคัญไม่ต้องรอฟันตามธรรมชาติและการไถจะเปลี่ยนจากแรงงานควายมาเป็นรถไถเดินตาม ซึ่งจะได้พื้นที่มากกว่าและใช้เวลาน้อยกว่าค่าจ้างไถนาวันละ 400-500 บาท จะได้พื้นที่ประมาณ 10-15 ไร่</p> <p>2. การเลือกพันธุ์ข้าว ชาวบ้านกลางใหญ่เริ่มที่จะมีการคัดเลือกพันธุ์ข้าว เนื่องจากประสบการณ์ของคนและได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่เกษตรตำบล/อำเภอ รวมทั้งเพื่อนบ้านที่มีอาชีพเดียวกัน โดยจะมีพันธุ์ข้าวใหม่เพิ่มขึ้นแต่พันธุ์ข้าวเดิมก็ยังมีการเพาะปลูกอยู่ สำหรับพันธุ์ข้าวเหนียว ที่มีการเพาะปลูกในยุคนี้ ได้แก่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ข้าวฮีเดี่ยว 2. ข้าว 3 เดือน 3. ข้าวสันป่าตองคอก 4. ข้าวหางฮี

การผลิตข้าวเม่าในยุคเพื่อบริโภคและยุคผลิตเพื่อจำหน่ายโดยใช้แรงงานคน	กระบวนการผลิตและวิวัฒนาการการผลิตข้าวเม่า ยุคใช้เทคโนโลยีเครื่องจักรกล
<p>3. การหว่านกล้าและการปักดำ ชาวบ้านกลางใหญ่ ใช้แรงงานคนเป็นหลัก โดยขั้นตอนแรกจะทำแปลงหว่านกล้าก่อนจำนวนหรือปริมาณตามความต้องการ และเมื่อกล้าข้าวโตพอประมาณ (สูง 1 ฟุต) จะทำการถอนกล้าและนำไปปักดำในแปลงนาที่เตรียมดินไว้แล้ว</p> <p>4. การเกี่ยวเกี่ยวข้าวเม่า ชาวบ้านกลางใหญ่ มีการเกี่ยวข้าวโดยใช้แรงงานคนเช่นเดิม โดยใช้แรงงานจากคนในครอบครัวเป็นหลัก</p>	<p>5. ข้าวสันป่าตองกลาง 6. ข้าวอีขาว 7. ข้าวงานป๋ม 8. ข้าวปลาแข็ง 9. ข้าว ก.ข.6 10. ข้าวดอกไม้</p> <p>เหตุผลในการเลือกพันธุ์ข้าวหลากหลายชนิด เนื่องจากเพื่อให้ข้าวออกรวงและเป็นน้ามนที่เรียกว่าเป็นข้าวเม่ามีระยะเวลาต่างกัน เพราะการปลูกจะต้องปลูกในระยะเวลาใกล้เคียงกัน โดยแต่ละพันธุ์จะห่างกันเพียง 5-10 วันเท่านั้น</p> <p>3. การหว่านกล้าและการปักดำ ขั้นตอนการหว่านกล้าและการปักดำ ยังไม่มีการนำเครื่องจักรกลมาใช้คงใช้แรงงานจากคนเป็นหลักเช่นเดิม และเมื่อกล้าโตพอที่จะใช้กำลังคนในการปักดำ จะเปลี่ยนแปลงไปบ้างก็เพียงการจ้างแรงงานจากคนในหมู่บ้านหรือคนนอกหมู่บ้านเข้ามาช่วย เนื่องจากปริมาณมีมากขึ้น โดยค่าจ้างประมาณวันละ 100-150 บาท/วัน/คน</p> <p>4. การเกี่ยวเกี่ยวข้าวเม่า ชาวบ้านกลางใหญ่ มีการใช้แรงงานจากคนเช่นเดิมแต่รูปแบบอาจเปลี่ยนแปลงไปเริ่มที่จะมีการจ้างแรงงานจากคนในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน เนื่องจากต้องเร่งเกี่ยว</p>

<p>การผลิตข้าวแม่ในยุคเพื่อบริโภคและ ยุคผลิตเพื่อจำหน่ายโดยใช้แรงงานคน (ยุคที่ 1 และยุคที่ 2)</p>	<p>กระบวนการผลิตและวิวัฒนาการการผลิต ข้าวแม่ ยุคใช้เทคโนโลยีเครื่องจักรกล (ยุคที่ 3)</p>
<p>5. การนวดข้าวแม่ ในยุคผลิตเพื่อบริโภคชาวบ้านจะใช้วิธี กรีดหรือรีดเม็ดข้าวออกจากรวงโดยใช้ ซ้อนซ้อมหรือเหล็กขูด เนื่องจากปริมาณไม่ มากนักต่อมาใช้วิธีนำรวงข้าวใส่ในตุงปุย แล้วทุบให้เมล็ดข้าวหลุดออกมา</p> <p>6. การคั่วข้าวแม่ ในอดีตการคั่วข้าวแม่ใช้หม้อดิน เชื้อเพลิงที่ใช้เป็นฟืน ทำให้ข้าวที่คั่วเสร็จมี กลิ่นหอม แต่ได้ปริมาณไม่มากนัก มีการ เติมน้ำเล็กน้อยเพื่อไม่ให้ข้าวสุกและเมล็ด ข้าวแตก</p>	<p>ข้าวในขณะที่ข้าวกำลังแม่ ประกอบกับมี ปริมาณมากขึ้น ค่าจ้างวันละ 100-150 บาท/วัน/คน</p> <p>5. การนวดข้าวแม่ ยุคนี้เริ่มมีการนำเครื่องจักรกลมาใช้ในการ การนวดข้าว เนื่องจากประหยัดเวลา และ แรงงาน โดยในหมู่บ้านจะมีเครื่องนวดข้าว อยู่ 1 เครื่อง ได้แก่ของ นายกี ภาวะธา ชาวบ้านในจะนำข้าวที่เกี่ยวเสร็จแล้วมานวด ในเครื่อง สามารถประหยัดเวลาและแรงงาน ได้เป็นอย่างมากและได้ปริมาณมากตาม ความต้องการโดยค่าจ้างกิโลกรัมละ 1 บาท และถ้าปริมาณข้าวมีมากชาวบ้านจะติดต่อ เครื่องนวดข้าวจากหมู่บ้านอื่นมาบริการ</p> <p>6. การคั่วข้าวแม่ ในยุคนี้ ชาวบ้านเริ่มที่จะนำกะทะเหล็ก มาใช้คั่วข้าวแม่แทนหม้อดิน เพื่อให้ได้ ปริมาณมากตามความต้องการของตลาดแต่ จะต้องมีการแช่ข้าวแม่ก่อน เพื่อให้เม็ดข้าว นึ่มและไม่ให้เม็ดข้าวหักรวมทั้งจะคัดเลือก ข้าวลีบออกก่อนสำหรับการคั่วข้าวแม่นี้ เริ่มที่มีการรับจ้างคั่ว โดยคนหนุ่มใน หมู่บ้าน เนื่องจากในการคั่วต้องใช้แรงงาน มาก ผู้ผลิตข้าวแม่ 7-10 ราย จะมีผู้รับ</p>

<p>การผลิตข้าวเม่าในยุคเพื่อบริโภคและ ยุคผลิตเพื่อจำหน่ายโดยไร่แรงงานคน (ยุคที่ 1 และยุคที่ 2)</p>	<p>กระบวนการผลิตและวิวัฒนาการการผลิต ข้าวเม่า ยุคใช้เทคโนโลยีเครื่องจักรกล (ยุคที่ 3)</p>
<p>7. การตำข้าวเม่า</p> <p>ในยุคก่อนจะใช้ครกมองหรือครก กระเดื่อง ต้องใช้แรงงานคนไม่ต่ำกว่า 2 คน เพราะคนหนึ่งต้องเหยียบครกอีกคนต้อง ใช้ไม้พายเขี่ยข้าวในครก ภาษาอีสานเรียกว่า “การควัดข้าวหรือตักข้าว” สากที่ตำจะมีอยู่ 3 ชนิด ได้แก่</p> <ul style="list-style-type: none"> - สากตำ เป็นสากบุกเบิกครั้งแรก - สากตำว หลังจากฝัดข้าวแล้วจะมีการ ใช้สากตำวมาตำ - สากซ้อม ครั้งสุดท้ายเพื่อให้ได้ เมล็ดข้าวที่เปลือกหลุดออกเรียบร้อยแล้ว 	<p>จ้างตัวข้าวเม่า 1 ราช เป็นการเริ่มนำระบบ การจัดการมาใช้เพื่อให้ได้คุณภาพและ ปริมาณตามความต้องการค่าจ้างตัวข้าวเม่า ผู้รับจ้างคิกกิโลกรัมละ 1 บาท คิดเป็น หม้อ ๆ ละ 5 กิโลกรัม โดยคิดหม้อละ 5 บาท</p> <p>7. การตำข้าวเม่า</p> <p>เป็นเครื่องมือที่มีการเปลี่ยนแปลงการ ผลิตข้าวเม่า เพราะจะใช้เครื่องจักรกลมา ประกอบพ่วงกับครกกระเดื่อง (ครกมอง) เพื่อให้ได้ผลผลิตมาก ตามความต้องการ ของตลาดในกลุ่มของผู้ผลิตข้าวเม่าไม่จำเป็นต้อง มีครกตำข้าวทุกคนแต่จะมีการรวมกลุ่ม กัน โดย 10-20 คน รวมเป็น 1 กลุ่ม นำ ข้าวเม่าที่คั่วเสร็จแล้วไปตำในครกเครื่องจักร กลนี้ ในบ้านกลางใหญ่มีครกเครื่องจักรกล รวมประมาณ 10 ชุด สำหรับสากที่ใช้ตำ มีการพัฒนาเหลือเพียงสากเดียวไม่ต้อง เปลี่ยนบ่อย ๆ สำหรับค่าจ้างหรือค่าบำรุง ครกและเครื่อง เจ้าของเครื่องจะคิกกิโลกรัม ละ 1 บาท</p>

การผลิตข้าวแม่ในยุคนี้อุปโภคและ ยุคมืดเพื่อจำหน่ายโดยใช้แรงงานคน (ยุคที่ 1 และยุคที่ 2)	กระบวนการผลิตและวิวัฒนาการการผลิต ข้าวแม่ ยุคใช้เทคโนโลยีเครื่องจักรกล (ยุคที่ 3)
<p>8. การผลิตข้าว</p> <p>เป็นกระบวนการขั้นสุดท้ายของการผลิต อุปกรณ์จะประกอบด้วย กระดิ่งและตะกร้า วิธีการมีเพียงนำข้าวที่ดำเสร็จของแต่ละสาก (มี 3 สาก) มาผลิตให้เปลือกหลุดออกโดย การผลิตจะใช้แรงงานคนเป็นหลัก</p>	<p>8. การผลิตข้าว</p> <p>เป็นกระบวนการและขั้นตอนที่ยังคงใช้ แรงงานคนและอุปกรณ์เดิม ๆ โดยมีการ ผลิตข้าวแม่ที่ดำประมาณ 2-3 ครั้ง ต่อ 1 ครั้ง</p>

การลงทุน

การผลิตและจำหน่ายข้าวแม่ของชาวบ้านกลางใหญ่ ตำบลกลางใหญ่ อำเภอ
บ้านผือ จังหวัดอุดรธานี แบ่งการลงทุนออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ การลงทุนครั้งแรก
และการลงทุนในการผลิตแต่ละครั้ง สรุปได้ดังนี้

1. การลงทุนครั้งแรก ปัจจัยในการลงทุนครั้งแรก ได้แก่

1.1 พื้นที่ในการทำนา

การผลิตข้าวแม่จำเป็นจะต้องมีพื้นที่ในการทำนาเพื่อปลูกข้าว
แล้วนำข้าวเปลือกไปผลิตข้าวแม่ตามกระบวนการและขั้นตอน พื้นที่หรือที่ดินในหมู่บ้าน
กลางใหญ่ ราคาขึ้นอยู่กับทำเลที่ตั้ง ถ้าอยู่ใกล้หมู่บ้านและการคมนาคมสะดวกราคาซื้อ-
ขายจะสูง ไร่ละประมาณ 30,000 - 50,000.-บาท สำหรับพื้นที่ในการทำนาของชาวบ้าน
กลางใหญ่ ส่วนมากจะเป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษมอบให้ลูกหลานใช้ในการทำกิน
จะมีการซื้อขายบ้างแต่ไม่มากนัก ถ้าครอบครัวใดไม่มีที่นา ก็สามารถเช่าที่นาของคนอื่น
ปลูกข้าวได้หรือซื้อข้าวเปลือกจากชาวนานำมาผลิตข้าวแม่ได้

1.2 รถไถนาเดินตาม

ชาวบ้านกลางใหญ่จะนิยมนำรถไถนาเดินตามมาใช้แทนแรงงาน
จากสัตว์ในการไถนาเพราะได้ปริมาณมากกว่า ชาวบ้านกลางใหญ่ไม่จำเป็นต้องมีรถไถนา

เดินทางตามทุกครอบครัวเนื่องจากราคาจะสูงและไม่จำเป็น เนื่องจากสามารถจ้างรถไถนาเดินทางตามของเพื่อนบ้านได้ รถไถนาเดินทางตามราคาประมาณ 70,000 - 100,000.-บาท

1.3 เครื่องนวดข้าวหรือโรงสีข้าว

เครื่องนวดข้าวจะสามารถเคลื่อนที่ไปบริการลูกค้าได้ตามไร่นา ชาวบ้านกลางใหญ่มีเครื่องนวดข้าวอยู่ 1 เครื่องสามารถบริการชาวบ้านได้ตามความต้องการจึงไม่จำเป็นต้องซื้อเพิ่มหรือมีทุกคนเครื่องนวดข้าวราคาเครื่องละประมาณ 150,000 ถึง 200,000 บาท แต่ถ้าต้องการนวดข้าวมาก ๆ ก็จะไปติดต่อกับเครื่องจากหมู่บ้านใกล้เคียงมารับจ้างนวดข้าวเพิ่ม

1.4 ครกกระเดื่องเครื่องจักรกล

ชาวบ้านกลางใหญ่ มี ครกกระเดื่องเครื่องจักรกล จำนวน 8 เครื่อง ราคาเครื่องละประมาณ 50,000 - 70,000.-บาท ชาวบ้านที่ผลิตข้าวมาไม่จำเป็นต้องมีทุกครัวเรือน เนื่องจากสามารถ รวมกลุ่มหรือจ้างตำข้าวมาได้

1.5 อุปกรณ์สำหรับการผลิต

อุปกรณ์สำหรับการผลิตข้าวเม่าที่ผู้ผลิตจะต้องซื้อหรือจัดหาในครั้งแรก ได้แก่ กระบุง, ตระกร้า, มีดหรือเคียว, กระทะควั่วข้าวเม่า, กระด้ง และอื่น ๆ ราคาซื้อขายไม่แพงนัก ประกอบกับ เป็นอุปกรณ์ที่ชาวบ้านจำเป็นต้องมีเพื่อใช้ในกิจกรรมอื่น ๆ อยู่แล้วบางครั้งจึงไม่จำเป็นต้องซื้อเพื่อผลิตทุกครั้ง

2. การลงทุนการผลิตแต่ละครั้ง

ปัจจัยที่ใช้ในการลงทุนการผลิตแต่ละครั้งที่สำคัญ ได้แก่

2.1 ค่าวัตถุดิบ

วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตข้าวเม่าที่สำคัญได้แก่ “ข้าวเปลือก” โดยปรกติจะซื้อขายกันราคาประมาณกิโลกรัมละ 10 บาท ชาวบ้านกลางใหญ่ครอบครัวหนึ่ง ๆ จะซื้อขายหรือเกี่ยวข้าวเพื่อนำมาผลิตข้าวเม่า วันละ 30 - 200 กิโลกรัม (ข้าวเปลือก 30 กิโลกรัม จะผลิตข้าวเม่าได้ประมาณ 20 กิโลกรัม)

2.2 ค่าแรงงาน

ค่าแรงงานในการผลิตข้าวเม่า เริ่มจากค่าจ้างไถนา, นวดข้าว, ควั่วข้าว และตำข้าว สำหรับขั้นตอนอื่น ๆ ผู้ผลิตจะใช้แรงงานของตนเองและสมาชิกในครอบครัว สำหรับขั้นตอนที่ต้องจ้างแรงงานเนื่องจากต้องอาศัยเครื่องจักรกล ได้แก่

2.2.1 ค่าจ้างไถนาโดยรถไถเดินตาม คิดเป็นวัน ๆ ละ 400-500 บาท โดยในแต่ละวันจะไถนาได้ 4-6 ไร่

2.2.2 ค่าจ้างนวดข้าวโดยเครื่องสีข้าว กิโลกรัมละ ประมาณ 1 บาท

2.2.3 ค่าจ้างคั่วข้าว กิโลกรัมละประมาณ 1 บาท

2.2.4 ค่าจ้างตำข้าว กิโลกรัมละประมาณ 1 บาท

2.3 ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ

สำหรับค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ได้แก่ค่าใช้จ่ายที่ไม่ได้ระบุในข้อข้างต้น ดังกล่าว เช่น ค่าเมล็ดพันธุ์ข้าว, ค่าปุ๋ย, ค่าแรงงานของสมาชิกในครัวเรือน เป็นต้น

ระบบการตลาด

ระบบการตลาดของชาวบ้านกลางใหญ่ในการจำหน่ายข้าวเม่า มี 3 ส่วน ได้แก่ วิธีการจำหน่าย, พ่อค้าคนกลางและเส้นทางการจำหน่าย สรุปได้ดังนี้

1. วิธีการจำหน่าย

ชาวบ้านกลางใหญ่ที่ผลิตข้าวเม่า มีวิธีการจำหน่ายข้าวเม่า 3 วิธี ได้แก่ จำหน่ายตรงกับผู้บริโภคและนักท่องเที่ยวที่แหล่งผลิตโดยตรง, จำหน่ายกับพ่อค้าคนกลาง และนำไปจำหน่ายที่ตลาดในอำเภอบ้านฝื่อและจังหวัดอุดรธานีรวมทั้งจังหวัดต่าง ๆ

2. พ่อค้าคนกลาง

พ่อค้าคนกลาง เป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่ง เพราะเป็นคนกำหนดราคาและปริมาณการผลิต พ่อค้าคนกลางในบ้านกลางใหญ่ จะเป็นคนที่มีฐานะดีมีเงินทุนในการซื้อขายล่วงหน้ารวมทั้งสามารถปล่อยเงินกู้ให้กับชาวบ้านโดยทั่วไปได้ด้วย พ่อค้าคนกลางบางคนจะซื้อข้าวล่วงหน้าหรือเรียกว่า ซื้อข้าวเขียว เพื่อให้มีวัตถุดิบในการผลิตข้าวเม่าตามระยะเวลาที่ตนต้องการ

3. เส้นทางการจำหน่าย

การนำข้าวเม่าไปจำหน่าย มี 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้ผลิตโดยตรง เนื่องจากเห็นว่าถ้าขายให้พ่อค้าคนกลางจะได้ราคาต่ำ จึงนำไปจำหน่ายโดยตรงด้วยตนเอง กลุ่มที่สอง ได้แก่ พ่อค้าคนกลาง เส้นทางที่ ทั้ง 2 กลุ่มนำข้าวเม่าไปจำหน่ายได้แก่

3.1 ตลาดในอำเภอบ้านผือ, อำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดอุดรธานีและตลาดในตัวจังหวัด

3.2 จังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น หนองคาย, ขอนแก่น, นครราชสีมา ฯลฯ

ปัจจัยที่มีผลต่อการผลิต

การผลิตและจำหน่ายข้าวเม่าของชาวบ้านกลางใหญ่ ปัจจัยที่มีผลต่อการผลิตที่สำคัญ มี 2 ส่วน ได้แก่ ปัจจัยภายในหมู่บ้านและภายนอกหมู่บ้าน สรุปได้ดังนี้

1. ปัจจัยภายในหมู่บ้าน

การผลิตและจำหน่ายข้าวเม่าของชาวบ้านกลางใหญ่ปัจจัยที่มีผลต่อการผลิตสำคัญ ได้แก่

- 1.1 ที่นา
- 1.2 รถไถนาเดินตาม
- 1.3 ข้าวเปลือก
- 1.4 แรงงาน
- 1.5 เครื่องนวดข้าวหรือโรงสีข้าว
- 1.6 ครกกระเดื่องเครื่องจักรกล
- 1.7 การรวมกลุ่มการผลิต

2. ปัจจัยภายนอกหมู่บ้าน

ปัจจัยภายนอกหมู่บ้านที่มีผลต่อการผลิตและจำหน่ายข้าวเม่าของชาวบ้านกลางใหญ่ ได้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ, การคมนาคมและการตลาด สรุปได้ดังนี้

2.1 เจ้าหน้าที่ของรัฐ

การส่งเสริมการผลิตและจำหน่ายของเจ้าที่ ได้แก่ การอบรมให้ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ของกระบวนการผลิตและการถนอมอาหารรวมทั้งการแปรรูปข้าวเม่าเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เกษตรตำบล, เจ้าหน้าที่เคหะกิจ, พัฒนาการตำบล, วิทยากรประจำกลุ่มศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนและบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2.2 การคมนาคม

การคมนาคมเป็นปัจจัยภายนอกหมู่บ้านอย่างหนึ่งที่จะช่วยสนับสนุนการผลิตและจำหน่ายข้าวเฒ่า

2.3 การตลาด

การตลาดนับเป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญอย่างหนึ่ง เนื่องจากถ้าตลาดมีความต้องการข้าวเฒ่ามากจะทำให้ราคาการจำหน่ายสูงตามไปด้วย

บทที่ 4

การเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ของชาวบ้านผู้ผลิตกับกลุ่มชาวบ้านผู้ไม่ผลิตข้าวเม่า ในหมู่บ้านกลางใหญ่ ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

ชาวบ้านกลางใหญ่ หมู่ที่ 5 ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว สาเหตุหนึ่งมาจากการผลิตข้าวเม่าของชาวบ้านเนื่องจากเป็นอาชีพเสริมที่ให้ค่าตอบแทน ผลกำไรค่อนข้างดี

การเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงได้กำหนดเกณฑ์ก่อนและหลังปี 2536 โดยมีกลุ่มเป้าหมายในการศึกษา ดังนี้

- กลุ่มผู้ผลิตข้าวเม่า จำนวน 37 คน
- กลุ่มผู้ไม่ผลิตข้าวเม่า จำนวน 37 คน

สำหรับหัวข้อการศึกษาการเปลี่ยนแปลง มีรายละเอียดดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ได้แก่
 - 1.1 ด้านการประกอบอาชีพ
 - 1.2 ด้านการถือครองที่ดิน
 - 1.3 ด้านรายได้-รายจ่าย
 - 1.4 ด้านการกู้ยืมและหนี้สิน
 - 1.5 ด้านทรัพย์สินภายในครัวเรือน
 - 1.6 ด้านการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัย
2. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ได้แก่
 - 2.1 ด้านการศึกษา
 - 2.2 ด้านสาธารณสุข
 - 2.3 ด้านการรวมกลุ่ม
 - 2.4 ด้านความเชื่อประเพณีและวัฒนธรรม

1. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่า บ้านกลางใหญ่ แสดงให้เห็นถึงฐานะความเป็นอยู่และวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชน เช่น บุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี ก็มักมีความเป็นอยู่ที่ดี สนใจที่จะศึกษาหาความรู้ มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ทั้งนี้เพราะมีโอกาสได้เรียนรู้จากสื่อสารมวลชนแขนงต่าง ๆ และจากการพบปะกับบุคคลต่าง ๆ และเพื่อนร่วมอาชีพ ดังนั้น ฐานะทางเศรษฐกิจจึงเป็นส่วนสำคัญที่ชี้ให้เห็นถึงสถานภาพในด้านต่าง ๆ เช่น

1.1 ด้านการประกอบอาชีพ

1.1.1 อาชีพหลัก

หลังจากที่กลุ่มผู้ดำเนินการผลิตข้าวเม่าเพื่อจำหน่ายโดยใช้เทคโนโลยีเครื่องจักรกลเข้ามาช่วยในช่วง พ.ศ. 2536 การเปลี่ยนแปลงอาชีพหลักของชาวบ้านกลางใหญ่ ทั้ง 2 กลุ่ม ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงการเปรียบเทียบอาชีพหลักของชาวบ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่าก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536

อาชีพหลัก	ข้อมูลก่อนปี พ.ศ. 2536				ข้อมูลหลังปี พ.ศ. 2536			
	ผู้ที่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า	
	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ
ทำนา	23	62.16	25	67.57	23	62.16	25	67.57
ทำไร่	14	37.84	11	29.73	14	37.84	11	29.73
ค้าขาย	-	-	1	2.70	-	-	1	2.70
รับจ้าง	-	-	-	-	-	-	-	-
รับราชการ	-	-	-	-	-	-	-	-
รวม	37	100	37	100	37	100	37	100

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นถึงการเปรียบเทียบการประกอบอาชีพหลักของกลุ่มผู้ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่า ดังนี้

1. การทำนา ก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536 กลุ่มผู้ผลิตข้าวเม่าเป็นอาชีพเสริม มีการประกอบอาชีพหลักโดยทำนา จำนวน 23 ครัวเรือน และหลังปี พ.ศ. 2536 ยังคงมี จำนวน 23 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 62.16 จะเห็นได้ว่า ไม่มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด เพราะ ในการผลิตข้าวเม่ากับการทำนา จะต้องทำควบคู่กันอยู่แล้ว

สำหรับผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า ก่อนและหลัง พ.ศ. 2536 มีอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก จำนวน 25 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 67.57 ไม่มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

2. การทำไร่ ก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536 กลุ่มผู้ผลิตข้าวเม่ามีอาชีพหลักในการทำไร่ จำนวน 14 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 37.84 ไม่มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

สำหรับผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า ก่อนและหลัง พ.ศ. 2536 มีอาชีพทำไร่ 11 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 29.73 ไม่มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

3. การค้าขาย ผู้ที่ผลิตข้าวเม่า ไม่มีการประกอบอาชีพในการค้าขาย ทั้งก่อนและหลัง พ.ศ. 2536

สำหรับผู้ไม่ผลิตข้าวเม่า ทั้งก่อนและหลัง พ.ศ. 2536 จะมีอาชีพหลักในการค้าขาย จำนวน 1 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 2.70

1.1.2 อาชีพเสริม

อาชีพเสริม คืออาชีพที่ทำนอกเหนือจากอาชีพที่ทำอยู่เป็นประจำ เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่ง อาชีพเสริมของชาวบ้านกลางใหญ่มีหลายประเภท รายละเอียดของอาชีพเสริม ดังตารางที่ 3

**ตารางที่ 3 แสดงการเปรียบเทียบอาชีพเสริม ของชาวบ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ
จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่าก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536**

อาชีพเสริม	ข้อมูลก่อนปี พ.ศ. 2536				ข้อมูลหลังปี พ.ศ. 2536			
	ผู้ที่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า	
	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ
ทำไร่	30	81.08	27	72.97	30	81.08	27	72.97
ค้าขาย	5	13.51	12	32.42	5	13.51	10	27.02
ผลิตข้าวเม่า	28	75.67	-	-	37	100	-	-
ทำสวนหรือ ปลูกผัก	10	27.02	5	13.51	10	27.02	3	8.11
ตัด/เย็บเสื้อผ้า	12	32.42	7	18.92	12	32.42	11	29.73
รับจ้างทั่วไป	18	48.65	12	32.42	18	48.65	13	35.14

จากตารางที่ 3 แสดงให้เห็นถึงการเปรียบเทียบอาชีพเสริมของกลุ่มผู้ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่า ดังนี้

1. การทำไร่ ก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536 กลุ่มผู้ผลิตข้าวเม่า มีการประกอบอาชีพเสริม โดยมีการทำไร่ เช่น ไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง จำนวน 30 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 81.08 และกลุ่มผู้ที่ไม่ได้ผลิตข้าวเม่ามี จำนวน 27 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 72.97 แสดงให้เห็นว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

2. การค้าขาย ก่อนและหลัง พ.ศ. 2536 กลุ่มผู้ผลิตข้าวเม่า มีการประกอบอาชีพเสริม โดยทำการค้าขาย เช่น หาบแร่ หรือตั้งแผงลอย ในเทศกาลต่าง ๆ จำนวน 5 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 13.51 แสดงให้เห็นว่า กลุ่มผู้ผลิตข้าวเม่าไม่นิยมประกอบอาชีพเสริมโดยการค้าขายมากนักเพราะมีผู้สนใจเพียง 5 ครัวเรือน

สำหรับผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า ก่อนปี พ.ศ. 2536 มีจำนวน 12 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 32.42 และหลังปี พ.ศ. 2536 มีจำนวน 10 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 27.02 แสดงให้เห็นว่ามีการลดจำนวนลง 2 ราย

3. การผลิตข้าวเฒ่า ก่อน พ.ศ. 2536 กลุ่มผู้ที่ผลิตข้าวเฒ่า มีการประกอบอาชีพเสริมโดยผลิตข้าวเฒ่า จำนวน 28 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 75.67 และหลังปี พ.ศ. 2536 จำนวน 37 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 100 มีผู้สนใจเพิ่มขึ้นจำนวน 9 ครัวเรือน แสดงให้เห็นว่า เป็นอาชีพเสริมที่ให้ผลตอบแทนสูงพอสมควร จึงทำให้มีคนในใจมากขึ้น สำหรับกลุ่มผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเฒ่า ก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536 ไม่มี การผลิต

4. การทำสวนหรือการปลูกผัก ก่อนและหลัง ปี พ.ศ. 2536 กลุ่มผู้ที่ผลิตข้าวเฒ่า ทำสวนครัวหรือปลูกผัก จำนวน 10 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 27.02 แสดงให้เห็นว่า ทั้งก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536 ไม่มีการเปลี่ยนแปลง

สำหรับกลุ่มผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเฒ่าเป็นอาชีพเสริม ก่อน พ.ศ. 2536 มีจำนวน 5 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 13.51 หลัง ปี พ.ศ. 2536 ลดเหลือ 3 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 8.11

5. การตัดเย็บเสื้อผ้า ก่อนและหลัง ปี พ.ศ. 2536 กลุ่มผู้ที่ผลิตข้าวเฒ่า มีการประกอบอาชีพเสริม โดยรวมกลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าจำนวน 12 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 32.42 ซึ่งไม่มีการเปลี่ยนแปลง

สำหรับกลุ่มผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเฒ่า ก่อน ปี พ.ศ. 2536 มีจำนวน 7 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 18.92 และหลัง พ.ศ. 2536 มีจำนวน 11 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 29.73 เพิ่มขึ้น จำนวน 4 ครัวเรือน

6. การรับจ้างทั่วไป ก่อนและหลัง ปี พ.ศ. 2536 กลุ่มผู้ที่ผลิตข้าวเฒ่ามีการประกอบอาชีพเสริมโดยการรับจ้างทั่วไป จำนวน 18 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 48.65 ไม่มีการเปลี่ยนแปลง

สำหรับกลุ่มผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเฒ่า ก่อน ปี พ.ศ. 2536 มีจำนวน 12 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 32.42 และหลังปี พ.ศ. 2536 มีจำนวน 13 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 35.14 เพิ่มขึ้นจำนวน 1 ครัวเรือน

1.2 คำนวณการถือครองที่ดิน

ชาวบ้านกลางใหญ่ ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านฝ่อ จังหวัดอุดรธานี ส่วนมากมีอาชีพในด้านการเกษตร เพราะฉะนั้น สิ่งที่จะบ่งบอกถึงฐานะความเป็นอยู่ได้ ก่อนข้างชัดเจน คือการมีที่ดินเป็นของตนเอง จะกล่าวได้ว่า “ที่ดิน” เป็นหลักประกัน ความมั่นคงและแสดงถึงสถานภาพของบุคคล นั้นเอง สำหรับกลุ่มผู้ผลิตและผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า ก่อนและหลัง ปี. พ.ศ. 2536 รายละเอียดเป็นดังแสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบการถือครองที่ดิน ของชาวบ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านฝ่อ จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่าก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536

จำนวนที่ดิน (ไร่)	ข้อมูลก่อนปี พ.ศ. 2536				ข้อมูลหลังปี พ.ศ. 2536			
	ผู้ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า	
	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ
ไม่มี	2	5.40	-	-	-	-	-	-
1 - 10	15	40.54	11	29.73	9	24.32	11	29.73
11 - 20	14	37.84	16	43.24	18	48.65	16	43.24
21 - 30	5	13.51	9	24.32	5	13.51	9	24.32
มากกว่า 30	1	2.70	1	2.70	6	16.22	1	2.70
รวม	37	100	37	100	37	100	37	100

จากตารางที่ 4 แสดงการถือครองที่ดินของกลุ่มผู้ดำเนินการผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่า ก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536 มีที่ดินถือครองในรูปของพื้นที่อาศัยและพื้นที่ทำการเกษตรรวมกัน

ก่อนปี พ.ศ. 2536 กลุ่มผู้ผลิตข้าวเม่าที่มีการถือครองที่ดินส่วนใหญ่ ประมาณ ครอบครัวยุค 1-10 ไร่ มีจำนวน 15 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 40.54 รองลงมา ได้แก่กลุ่มที่มีที่ทำกิน 11-20 ไร่ มีจำนวน 14 ครอบครัวยุค คิดเป็นร้อยละ 37.84 และกลุ่มที่ไม่มีที่ทำกิน มีอยู่ 2 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 5.40 สาเหตุที่ทั้ง

2 คราวเรือน ไม่มีที่ทำกิน เนื่องจากแยกครอบครัวใหม่ พ่อ-แม่ ยังไม่แบ่งทรัพย์สินให้ ส่วนครอบครัวที่มี 30 ไร่ขึ้นไป มี 1 ครอบครัว

หลังปี 2536 กลุ่มผู้ที่ผลิตข้าวเม่า มีการถือครองที่ดินเพิ่มขึ้นส่วนใหญ่ จำนวน 11-20 ไร่ มี 18 คราวเรือน คิดเป็นร้อยละ 48.65 รองลงมาได้แก่กลุ่มถือครองที่ดิน 1-10 ไร่ มี 9 คราวเรือน คิดเป็นร้อยละ 24.32 มากกว่า 30 ไร่ มี 6 คราวเรือน และ 21-30 ไร่ มี 5 คราวเรือน

สำหรับกลุ่มชาวบ้านที่ไม่ผลิตข้าวเม่า ก่อนและหลังปี 2536 ไม่พบการเปลี่ยนแปลง กลุ่มที่มีการถือครองที่ดินมากที่สุด ได้แก่ กลุ่มที่ถือครอง 11-20 ไร่ มีจำนวน 16 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 43.24 รองลงมา ได้แก่กลุ่มที่ถือครองที่ดินจำนวน 1-10 ไร่ มีจำนวน 11 คราวเรือน สำหรับครอบครัวที่ถือครองที่ดินมากที่สุดจำนวน 30 ไร่ขึ้นไป มีจำนวน 1 ครอบครัว

1.3 ด้านรายได้-รายจ่าย

1.3.1 รายได้ รายได้เฉลี่ยต่อปีของครอบครัวเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่า สภาพเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัว อยู่ในระดับใด การกำหนดรายได้ต่อปีนี้กำหนดเป็นรายได้สุทธิทั้งหมดที่ยังไม่หักรายจ่ายในชีวิตประจำวัน ดังนั้น จึงเป็นการกำหนดรายได้โดยเฉลี่ยต่อปี

ตารางที่ 5 แสดงการเปรียบเทียบรายได้ต่อครอบครัวต่อปี ของชาวบ้านกลางใหญ่
อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่าก่อนและ
หลังปี พ.ศ. 2536

รายได้ต่อปี (บาท)	ข้อมูลก่อนปี พ.ศ. 2536				ข้อมูลหลังปี พ.ศ. 2536			
	ผู้ที่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า	
	จำนวน ครัว เรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 30,000	6	16.22	9	24.32	5	13.51	6	16.22
30,001-40,000	5	13.51	1	2.70	3	8.11	4	10.81
40,001-50,000	6	16.22	9	24.32	3	8.11	4	10.81
50,001-60,000	4	10.81	6	16.22	1	2.70	6	16.22
มากกว่า 60,000	16	43.24	12	32.43	25	67.57	17	45.24
รวม	37	100	37	100	37	100	37	100

จากตารางที่ 5 พบว่า ก่อนปี พ.ศ. 2536 ทั้ง 2 กลุ่ม มีรายได้ส่วนใหญ่
มากกว่า 60,000 บาท (รายได้เฉลี่ยของประชาชนจังหวัดอุดรธานี ปี 2538 เท่ากับ
16,396 บาท ปี 2539 เท่ากับ 11,913 บาท และปี 2540 เท่ากับ 21,892 บาท
ที่มา : สรุปรสภาพปัจจุบันและศักยภาพแนวทางในการพัฒนาการจัดการศึกษา เขต
การศึกษา 9) และหลังจากปี พ.ศ. 2536 ทั้ง 2 กลุ่ม มีรายได้เพิ่มขึ้นโดยเฉพาะกลุ่มผู้
ผลิตข้าวเม่า ที่มีรายได้มากกว่า 60,000 บาท ก่อนปี พ.ศ. 2536 จะมี 16 ครัวเรือน แต่
หลังปี พ.ศ. 2536 จะมีเพิ่มขึ้นเป็น 25 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 67.57

1.3.2 ด้านรายจ่าย ค่าใช้จ่ายในครอบครัว แบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ
ดังนี้

1.3.2.1 เครื่องอำนวยความสะดวก เนื่องจากหมู่บ้านตั้งอยู่ใกล้กับ

ตัวอำเภอ คำนิยมแบบสังคมเมืองจึงไหลบ่าเข้าสู่หมู่บ้านอย่างรวดเร็ว ประกอบกับการมีรายได้ค่อนข้างสูง จึงแข่งขันกันสะสมเครื่องอำนวยความสะดวกทั้งเครื่องใช้ไฟฟ้า และซื้อหารถจักรยานยนต์ให้แก่สมาชิกในครอบครัว ทำให้รายจ่ายส่วนนี้เพิ่มตามด้วย

1.3.2.2 เครื่องอุปโภคบริโภค เช่น ค่าเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย รวมทั้งยังมีค่าใช้จ่ายสำหรับสินค้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น สมู ยาสีฟัน ผงซักฟอก เป็นต้น ที่ทุกครอบครัวมีความจำเป็นต้องใช้เป็นประจำ

1.3.2.3 ค่าอาหาร พบว่า เพิ่มขึ้นเช่นกันเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงก่อนปี พ.ศ. 2536 ชาวบ้านมีเวลาว่าง จึงมักหาอาหารตามธรรมชาติได้ ประกอบกับอาหารในธรรมชาติมีอย่างอุดมสมบูรณ์ เช่น ปลา กบ เขียด และอึ่งอ่าง จึงง่ายต่อการหาอาหารของชาวบ้าน ต่อมาประชากรในหมู่บ้านเพิ่มขึ้น การมีถนนลาดยางตัดผ่านหมู่บ้านชาวบ้านจึงเปลี่ยนมาจับสัตว์น้ำ เพื่อการค้าแทนการจับเพื่อบริโภค อาหารในธรรมชาติของหมู่บ้านจึงเหลือน้อยมาก ชาวบ้านจึงอาศัยอาหารจากตลาดและร้านค้าภายในหมู่บ้าน

1.3.2.4 การรักษาพยาบาล ก่อนปี พ.ศ. 2536 เมื่อสมาชิกในครอบครัวเกิดอาการเจ็บป่วย ทั้ง 2 กลุ่ม จะนิยมไปสถานีอนามัย ทำให้มีรายจ่ายค่อนข้างน้อย แต่หลังจากปี พ.ศ. 2536 เมื่อสมาชิกในครอบครัวเจ็บป่วยเล็กน้อยมักจะซื้อหายมารับประทานเอง หากมีอาการป่วยรุนแรง ก็จะนำคนป่วยไปรักษาที่คลินิกหรือโรงพยาบาล ในตัวอำเภอหรือในตัวจังหวัด ชาวบ้านจึงต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลเพิ่มมากขึ้นกว่าในอดีต

1.3.2.5 การศึกษาเล่าเรียน ก่อนปี พ.ศ. 2536 บุตรหลานของชาวบ้านศึกษาเพียงแค่ระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนประจำที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้าน จึงเสียค่าใช้จ่ายเฉพาะค่าเสื้อผ้า ค่าหนังสือ และค่าอุปกรณ์เครื่องเขียน ส่วนอาหารไม่ได้ใช้จ่าย เนื่องจากนักเรียนสามารถกลับมารับประทานอาหารมื้อเที่ยงที่บ้านได้ หลังจากปี พ.ศ. 2536 ค่าใช้จ่ายในการศึกษาเล่าเรียนแต่ละครอบครัวต้องรับภาระมาก เนื่องจากนิยมส่งบุตรหลานให้เล่าเรียนในระดับสูงขึ้น ครอบครัวที่มีบุตรหลานในวัยหนุ่มสาวจึงมักจะเรียนอยู่ทั้งในระดับมัธยมศึกษาและระดับอุดมศึกษาเกือบทุกคน ดังนั้นค่าใช้จ่ายสำหรับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากตามไปด้วย

1.3.2.6 ค่ากระแสไฟฟ้า การเสียค่ากระแสไฟฟ้า โดยก่อนปี

พ.ศ. 2536 ชาวบ้านจะใช้ไฟฟ้าเพื่อให้แสงสว่าง ความบันเทิง และ เครื่องอำนวยความสะดวกอื่น เช่น ตู้เย็น โทรทัศน์ พัดลม หม้อหุงข้าว และเครื่องเสียง จะมีเฉพาะครอบครัวที่มีรายได้สูงเท่านั้น หลังจากปี พ.ศ. 2536 ชาวบ้านต้องใช้กระแสไฟฟ้าสำหรับอุปกรณ์ที่อำนวยความสะดวกเพิ่มขึ้น เช่น พัดลม และวิทยุเทปมากขึ้น ประกอบกับได้สะสมเครื่องใช้ไฟฟ้าเพิ่มมากขึ้น จึงเสียดำกระแสไฟฟ้าจำนวนมากขึ้น

1.3.2.7 ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เช่น ค่าปรับปรุงที่อยู่อาศัย ค่าสุรา ค่าบุหรี และการทำบุญ หลังจากปี พ.ศ. 2536 มีรายได้มากขึ้น บางปีจึงนำมาใช้ปรับปรุงที่อยู่อาศัย ส่วนรายจ่ายประจำมักอยู่ในค่าสุรา และค่าบุหรี มากขึ้น

ผลจากการศึกษา ค่าใช้จ่ายของกลุ่มผู้ผลิตและกลุ่มผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า ก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536 มีรายละเอียดดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 แสดงการเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายต่อครัวเรือนต่อปี ของชาวบ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่าก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536

ค่าใช้จ่ายต่อปี (บาท)	ข้อมูลก่อนปี พ.ศ. 2536				ข้อมูลหลังปี พ.ศ. 2536			
	ผู้ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า	
	จำนวน ครัว เรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 30,000	12	32.43	14	37.84	12	32.43	13	35.13
30,001-40,000	10	27.03	7	18.92	6	16.22	8	21.62
40,001-50,000	8	21.62	5	13.51	6	16.22	4	10.81
50,001-60,000	4	10.81	4	10.81	5	13.51	6	16.22
มากกว่า 60,000	3	8.11	7	18.92	9	24.32	6	16.22
รวม	37	100	37	100	37	100	37	100

จากตารางที่ 6 พบว่า ก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536 กลุ่มผลิตข้าวแม่และกลุ่มไม่ผลิตส่วนมาก มีรายจ่ายตลอดปีส่วนใหญ่ ต่ำกว่า 30,000 บาท ทั้ง 2 กลุ่ม คือกลุ่มผู้ที่ผลิตข้าวแม่มี 12 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 32.43 และกลุ่มที่ไม่ผลิตข้าวแม่มี 14 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 37.84 หลังปี พ.ศ. 2536 กลุ่มผู้ที่ผลิตข้าวแม่มี 12 ครัวเรือนเช่นเดิม กลุ่มที่ไม่ผลิตข้าวแม่ มี 13 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 35.13

รายจ่ายที่มากที่สุดของกลุ่มผลิตข้าวแม่ซึ่งมากกว่า 60,000 บาท ก่อนปี พ.ศ. 2536 มี 3 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 8.11 สำหรับกลุ่มไม่ผลิตข้าวแม่ มี 7 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 18.92

หลังปี พ.ศ. 2536 กลุ่มผลิตข้าวแม่มี 9 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 24.32 กลุ่มไม่ผลิตข้าวแม่มี 6 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 16.22 แสดงให้เห็นว่ามีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นทั้ง 2 กลุ่ม สำหรับค่าใช้จ่ายส่วนมากจะเป็นค่าปรับปรุงที่อยู่อาศัย การจัดหาเครื่องอำนวยความสะดวกมาใช้ในบ้าน และค่าใช้จ่ายจากการศึกษาเล่าเรียนของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งส่วนมากจะเพิ่มขึ้นสอดคล้องกับรายได้ของครอบครัวตนเอง

1.4 ด้านการกู้ยืมและหนี้สิน

การกู้ยืมเงินของชาวบ้านกลางใหญ่ จากการศึกษาพบว่า ก่อนปี พ.ศ. 2536 ส่วนใหญ่จะกู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) สาขาอำเภอบ้านผือ เหตุผลในการกู้ยืมเพื่อนำมาใช้จ่ายในครอบครัว เช่น ปรับปรุงที่อยู่อาศัย ซื้อที่ดินเพื่อการเพาะปลูก บางรายที่นำมาซื้อเครื่องนวดข้าว สำหรับรถไถนาเดินตามจะเป็นการผ่อนชำระค่างวดในแต่ละปี นอกจากการกู้ยืมจากธนาคารแล้วยังมีบางส่วนที่กู้ยืมจากนายทุนนอกระบบของท้องถิ่น ซึ่งจะเสียอัตราดอกเบี้ยสูงประมาณร้อยละ 5-10 บาทต่อเดือน ซึ่งนับว่าเป็นภาระที่หนักของชาวบ้านแต่เมื่อมีความจำเป็นเร่งด่วนก็จะเป็นทางเลือกสุดท้าย

การกู้ยืมและหนี้สินของชาวบ้านกลางใหญ่ ก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536 มีรายละเอียดดังตารางที่ 7

**ตารางที่ 7 แสดงการเปรียบเทียบแหล่งเงินทุน/การกู้ยืมเงิน ของชาวบ้านกลางใหญ่
อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่าก่อนและ
หลังปี พ.ศ. 2536**

แหล่งเงินทุน	ข้อมูลก่อนปี พ.ศ. 2536				ข้อมูลหลังปี พ.ศ. 2536			
	ผู้ที่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า	
	จำนวน ครัว เรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ
ไม่ได้กู้ยืม	13	35.14	11	29.73	9	24.33	8	21.62
ธกส.	19	51.35	26	70.27	20	54.05	22	59.46
นายทุน	5	13.51	-	-	4	10.81	7	18.92
ญาติ	-	-	-	-	-	-	-	-
กองทุนฯ	-	-	-	-	-	-	-	-
ธนาคารอื่น ๆ	-	-	-	-	4	10.81	-	-
รวม	37	100	37	100	37	100	37	100

จากตารางที่ 7 พบว่า ก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536 กลุ่มผู้ผลิตข้าวเม่าส่วนมาก จะกู้ยืมเงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ก่อน พ.ศ. 2536 มีจำนวน 19 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 51.35 และ หลัง พ.ศ. 2536 มีจำนวน 20 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 54.04 พบว่ามีการกู้ยืมเพิ่มขึ้น 1 ครัวเรือน และมีข้อสังเกตว่า หลังปี พ.ศ. 2536 กลุ่มผู้ผลิตข้าวเม่ามีการกู้ยืมจากธนาคารอื่น ๆ 4 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 10.81 สำหรับการกู้ยืมจากนายทุนคงมีเช่นเดิมแต่ลดลง 1 ครัวเรือน

สำหรับกลุ่มที่ไม่ผลิตข้าวเม่า ก่อนปี พ.ศ. 2536 มีการกู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) จำนวน 26 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 70.27 หลังปี พ.ศ. 2536 มีจำนวน 22 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 59.46 และพบว่า หลังปี พ.ศ. 2536 มีการกู้ยืมจากนายทุนนอกกรอบในหมู่บ้าน 7 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 18.92 พบว่า ทั้ง 2 กลุ่ม มีการกู้ยืมเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น

1.5 ด้านทรัพย์สินภายในครัวเรือน

ชาวบ้านกลางใหญ่ส่วนมาก ผู้ที่มีฐานะดีของหมู่บ้านสังเกตได้จากขนาดของบ้านเรือนที่พักอาศัย จำนวนพื้นที่ทำนา ขนาดของเล้าข้าว (ยุ้งข้าว) เป็นหลัก และผู้ที่มีฐานะดีจะเป็นผู้ที่มีคนนับหน้าถือตาตามมา เมื่อบ้านกลางใหญ่ได้เปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมในปัจจุบันด้วยสาเหตุหลายประการ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงทรัพย์สินในครอบครัวมากขึ้น จึงเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอีกอย่างหนึ่งผู้ที่มีฐานะทางครอบครัวดีก็จะซื้อหาเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มาใช้ในครัวเรือน เช่น โทรทัศน์ วิทยุ ทีวี เครื่องเสียง รถจักรยานยนต์ หรือรถยนต์ เป็นต้น

1.5.1 ทรัพย์สินประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้า

จากการศึกษาพบว่า ทรัพย์สินในครัวเรือนประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้า ก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536 มีรายละเอียดดังตารางที่ 8

ตารางที่ 8 แสดงการเปรียบเทียบรายการทรัพย์สินประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้า ของชาวบ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่าก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536

รายการทรัพย์สิน	ข้อมูลก่อนปี พ.ศ. 2536				ข้อมูลหลังปี พ.ศ. 2536			
	ผู้ที่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า	
	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
ตู้เย็น	14	37.84	11	29.73	17	45.95	12	32.43
โทรทัศน์	21	56.76	12	32.43	20	54.04	16	43.24
วิทยุ-เทป	5	13.51	7	18.92	5	13.51	7	18.92
วิทยุ ทีวี	-	-	-	-	1	2070	-	-
พัดลม	22	59.16	13	35.14	30	81.08	15	40.54
เตารีดไฟฟ้า	14	37.84	6	16.22	26	70.27	7	18.92
หม้อหุงข้าว	9	24.32	-	-	11	29.73	-	-
กะทะไฟฟ้า	10	27.03	-	-	11	29.73	-	-

จากตารางที่ 8 เมื่อเปรียบเทียบรายการทรัพย์สินประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้าของชาวบ้านกลางใหญ่กลุ่มผู้ผลิตข้าวเม่า พบว่า หลังปี พ.ศ. 2536 มีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นเกือบทุกรายการ เนื่องมาจากการมีรายได้เพิ่มขึ้น และค่านิยมของสังคมในปัจจุบันที่แข่งขันการสะสมเครื่องอำนวยความสะดวกภายในครอบครัว สำหรับรายการทรัพย์สินที่มีการเพิ่มขึ้นมาก ได้แก่ เตารีดไฟฟ้า ซึ่งก่อนปี พ.ศ. 2536 มีจำนวน 14 คราวเรือน แต่หลังปี พ.ศ. 2536 มีจำนวน 26 คราวเรือน เพิ่มขึ้น 12 คราวเรือน รองลงมาได้แก่ พัดลม ก่อนปี พ.ศ. 2536 มีจำนวน 22 คราวเรือน หลังปี พ.ศ. 2536 มีจำนวน 30 คราวเรือน เพิ่มขึ้น 8 คราวเรือน

สำหรับกลุ่มที่ไม่ผลิตข้าวเม่า ก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536 พบว่า มีการเพิ่มขึ้นของรายการทรัพย์สิน เช่นกัน และที่พบว่าเพิ่มในปริมาณมากกว่ารายการอื่น ๆ ได้แก่ โทรทัศน์ ก่อนปี พ.ศ. 2536 มีจำนวน 12 คราวเรือน หลังปี พ.ศ. 2536 มีจำนวน 16 เครื่อง เพิ่มขึ้นจำนวน 4 คราวเรือน

1.5.2 ทรัพย์สินอื่น ๆ

จากการศึกษาพบว่า ทรัพย์สินอื่น ๆ ในครัวเรือน ก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536 มีรายละเอียดดังตารางที่ 9

ตารางที่ 9 แสดงการเปรียบเทียบรายการทรัพย์สินอื่น ของชาวบ้านกลางใหญ่
อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่าก่อนและ
หลังปี พ.ศ. 2536

รายการ ทรัพย์สินฯ	ข้อมูลก่อนปี พ.ศ. 2536				ข้อมูลหลังปี พ.ศ. 2536			
	ผู้ที่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า	
	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ
รถยนต์	4	10.81	4	10.81	5	13.51	4	10.81
รถจักรยานยนต์	20	54.05	8	21.62	29	78.38	8	21.62
รถจักรยาน	24	64.86	5	13.51	27	72.97	5	13.51
รถไถนา	13	35.14	-	-	17	45.95	4	10.81
รถอีแต๋น	4	10.81	-	-	5	13.51	-	-
โรงสีข้าวเม่า	1	2.70	-	-	1	2.70	-	-
ครกตำข้าวเม่า ด้วยเครื่อง จักรกล	7	18.92	-	-	10	27.03	-	-

จากตารางที่ 9 เมื่อเปรียบเทียบรายการทรัพย์สินอื่น ๆ (ยกเว้นเครื่องใช้ไฟฟ้า) พบว่า กลุ่มผู้ผลิตข้าวเม่า หลังปี พ.ศ. 2536 มีรายการทรัพย์สินเพิ่มขึ้นทุกรายการ สำหรับรายการที่เพิ่มขึ้นมากที่สุด ได้แก่ รถจักรยานยนต์ ก่อน พ.ศ. 2536 มี 20 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 54.05 แต่หลัง พ.ศ. 2536 มีจำนวน 29 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 78.38 เพิ่มขึ้น 9 ครัวเรือน

สำหรับกลุ่มที่ไม่ได้ผลิตข้าวเม่า พบว่า ก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536 รายการทรัพย์สินแทบจะไม่มีเปลี่ยนแปลง คงมีรายการเดียว ได้แก่ รถไถนาเดินตาม เพิ่มขึ้นเท่านั้น เพราะก่อนปี พ.ศ. 2536 กลุ่มนี้จะไม่มีแต่หลังจากปี พ.ศ. 2536 แล้วพบว่า มีรายการรถไถนาเดินตามจำนวน 4 ครัวเรือน

1.6 ด้านการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัย

บ้านเรือนที่พักอาศัยของชาวบ้านกลางใหญ่ทั้ง 2 กลุ่ม มีความแตกต่างกันตามสภาพฐานะทางเศรษฐกิจและสมัยนิยม ลักษณะบ้านเรือนของทั้ง 2 กลุ่ม มีการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

1.6.1 บ้านไม้มีได้ดุนและต่อเกย แบ่งเป็น 2 แบบ คือ แบบแรก บ้านไม้ได้ดุนเดี่ยวต่อเกย ที่มีลักษณะคล้ายกระท่อมหรือเถียงนา แต่มีความมั่นคง ลักษณะของบ้าน เสาทำด้วยไม้เป็นเสาสี่เหลี่ยมมีคานคดที่แข็งแรง พื้นเป็นไม้กระดาน ฝาบ้านทำด้วยไม้หรือกระเบื้อง ไม้มีหน้าต่าง โครงหลังคาเป็นรูปสามเหลี่ยมหน้าจั่วทำด้วยไม้เนื้อแข็ง และมุงสังกะสี ได้ดุนสูงไม่เกิน 1 เมตร มีบันไดไม่เกิน 3 ชั้น ขนาดตัวบ้านมีเพียง 2 ห้อง แล้วต่อระเบียงหรือเกยออกเพิ่มอีก 1 ห้อง และแบบที่สอง บ้านไม้ได้ดุนสูงต่อเกย มีลักษณะคล้ายกับบ้านไม้ได้ดุนเดี่ยวต่อเกย แต่จะมีความสูงและโครงสร้างที่แตกต่างกัน ความสูงของบ้านประมาณ 2.50 เมตร ส่วนประกอบที่สำคัญคือ เสาเป็นไม้เนื้อแข็ง ยาวตลอดจากพื้นดินถึงหลังคา มุงด้วยสังกะสี ขนาดของบ้านเรือนมี 2-3 ห้อง มีการต่อระเบียงอีก 1 ช่วงเสาพอจะใช้เป็นที่นั่งเล่นได้ ได้ดุนบ้านใช้เป็นคอกสัตว์ หรือที่เก็บเครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ

1.6.2 บ้านไม้ได้ดุนสูงประยุกต์ มีการใช้เสาคอนกรีตเสริมเหล็ก หรือเสาปูน และต่อชั้นบนด้วยเสาไม้ คานและดงเป็นไม้เนื้อแข็ง ฝาบ้านทำด้วยไม้ ภายในบ้านแต่ละห้องจะกั้นด้วยไม้ และมีประตู หลังคาลาดเอียง 15-30 องศา มุงด้วยสังกะสีได้ดุนบ้านปรับเป็นที่นั่งพักผ่อนและเก็บสิ่งของ ส่วนตัวบ้านชั้นบนไว้เป็นที่หลับนอนและใช้เก็บสิ่งของที่มีค่าในครอบครัว

1.6.3 บ้านครึ่งตึกครึ่งไม้ มีลักษณะคล้ายกับบ้านครึ่งไม้ได้ดุนสูงประยุกต์ เพียงแต่ได้ดุนบ้านมีการก่ออิฐบล็อกหรืออิฐดินและฉาบ พร้อมกับทำประตูหน้าต่าง และพื้นคอนกรีต บ้านบางหลังจะทาสีให้มีความสวยงามอีกด้วย ด้านล่างเป็นห้องรับแขกและห้องครัว ส่วนด้านบนเป็นห้องนอนที่แยกกันระหว่างห้องพ่อแม่ ห้องปู่ย่าตายาย และห้องบุตรหลาน

1.6.4 ตึกแถวชั้นเดียว เป็นบ้านชั้นเดียว เสาเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก โครงหลังคาเป็นไม้เนื้อแข็ง มุงด้วยสังกะสีหรือกระเบื้อง พื้นบ้านเป็นคอนกรีต ฝาบ้าน

ทำด้วยอิฐบล็อกก่อนจนถึงหลังคาแล้วฉาบ การก่อผนังหรือฝ้าบ้านจะก่อจนรอบบ้าน เหลือเฉพาะบริเวณที่เป็นประตูและหน้าต่าง ภายในบ้านมีอยู่ 1-2 ห้อง

1.6.5 ตึกแถวสองชั้น มีลักษณะคล้ายกับบ้านครึ่งตึกครึ่งไม้ แต่จะมีผนังด้านใดด้านหนึ่งติดกันเป็นแถวยาวไปตามถนน ผนังด้านข้างที่ติดกันอาจจะทำด้วยไม้หรือคอนกรีต (อิฐบล็อก) หน้าบ้านเป็นประตูเหล็กหรือไม้ก็ได้ การแบ่งพื้นที่ใช้งานด้านล่างห้องรับแขกกันติดกับห้องครัวด้านหลังของตัวบ้าน ด้านบนเป็นห้องนอนประมาณ 1-2 ห้อง จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยของชาวบ้านกลางใหญ่ มีรายละเอียดดังตารางที่ 10

ตารางที่ 10 แสดงการเปรียบเทียบลักษณะที่พักอาศัย ของชาวบ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่าก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536

ลักษณะที่พักอาศัย	ข้อมูลก่อนปี พ.ศ. 2536				ข้อมูลหลังปี พ.ศ. 2536			
	ผู้ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า	
	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
บ้าน ไม้มีได้จุดต่อเกย	8	21.62	11	29.73	3	8.11	12	32.43
บ้าน ไม้ได้จุดสูง	12	32.43	3	8.11	4	10.81	2	5.41
บ้านครึ่งตึกครึ่งไม้	3	8.11	5	13.52	7	18.92	5	13.52
บ้านตึกแถวชั้นเดียว	11	29.73	9	24.32	5	13.51	9	24.32
บ้านตึกแถวสองชั้น	3	8.11	9	24.32	18	48.65	9	24.32
รวม	37	100	37	100	37	100	37	100

จากตารางที่ 10 พบว่า ก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536 กลุ่มผู้ผลิตข้าวเม่ามีการเปลี่ยนแปลงลักษณะที่พกอาศัยกันอย่างมา ก ลักษณะที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด ได้แก่บ้านดึกแถวสองชั้นจากเดิม (ก่อนปี พ.ศ. 2536) มีเพียง 3 หลัง แต่หลังปี พ.ศ. 2536 จะมีมากถึง 18 หลัง มีเหตุผลมาจากการใช้ประโยชน์จากชั้นต่าง สามารถใช้จัดกิจกรรมและประกอบอาชีพต่าง ๆ ได้ เช่น ตัดเย็บเสื้อผ้า ค้าขายเบ็ดเตล็ด สถานที่พกก่อนและด้อนรับแขก ในส่วนของบ้านไม้ได้ถูกลง จะมีการเปลี่ยนแปลงโดยลดลงจากเดิมมี 12 ครัวเรือน เหลือเพียง 4 ครัวเรือน มีสาเหตุมาจากชาวบ้าน ไม่นิยมเลี้ยงสัตว์ไว้ใช้งานเหมือนแต่ก่อน แต่หันมาใช้เครื่องจักรกลหรือรถไถแทนควายในการไถนาตนเอง

สำหรับกลุ่มที่ไม่ได้ผลิตข้าวเม่าก่อนและหลัง ปี พ.ศ. 2536 พบว่า ไม่มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะที่อยู่อาศัยมากนัก คงมีเพียง 2 รายการเท่านั้น ได้แก่ บ้านไม้มีได้ถูกลงลด 1 หลัง คงจะมีการต่อเติมบ้านพกอาศัยเท่านั้น

2. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชนระดับหมู่บ้านเป็นเรื่องที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งจากการศึกษาพบว่า สังคมของบ้านกลางใหญ่มีผลกระทบมาจากการผลิตข้าวเม่าทั้งในระดับครอบครัว ชุมชนของกลุ่มผู้ดำเนินการผลิตทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแต่ละด้านดังต่อไปนี้

2.1 ด้านการศึกษา

การศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาชนบท โดยการศึกษาจะเป็นตัวพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนให้ไปพัฒนาชุมชน ดังนั้น ในสังคมชนบทจึงจำเป็นต้องมีโรงเรียนในชุมชนของตน เพื่อให้บุตรหลานได้เข้าเรียน เป็นการลดภาระค่าใช้จ่ายของผู้ปกครอง อีกทั้งครูอาจารย์ก็มีส่วนช่วยเหลือการพัฒนาชุมชนโดยให้คำปรึกษาแนะนำ ตลอดจนเป็นผู้นำชุมชนในบางสถานการณ์ด้วย ก่อนปี พ.ศ. 2536 ชาวบ้านกลางใหญ่ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการศึกษาเท่าใดนัก เพราะสาเหตุมาจากรายได้ค่อนข้างต่ำประการหนึ่ง และต้องการแรงงานในการประกอบอาชีพของครอบครัวอีกประการหนึ่ง การศึกษาของคนในสมัยก่อนจึงจบแค่เรียนการศึกษาระดับมัธยมหรือระดับประถมศึกษา

ปีที่ 6 เท่านั้น ซึ่งต่างจากหลังปี พ.ศ. 2536 ที่ผู้มีการศึกษาคำมักจะเสียเปรียบในการเลือกอาชีพหรือรายได้กว่าผู้ที่มีการศึกษาสูง ดังนั้น ชาวบ้านกลางใหญ่จึงให้ความสนใจในการส่งบุตรหลานเข้าเรียนในระดับที่สูงขึ้น

ผลการเปรียบเทียบระดับการศึกษาขั้นสูงสุดของสมาชิกกลุ่มผู้ผลิตข้าวเม่า และกลุ่มที่ไม่ผลิตข้าวเม่าในบ้านกลางใหญ่ทั้งก่อนและหลัง ปี พ.ศ. 2536 รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 11

ตารางที่ 11 แสดงการเปรียบเทียบระดับการศึกษาสูงสุดของสมาชิก
ของชาวบ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี
ที่ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่าก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536

ระดับ การศึกษา สูงสุดของ สมาชิก	ข้อมูลก่อนปี พ.ศ. 2536				ข้อมูลหลังปี พ.ศ. 2536			
	ผู้ที่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า	
	จำนวน คน	ร้อยละ	จำนวน คน	ร้อยละ	จำนวน คน	ร้อยละ	จำนวน คน	ร้อยละ
กำลังศึกษาชั้น ประถมศึกษา	74	40	56	32.56	49	23.22	30	20.55
ประถมศึกษา	111	60	109	63.37	68	32.23	54	36.99
มัธยมศึกษา	-	-	7	4.07	71	33.65	48	32.88
อนุปริญญา ปริญญาตรี	-	-	-	-	23	10.90	12	8.22
รวม	185	100	172	100	211	100	146	100

จากตารางที่ 11 แสดงให้เห็นว่าก่อนปี พ.ศ. 2536 กลุ่มผู้ผลิตข้าวเม่าและกลุ่มที่ไม่ได้ผลิตข้าวเม่า สนใจการศึกษาค่อนข้างต่ำ แต่หลังจากปี พ.ศ. 2536 พบว่า ทั้ง 2 กลุ่ม มีความสนใจในการศึกษาค่อนข้างมากขึ้น ประกอบกับโรงเรียนในหมู่บ้านได้เปิดทำการสอนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษา (โรงเรียนขยายโอกาส) ทำให้โอกาสในการศึกษาต่อ

สูงขึ้น จากการเปรียบเทียบระดับการศึกษาของทั้ง 2 กลุ่ม แล้วจะเห็นว่ากลุ่มที่ไม่ผลิตข้าวแม่จะสนใจศึกษาต่อมากกว่าจะเห็นได้จากข้อมูลก่อนปี พ.ศ. 2536 กลุ่มผู้ที่ไม่ผลิตข้าวแม่จะจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา 7 คน โดยที่กลุ่มผู้ที่ผลิตข้าวแม่ยังไม่มีคนศึกษาในระดับนี้เลย และหลังจากปี พ.ศ. 2536 กลุ่มผู้ที่ไม่ผลิตข้าวแม่จะจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาถึง 48 คน และข้อมูลหลังปี พ.ศ. 2536 พบว่า กลุ่มผู้ที่ไม่ผลิตข้าวแม่ จะมีระดับการศึกษาสูงสุดถึงระดับปริญญาตรี 2 คน

2.2 ด้านการสาธารณสุข

การเปลี่ยนแปลงทางด้านสาธารณสุขของครอบครัวชาวบ้านกลางใหญ่ ทั้ง 2 กลุ่ม ดังแสดงในตารางที่ 12

ตารางที่ 12 แสดงการเปรียบเทียบวิธีการรักษาพยาบาล ของชาวบ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิตและไม่ผลิตข้าวแม่ก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536

วิธีการรักษา พยาบาล	ข้อมูลก่อนปี พ.ศ. 2536				ข้อมูลหลังปี พ.ศ. 2536			
	ผู้ที่ผลิตข้าวแม่		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวแม่		ผู้ที่ผลิตข้าวแม่		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวแม่	
	จำนวน ครัว เรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ
สถานีอนามัย	12	32.43	12	32.43	19	51.35	17	45.95
โรงพยาบาล	7	18.92	6	16.22	5	13.51	17	45.95
ซื้อยาตามร้านค้า	10	27.03	9	24.32	2	5.41	1	2.70
ใช้สมุนไพร	3	8.11	8	21.62	-	-	-	-
คลินิก	5	13.51	2	5.41	11	29.73	2	5.40
รวม	37	100	37	100	37	100	37	100

จากตารางที่ 12 แสดงให้เห็นว่า ก่อนปี พ.ศ. 2536 ทั้ง 2 กลุ่ม สนใจที่จะรักษาพยาบาลตัวเองและครอบครัวเมื่อเจ็บป่วย ตามวิธีการรักษาพยาบาลแผนปัจจุบัน ได้แก่ สถานีอนามัย, โรงพยาบาล และคลินิก นอกจากนี้ ยังมีการซื้อยาตามร้านขายยา มาบริโภคและนำสมุนไพรมาใช้บ้างในบางครั้ง เนื่องจากสถานพยาบาล เช่น โรงพยาบาล และคลินิก อยู่ในตัวอำเภอและตัวจังหวัด จึงไม่สะดวกในการเดินทางประกอบกับเป็นการเจ็บป่วยที่ไม่รุนแรงนัก

หลังปี พ.ศ. 2536 ทั้ง 2 กลุ่มสนใจที่จะใช้บริการของสถานีอนามัยตำบล ที่มีในหมู่บ้านกลางใหญ่มากขึ้น รวมทั้งใช้บริการของโรงพยาบาลในตัวอำเภอ/จังหวัด และใช้บริการของคลินิกมากขึ้น และจะลดการใช้ยาสมุนไพร (จากข้อมูลหลังปี พ.ศ. 2536 ไม่พบว่ามีการใช้ยาสมุนไพรทั้ง 2 กลุ่ม)

2.3 ด้านการรวมกลุ่ม

การรวมกลุ่มของชุมชน แสดงถึงความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของส่วนรวม เพื่อให้สังคมมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เนื่องจากมีการแบ่งปันผลประโยชน์หรือความรับผิดชอบให้แก่สมาชิกแต่ละคน/ครอบครัว ในชุมชน ผลการศึกษาดังแสดงในตารางที่ 13

ตารางที่ 18 แสดงการเปรียบเทียบกิจกรรมรวมกลุ่มของชาวบ้านกลางใหญ่
อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่าก่อน
และหลังปี พ.ศ. 2536

กิจกรรมกลุ่ม ของหมู่บ้าน (กลุ่ม)	ข้อมูลก่อนปี พ.ศ. 2536				ข้อมูลหลังปี พ.ศ. 2536			
	ผู้ที่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า	
	จำนวน ครัว เรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ
เกษตรกร	37	100	37	100	37	100	37	100
สตรีแม่บ้าน	37	100	35	94.59	37	100	35	94.59
อสม.	19	51.35	12	32.43	19	51.35	12	32.43
ผู้ผลิตข้าวเม่า	28	75.67	-	-	37	100	-	-
ออมทรัพย์	-	-	-	-	-	-	-	-
ตัดเย็บเสื้อผ้า	12	32.43	7	18.92	12	32.43	11	29.71

จากตารางที่ 13 พบว่า ก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536 ทั้ง 2 กลุ่ม มีการรวมกลุ่มเพื่อจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้านอยู่แล้ว กิจกรรมกลุ่มที่มีการเปลี่ยนแปลงได้แก่ กลุ่มผลิตข้าวเม่าจะมีการเข้าร่วมกลุ่มผลิตข้าวเม่ามากขึ้นและกลุ่มที่ไม่ผลิตข้าวเม่าจะสนใจเข้าร่วมกลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าเพิ่มขึ้น สำหรับกิจกรรมการรวมกลุ่มต่าง ๆ ทุกกลุ่มยังมีการดำเนินงานที่ไม่เป็นระบบมากนัก คงต้องอาศัยการสนับสนุนจากหน่วยงานทางราชการที่มีหน้าที่ในการส่งเสริมกิจกรรมการรวมกลุ่มของชาวบ้านมาช่วยเหลือการจัดระบบการรวมกลุ่มของสมาชิก เพื่อให้สมาชิกมีโอกาสช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น

2.4 ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม

ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวิถีชีวิตของชาวบ้านกลางใหญ่ มีการสืบทอดแนวความคิดจากบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของกลุ่มไทย-ลาว ความเชื่อที่ปลูกฝังกันมา ได้แก่ การบวชในพระพุทธศาสนา ความเชื่อในเรื่องบาป-บุญ นรก-สวรรค์

เป็นต้น และการรักษาวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังนี้

2.4.1 การบวช ศาสนานับเป็นสถาบันหลักอย่างหนึ่งของหมู่บ้านมีบทบาทสำคัญในการขัดเกลาจิตใจของประชาชนในหมู่บ้าน ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากวัดในการประกอบพิธีทางศาสนาและประเพณีต่าง ๆ ของหมู่บ้าน รวมทั้งเป็นสถานที่ประชุม สัมมนาของชาวบ้านและหน่วยงานทางราชการต่าง ๆ ความเลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ที่เห็นได้ชัดอย่างหนึ่งคือการ “บวช” ซึ่งการบวชของคนในครอบครัว ชาวบ้านกลางใหญ่ ทั้ง 2 กลุ่มมีการเปลี่ยนแปลงระยะเวลาในการบวช รายละเอียดดังตารางที่ 14

ตารางที่ 14 แสดงการเปรียบเทียบระยะเวลาในการบวช ของชาวบ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่าก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536

ระยะเวลาในการบวช	ข้อมูลก่อนปี พ.ศ. 2536				ข้อมูลหลังปี พ.ศ. 2536			
	ผู้ที่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า	
	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
ไม่เคยบวช	-	-	-	-	-	-	-	-
1-7 วัน	5	13.51	-	-	-	-	-	-
8-15 วัน	5	13.51	5	13.51	26	70.27	-	-
1 พรรษา	27	72.98	23	62.16	11	29.73	26	70.27
มากกว่า 1 พรรษา	-	-	9	24.33	-	-	11	29.73
รวม	37	100	37	100	37	100	37	100

จากตารางที่ 14 พบว่า ก่อนปี พ.ศ. 2536 ทั้ง 2 กลุ่มให้ความสนใจเกี่ยวกับการบวชของสมาชิกในครอบครัวโดยมีระยะเวลาการบวชส่วนมากอยู่ที่ระยะเวลา 1 พรรษา จะเห็นได้ว่ากลุ่มผู้ที่ผลิตข้าวแม่มีถึง 27 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 72.98 และกลุ่มผู้ที่ไม่ผลิตมีถึง 23 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 62.16 และพบว่าทั้ง 2 กลุ่ม มีสมาชิกในครัวเรือนบวชในพระพุทธศาสนาทุกครัวเรือน เนื่องจากชาวบ้านมีความเชื่อว่า เมื่อผู้ชายทุกคนได้มีโอกาสศึกษาพระธรรมวินัยแล้วสึกออกมาจะทำให้เป็นหัวหน้าครอบครัวที่ดีและพ่อ-แม่จะได้ขึ้นสวรรค์ (เกาะชายผ้าเหลืองลูกชาย)

หลังปี พ.ศ. 2536 พบว่า กลุ่มผู้ที่ผลิตข้าวแม่มีระยะเวลาในการบวชน้อยลงส่วนมากจะใช้ระยะเวลาบวชเพียง 8-15 วัน มีถึง 26 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 70.27 โดยจะลดระยะเวลาลงจากที่เคยบวช 1 พรรษา สำหรับกลุ่มที่ไม่ผลิตข้าวแม่ พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงโดยมีระยะเวลาการบวชมากขึ้น ได้แก่ 1 พรรษา มีถึง 26 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 70.27 รองลงมา จะบวชมากกว่า 1 พรรษา มีจำนวน 11 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 29.73

จากค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ จะเห็นได้ว่า กลุ่มผู้ที่ผลิตข้าวแม่ให้ความสำคัญของการบวชลดลง อาจจะเป็นเพราะว่าคนในครอบครัวสนใจที่จะศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นและต้องประกอบอาชีพเสริมอื่น ๆ นอกจากการผลิตข้าวแม่ ทำให้มีเวลาในการบวชน้อยลง แต่ในส่วนของกลุ่มที่ไม่ผลิตข้าวแม่ให้ความสำคัญและมีระยะเวลาในการบวชมากขึ้น อาจจะเป็นเพราะว่าคนในครอบครัวมีเวลาว่างมากกว่า เพราะไม่ต้องมาผลิต-จำหน่ายข้าวแม่ในช่วงเข้าพรรษา (การผลิตข้าวแม่จะมีการผลิตมากในช่วงเข้าพรรษา)

2.4.2 ความเชื่อ ชาวบ้านกลางใหญ่เป็นชุมชนที่อพยพมาจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นชาวพวน จึงมีความเชื่อแบบวัฒนธรรมไทย-ลาว ประกอบกับเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ จึงมีความเชื่อในเรื่องนรก-สวรรค์ โชคชะตาและอื่น ๆ ดังแสดงในตารางที่ 15

ตารางที่ 15 แสดงการเปรียบเทียบลักษณะของความเชื่อ ของชาวบ้านกลางใหญ่
อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่าก่อนและ
หลังปี พ.ศ. 2536

ลักษณะของ ความเชื่อ	ข้อมูลก่อนปี พ.ศ. 2536				ข้อมูลหลังปี พ.ศ. 2536			
	ผู้ที่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า	
	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ
กรรม	37	100	35	94.59	37	100	35	94.59
นรก-สวรรค์	37	100	34	91.89	37	100	34	91.89
โชคชะตา	21	56.76	28	75.67	20	54.05	29	78.38
ฤกษ์ยาม	28	75.68	32	86.49	29	78.38	30	81.08
ผี	36	97.30	34	91.89	31	83.78	30	81.08
เทวดา	32	86.49	35	94.59	28	75.68	28	75.67

จากตารางที่ 15 พบว่า ก่อนปี พ.ศ. 2536 ชาวบ้านกลางใหญ่ทั้ง 2 กลุ่ม มีความเชื่อในเรื่องกรรม, นรก-สวรรค์, โชคชะตา, ฤกษ์ยาม, ผีและเทวดา ไม่มีความแตกต่างกันมากนัก สำหรับความเชื่อในเรื่องกรรมและนรก-สวรรค์ กลุ่มผู้ผลิตข้าวเม่ามีความเชื่อในเรื่องดังกล่าวทั้ง 37 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 100 ส่วนกลุ่มผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่ามีความเชื่อในเรื่องกรรมและเทวดา 35 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 94.59 และยังพบว่าทั้ง 2 กลุ่ม มีความเชื่อเรื่องโชคชะตาน้อย โดยกลุ่มผู้ผลิตข้าวเม่ามีเพียง 21 ครัวเรือน และกลุ่มผู้ที่ไม่ผลิตมีเพียง 28 ครัวเรือน

หลังปี พ.ศ. 2536 พบว่า ทั้ง 2 กลุ่มไม่มีการเปลี่ยนแปลงความเชื่อมากนักคงยังยึดถือความเชื่อในเรื่องเดิม แต่ในกลุ่มผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่ามีการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในเรื่อง “เทวดา” ลดลง จากข้อมูลเดิมก่อนปี พ.ศ. 2536 มี 35 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 94.59 แต่ข้อมูลหลังปี พ.ศ. 2536 ลดลงเหลือเพียง 28 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 75.67 ซึ่งมีจำนวนต่ำสุดในกลุ่มความเชื่อทุก ๆ เรื่อง

2.4.3 การเข้าร่วมประเพณีและวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา ชาวบ้านกลางใหญ่เป็นกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมไทย-ลาว จึงยึดถือฮีตสิบสองคองสิบสี่เป็นวิถีชีวิตปฏิบัติสืบทอดกันมา ผลการศึกษาดังแสดงในตารางที่ 16

ตารางที่ 16 แสดงการเปรียบเทียบการเข้าร่วมประเพณีและวัฒนธรรม ของชาวบ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่ผลิตและไม่ผลิตข้าวเม่าก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536

การเข้าร่วม ประเพณี	ข้อมูลก่อนปี พ.ศ. 2536				ข้อมูลหลังปี พ.ศ. 2536			
	ผู้ที่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ผลิตข้าวเม่า		ผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า	
	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัว เรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัว เรือน	ร้อยละ	จำนวน ครัวเรือน	ร้อยละ
บุญพระเวส	37	100	35	94.59	37	100	29	78.38
บุญบังไฟ	37	100	32	86.49	37	100	31	83.78
บุญเข้าพรรษา	37	100	37	100	37	100	30	71.08
บุญข้าวประดับดิน	37	100	34	91.89	37	100	32	86.49
บุญข้าวสาก	37	100	31	83.78	37	100	33	89.19
บุญออกพรรษา	37	100	30	81.08	37	100	35	94.59

จากตารางที่ 16 พบว่า ก่อนปี พ.ศ. 2536 ทั้ง 2 กลุ่มมีการเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีและวัฒนธรรมของหมู่บ้านที่เหมือนกัน เนื่องจากเป็นกิจกรรมของส่วนรวม ซึ่งประเพณีต่าง ๆ ที่จัดในแต่ละปีต้องได้รับความเห็นชอบจากชาวบ้าน ฉะนั้น ทุกคนทุกกลุ่มจึงต้องเข้าร่วมกิจกรรม โดยเฉพาะกลุ่มผู้ผลิตข้าวเม่า สนใจเข้าร่วมประเพณีทุกครัวเรือน สำหรับกลุ่มผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า สนใจเข้าร่วมประเพณีมากที่สุด ได้แก่ บุญเข้าพรรษา มีจำนวน 37 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 100 ประเพณีที่มีการเข้าร่วมกิจกรรมน้อยที่สุด ได้แก่ บุญข้าวสาก เข้าร่วม 31 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 83.78

หลังปี พ.ศ. 2536 กลุ่มผู้ผลิตข้าวเฒ่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงยังคงเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีของหมู่บ้านครบทุกครัวเรือน ในส่วนของผู้ที่ไม่ได้ผลิตข้าวเฒ่า มีการเข้าร่วมกิจกรรมลดลงในประเพณีบุญพระเวส บุญบั้งไฟ บุญเข้าพรรษาและบุญเข้าประดับดิน โดยมีจำนวนครัวเรือนที่เข้าร่วมกิจกรรมประเพณีเพิ่มขึ้น 2 ประเพณี ได้แก่ บุญข้าวสากและบุญออกพรรษา

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ชาวบ้านกลางใหญ่ของกลุ่มผู้ผลิตและไม่ผลิตข้าวเฒ่า สรุปได้ว่า ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเดิมของชาวบ้านยึดเป็นอาชีพเสริมเพียง 28 ครัวเรือน และหลังจากปี พ.ศ. 2536 มีผู้สนใจเพิ่มขึ้นเป็น 37 ครัวเรือน และยังคงประกอบอาชีพเสริมอื่น ๆ ควบคู่ไปด้วย ในส่วนของกลุ่มผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเฒ่า ก็คงมีการประกอบอาชีพเสริมอื่น ๆ เช่นกัน

การเปลี่ยนแปลงด้านการถือครองที่ดิน กลุ่มที่ผลิตข้าวเฒ่ามีที่ดินเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะเพิ่มขึ้นมากกว่า 30 ไร่ มี 5 ครัวเรือน โดยนารายได้จากการผลิตข้าวเฒ่ามาจัดซื้อที่ดินเพิ่มในส่วนของกลุ่มผู้ที่ไม่ผลิตไม่พบการเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงด้านรายได้-รายจ่ายกลุ่มที่ผลิตข้าวเฒ่า เดิมชาวบ้านส่วนมากมีรายได้เฉลี่ยแล้วต่ำกว่า 60,000 บาทต่อปี แต่หลังจากปี พ.ศ. 2536 ส่วนมากจะมีรายได้เพิ่มขึ้น สำหรับค่าใช้จ่ายจะสมดุลกับรายได้แต่โดยเฉลี่ยแล้ว มีรายจ่ายต่ำกว่า 60,000 บาทต่อปี ทั้ง 2 กลุ่ม

การเปลี่ยนแปลงด้านการกู้ยืมและหนี้สินก่อนปี พ.ศ. 2536 ทั้ง 2 กลุ่ม มีการกู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ช.ก.ส.) ซึ่งเป็นสถาบันการเงินที่ให้บริการชาวบ้านโดยทั่วไป หลังปี พ.ศ. 2536 เริ่มมีการกู้ยืมหนี้สินจากธนาคารอื่น ๆ เพิ่มขึ้น เนื่องจากต้องนำเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ตามค่านิยมของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

การเปลี่ยนแปลงด้านทรัพย์สินในครัวเรือน เนื่องจากรายได้เพิ่มขึ้นชาวบ้านทั้ง 2 กลุ่ม จึงแข่งขันสะสมเครื่องอำนวยความสะดวกภายในครอบครัวทั้งเครื่องใช้ไฟฟ้ารวมทั้งเครื่องจักรกลการเกษตรเพิ่มขึ้น

การเปลี่ยนแปลงด้านที่อยู่อาศัยชาวบ้านปรับปรุงจากเดิมที่เป็นแบบบ้านไม้มีใต้ถุนและต่อเกยหรือบ้านไม้ใต้ถุนสูงประยุกต์ที่คนอาศัยบนตัวบ้าน ส่วนส้วมเสี้ยงและเครื่องมือทางการเกษตร เกือบไว้ที่ใต้ถุนบ้าน ปัจจุบันรายได้สูงขึ้น จึงเปลี่ยนรูปทรงบ้านเป็นแบบกระทัดรัดหรือสมัยนิยมมากขึ้น คือ สร้างเป็นแบบครึ่งตึกครึ่งไม้ ตึกแถวชั้นเดียว

และสองชั้นแทน ประกอบกับในปัจจุบันไม่นิยมเลี้ยงวัว-ควายไว้ใช้งานจึงไม่มีคอกสัตว์ไว้
ได้ถุนบ้าน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม พบว่า ด้านการศึกษาจากเดิมทั้ง 2 กลุ่มไม่ค่อย
ให้ความสำคัญมากนักเพราะต้องใช้แรงงานบุตรหลานประกอบกับในหมู่บ้านมีโรงเรียน
ระดับประถมศึกษาเท่านั้น จึงทำให้ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ปัจจุบัน
ส่วนมากจะจบการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาเพราะโรงเรียนได้เปิดสอนถึงระดับมัธยม
ศึกษาในหมู่บ้าน ประกอบกับชาวบ้านมีรายได้ทำให้ส่งบุตรหลานให้ศึกษาต่อสูงขึ้น

การเปลี่ยนแปลงด้านสาธารณสุข เดิมชาวบ้านทั้ง 2 กลุ่ม จะนิยมไปรักษา
ตามสถานือนามัยและซื้อยามารักษาตัวเอง ปัจจุบันแม้การเจ็บป่วยเล็กน้อยก็จะไปรักษา
ตามสถานือนามัยและโรงพยาบาล เนื่องจากการรักษามีประสิทธิภาพมากกว่า

การเปลี่ยนแปลงด้านการรวมกลุ่ม เดิมชาวบ้านทั้ง 2 กลุ่ม ให้ความสนใจ
เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ตามที่ราชการมาส่งเสริมอยู่แล้ว ฉะนั้น ในปัจจุบันจึงมี
ผู้สนใจเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากได้รับประโยชน์จากการรวมกลุ่ม

การเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรม ชาวบ้านกลางใหญ่
ทั้ง 2 กลุ่ม มีการเปลี่ยนแปลงระยะเวลาการบวช โดยกลุ่มที่ผลิตข้าวแม่จะมีระยะเวลา
น้อยลง ในส่วนของผู้ที่ไม่ผลิตข้าวแม่ จะมีระยะเวลายาวขึ้น ส่วนความเชื่อยังมีความเชื่อ
ในเรื่องต่าง ๆ เช่นเดิมและการเข้าร่วมกิจกรรมประเพณี ทั้ง 2 กลุ่ม ไม่มีการเปลี่ยน
แปลงมากนัก เนื่องจากการจัดงานประเพณีในหมู่บ้านต้องได้รับความเห็นชอบจากชาวบ้าน
แต่ประเพณีบางอย่างถูกละเลยและลดลงจนเหลือเฉพาะที่สำคัญ ๆ เท่านั้น

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมจากการผลิตข้าวเม่า ของชาวบ้านกลางใหญ่ ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี” มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความเป็นมาและวิวัฒนาการกระบวนการผลิตข้าวเม่า และเพื่อเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ของผู้ผลิตกับผู้ไม่ผลิตข้าวเม่า ในหมู่บ้านกลางใหญ่ โดยศึกษาข้อมูล ภาคสนามจากกลุ่มผู้รู้ในหมู่บ้าน, กลุ่มผู้ผลิตข้าวเม่า, กลุ่มผู้ไม่ผลิตข้าวเม่า และกลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ แบบสอบถามที่มีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง รวมทั้งการสังเกต เพื่อประกอบการวิเคราะห์แล้วนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาสรุปผล อภิปรายผลและมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

สรุปผล

1. บ้านกลางใหญ่ หมู่ที่ 5 ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ตั้งมาแล้ว ประมาณ 100 ปีเศษ ห่างจากตัวอำเภอบ้านผือประมาณ 15 กิโลเมตร ชาวบ้านส่วนมากประกอบอาชีพในการทำนาเป็นหลัก ส่วนอาชีพเสริมที่สำคัญ ได้แก่ การผลิตข้าวเม่า, การทำไร่ และรับจ้างทั่วไป ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของชาวอีสานกลุ่มไทย-ลาว แต่การปฏิบัติตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ ไม่สามารถปฏิบัติได้ครบทุกข้อ คงเลือกเฉพาะประเพณีที่สำคัญเท่านั้น
2. ความเป็นมาและวิวัฒนาการของกระบวนการผลิตข้าวเม่าของชาวบ้านกลางใหญ่ ผู้วิจัยได้แบ่งศึกษาออกเป็น 3 ยุค ได้แก่ ยุคผลิตเพื่อการบริโภค, ยุคผลิตเพื่อจำหน่าย และยุคผลิตด้วยเทคโนโลยีเครื่องจักรกล สำหรับการผลิตข้าวเม่าแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ การเตรียมดิน/ไถพรวนดิน, การเลือกพันธุ์ข้าว, การหว่านกล้า/การปักดำ, การเกี่ยวข้าว, การนวดข้าว, การคั่วข้าว, การดำข้าว และการฝัดข้าว วิวัฒนาการของกระบวนการผลิตมีการพัฒนาตามลำดับในยุคที่ 1 (การผลิตเพื่อบริโภค) และยุคที่ 2 (การผลิตเพื่อจำหน่ายโดยใช้แรงงานจากสัตว์และคน) ไม่พบความแตกต่างกันมากนัก

สำหรับในยุคที่ 3 (ใช้เทคโนโลยีเครื่องจักรกล) จะมีความแตกต่างจากยุคที่ 1 และยุคที่ 2 เป็นอย่างมากกระบวนการผลิตที่มีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดเจน ได้แก่ **การเตรียมดิน/การไถพรวนดิน** ซึ่งในยุคที่ 3 จะมีการนำรถไถเดินตามมาใช้แทนแรงงานจากสัตว์และคน ทำให้ได้ปริมาณงานมากขึ้นแต่ใช้เวลาน้อยลง **การคัดเลือกพันธุ์ข้าว** ในยุคที่ 3 จะมีการนำพันธุ์มาเพาะปลูกหลายพันธุ์ เพื่อให้ระยะเวลาในการผลิตข้าวเมื่อยาวนานขึ้น **การหว่านกล้า/การปักดำและการเกี่ยวข้าว** ในยุคที่ 3 ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นเครื่องจักรกล คงใช้แรงงานจากคนเป็นหลัก แต่รูปแบบวิธีการจะแตกต่างกัน เพราะเป็นการจ้างเหมา ทั้งแรงงานจากหมู่บ้านและต่างถิ่น โดยใช้ปริมาณงานที่ทำเป็นตัวกำหนดค่าจ้าง ซึ่งในยุคที่ 1 และ ยุคที่ 2 จะเป็นการใช้แรงงานของคนในครอบครัวเป็นหลักและแรงงานเสริมจากเพื่อนบ้าน แต่เป็นการขอร้องและแลกเปลี่ยนแรงงานกันในกลุ่มเครือญาติเท่านั้น **การนวดข้าว** ในยุคที่ 3 จะนำเครื่องจักรมาใช้ทำให้ประหยัดเวลาและแรงงาน รวมทั้งได้ปริมาณมากตามความต้องการของตลาด **การคั่ว** ในยุคที่ 3 จะมีการปรับปรุงวิธีการผลิต โดยใช้กะทะเหล็กแทนหม้อดิน มีการนำระบบการจัดการผลิตมาใช้โดยการรวมกลุ่มกัน “คั่วข้าวแม่” ซึ่งผู้ผลิต 7-10 ราย อาจมีผู้รับจ้างคั่วข้าวแม่เพียง 1 กลุ่มเท่านั้น เพราะการคั่วต้องใช้แรงงานมากต้องเป็นคนหนุ่มที่มีร่างกายแข็งแรงจึงจะเหมาะกับงานประเภทนี้ **การตัดข้าว** ในยุคที่ 3 จะใช้เครื่องจักรกลมาต่อสายพานพ่วงกับครกกระเดื่อง นับว่าเป็นขั้นตอนการผลิตที่สำคัญของยุคการใช้เครื่องจักรกล เพราะสามารถทำให้กระบวนการผลิตใช้เวลาน้อยลง แต่ได้ปริมาณข้าวแม่มากขึ้น สำหรับ **การมัดข้าว** ในยุคที่ 1, 2 และ 3 ไม่มีความแตกต่างกัน คงใช้อุปกรณ์และแรงงานจากคนเช่นเดิม

3. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวบ้านผู้ผลิตข้าวแม่กับกลุ่มชาวบ้านผู้ไม่ผลิตข้าวแม่ในบ้านกลางใหญ่ จากการเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงได้กำหนดเกณฑ์ก่อนและหลังปี 2536 โดยมีประชากรกลุ่มตัวอย่างในการศึกษากลุ่มละ 37 คน ผลการศึกษาปรากฏ ดังนี้

3.1 การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

- อาชีพหลัก กลุ่มผู้ผลิตและไม่ผลิตข้าวแม่ มีอาชีพหลักในการทำนาและทำไร่ ซึ่งไม่พบการเปลี่ยนแปลงทั้ง 2 กลุ่ม

- อาชีพเสริม กลุ่มผู้ผลิตจะมีการเปลี่ยนแปลงอาชีพเสริมจากที่เคยผลิตข้าวเม่า 28 ครัวเรือน เป็น 37 ครัวเรือน สำหรับผู้ไม่ผลิตข้าวเม่า ยังคงมีการประกอบอาชีพเสริมเช่นเดิม แต่อาชีพที่เพิ่มขึ้นได้แก่การตัดเย็บเสื้อผ้า (ก่อนปี พ.ศ. 2536 มี 7 ครัวเรือน แต่หลังปี พ.ศ. 2536 มี 11 ครัวเรือน)

- การถือครองที่ดิน กลุ่มผู้ผลิตข้าวเม่ามีการเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เช่นจากคนที่ไม่เคยมีที่ดินเป็นของตนเองก็สามารถมีที่ดินเป็นของตนเอง และจากข้อมูลผู้ที่ถือครองที่ดินมากกว่า 30 ไร่ 1 ครัวเรือน หลังปี พ.ศ. 2536 มีเพิ่มขึ้นเป็น 6 ครัวเรือน สำหรับกลุ่มที่ไม่ผลิตข้าวเม่าไม่พบการเปลี่ยนแปลง

- การเปรียบเทียบรายได้ต่อครอบครัวต่อปี พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงทั้ง 2 กลุ่ม โดยมีรายได้ต่อครอบครัวต่อปี เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดโดยเฉพาะกลุ่มที่มีรายได้มากกว่า 60,000 บาท จะมีเพิ่มขึ้นทั้ง 2 กลุ่ม

- การเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายต่อครัวเรือนต่อปี พบว่า ทั้ง 2 กลุ่ม ไม่มีการเปลี่ยนแปลงค่าใช้จ่ายต่อครัวเรือนต่อปีมากนัก คงมีอัตราการเพิ่มขึ้นสอดคล้องกับรายได้ในแต่ละกลุ่ม

- การเปรียบเทียบแหล่งเงินกู้และการกู้ยืมเงิน พบว่า กลุ่มผู้ผลิตข้าวเม่ามีการกู้ยืมเงินจากแหล่งต่าง ๆ เพิ่มขึ้น สำหรับกลุ่มผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน ได้แก่การกู้ยืมจากนายทุนในหมู่บ้าน ซึ่งข้อมูลก่อนปี พ.ศ. 2536 ไม่มีการกู้ยืมจากนายทุน แต่หลังปี พ.ศ. 2536 มีการกู้ยืมจากนายทุน 7 ครัวเรือน

- การแสดงเปรียบเทียบรายการทรัพย์สิน พบว่า ทั้ง 2 กลุ่มมีการจัดหาทรัพย์สินมาใช้เพิ่มขึ้น

- การเปรียบเทียบลักษณะที่พักอาศัย พบว่า กลุ่มผู้ผลิตข้าวเม่ามีการเปลี่ยนแปลงที่พักอาศัย โดยต่อเติมบ้าน เช่น จากบ้านใต้ถุนโล่งก็เพิ่มขึ้นเป็นครึ่งตึกครึ่งไม้หรือตึกแถวสองชั้น สำหรับกลุ่มผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเม่า ไม่พบการเปลี่ยนแปลงมากนัก คงมีการเพิ่มเติมนบ้านไม้มีใต้ถุนต่อเพียง 1 ครัวเรือน

3.2 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

- การเปรียบเทียบระดับการศึกษาสูงสุดของสมาชิก พบว่า ทั้ง 2 กลุ่ม มีการเปลี่ยนแปลงโดยสนใจที่จะศึกษาต่อและมีการจบการศึกษาในระดับสูงขึ้น

- การเปรียบเทียบวิธีการรักษาพยาบาล พบว่า ทั้ง 2 กลุ่ม มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการรักษาพยาบาล จากการซื้อยารักษาโรคตามร้านค้ามาเป็นการรักษาตามสถานีนามัย โรงพยาบาล และคลินิก มากขึ้น
- การเปรียบเทียบกิจกรรมการรวมกลุ่มของหมู่บ้าน พบว่า ทั้ง 2 กลุ่ม ไม่มีการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมการรวมกลุ่มมากนัก คงมีเพิ่มเฉพาะกลุ่มผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเผ่ามีการรวมกลุ่มการตัดเย็บเสื้อผ้าจาก 7 ครัวเรือน เป็น 11 ครัวเรือน
- การเปรียบเทียบระยะเวลาในการบวช พบว่า ทั้ง 2 กลุ่มมีการเปลี่ยนแปลงระยะเวลาในการบวชโดยเฉพาะกลุ่มผู้ที่ผลิตข้าวเผ่า ก่อนปี พ.ศ. 2536 มีการบวช 1 พรรษา จำนวน 27 ครัวเรือน แต่หลังจากปี พ.ศ. 2536 ลดลงเหลือ 11 ครัวเรือน สำหรับกลุ่มผู้ที่ไม่ผลิตข้าวเผ่า ก่อนและหลังปี พ.ศ. 2536 มีการสนใจบวชในระยะเวลามากขึ้น
- การเปรียบเทียบลักษณะของความเชื่อ พบว่า ทั้ง 2 กลุ่มไม่มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะความเชื่อมากนัก ยังคงเชื่อเรื่องกรรม นรก-สวรรค์ดังเช่นเดิม
- การเปรียบเทียบการเข้าร่วมประเพณีและวัฒนธรรม พบว่า ทั้ง 2 กลุ่ม ไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก แต่ประเพณีที่จัดลดลง

อภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่า ความเป็นมาและวิวัฒนาการของกระบวนการผลิตและจำหน่ายข้าวเผ่าต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านกลางใหญ่ ที่เริ่มจากการผลิตเพื่อบริโภคเปลี่ยนเป็นผลิตเพื่อจำหน่ายและพัฒนาเป็นผลิตด้วยเทคโนโลยีเครื่องจักรกล เพื่อจำหน่ายให้เพียงพอต่อความต้องการของตลาดมีการใช้แรงงานของคนในครอบครัวและแรงงานในหมู่บ้าน แต่เมื่อเกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงาน จึงมีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มาช่วยในการผลิต ทำให้ผลผลิตมากเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปในจังหวัดอุตรธานีและใกล้เคียงมีการระดมทรัพยากร ทั้งในชุมชนและนอกชุมชนมาช่วยในการผลิตทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้าน เทคโนโลยีและวิวัฒนาการสมัยใหม่เริ่มมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านมากขึ้น ขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างถูกละเลย มีการนำสินค้าสำเร็จรูปเข้าสู่หมู่บ้าน วัฒนธรรมการกินอยู่ของชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนไป มีการแสวงหา

อาชีพเสริมเพิ่มรายได้ให้กับตนเองและครอบครัวเพื่อนำเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ในส่วนของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่พบได้แก่ การรวมกลุ่มของกลุ่มผู้ดำเนินการผลิตที่ต้องการพัฒนาความเป็นอยู่ของตนเอง และให้ความร่วมมือในการพัฒนาอาชีพของตนเองไปพร้อม ๆ กัน ผลการวิจัยสอดคล้องกับ เอนก นิคมภักดิ์ (2528 : 86-91) ได้ศึกษา ปัจจัยที่ทำให้ครอบครัวในนิคมสร้างตนเอง อำเภอโพธาราม จังหวัด หนองคาย มีเศรษฐกิจแตกต่างกัน มีสาเหตุมาจากการนำวิทยาการสมัยใหม่มาช่วยเพิ่มผลผลิต การใช้แรงงานภายในครอบครัว และการเข้าร่วมกลุ่มผลิตจึงมีอำนาจต่อรองกับพ่อค้าคนกลางสอดคล้องกับผลการศึกษาของ วีระพล ชัยมะดัน (2538 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านหนองหว้า ตำบลชื่นชม อำเภอเขียงยืน จังหวัดมหาสารคาม พบว่า สาเหตุที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากสาเหตุภายนอกคือ การสร้างถนนเข้าสู่หมู่บ้าน การมีไฟฟ้าสู่หมู่บ้าน โครงการอ่างเก็บน้ำของรัฐเข้าสู่หมู่บ้านและสาเหตุภายในคือ ด้านนิเวศวิทยา กล่าวคือ สภาพดิน น้ำ อากาศเปลี่ยนไปเพราะเกษตรกรในหมู่บ้านได้นำปุ๋ยและยาปราบศัตรูพืชเข้ามาช่วยในการเพาะปลูก และสอดคล้องกับผลการศึกษาของวราภรณ์ นวลเพ็ญ (2539 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคม ของชาวบ้านเชียง ตำบลบ้านเชียง กิ่งอำเภอเขียงขวัญ จังหวัดร้อยเอ็ด พบปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การกู้ยืมเงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร การผลิตเพิ่มเพื่อการค้า การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตภายในหมู่บ้าน และการติดต่อค้าขายนอกหมู่บ้าน ส่วนปัจจัยด้านสังคม ได้แก่ การสาธารณสุขโลก การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม การสื่อสารมวลชน นโยบายของรัฐ นิเวศวิทยา เจตคติ และผู้นำชุมชน

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ที่พบว่า ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นจำนวนมาก จึงมีปัจจัยเกื้อหนุนในการถือครองที่ดินมากขึ้น มีการสะสมทรัพย์สินภายในครอบครัว การปรับปรุงที่อยู่อาศัย เนื่องจากสังคมในปัจจุบันนับวันจะพึ่งพาระบบตลาดและสังคมภายนอกมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคม พบว่า ชาวบ้านมีคุณภาพชีวิตดีขึ้นในด้านการศึกษาเล่าเรียน สุขภาพอนามัย แต่ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มและประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่นน้อยลง เนื่องจากการที่ได้พบปะสังคมภายนอกจากการนำข้าวแม่ไปจำหน่าย การได้รับการศึกษาของสมาชิกวัยหนุ่มสาว ทำให้ชาวบ้านมีโอกาส

ได้แลกเปลี่ยนความเห็น การเขียนแบบวิถีชีวิตของสังคมเมืองมากขึ้น รวมทั้งการรับรู้ข่าวสารจากสิ่งตีพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุเทป หรือการติดต่อกับสังคมภายนอกทางโทรศัพท์ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ จุฬารัตน์ โชติช่วงนิรันดร์ (2529 : 118) ที่ศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์หมู่บ้านบ่อมนู ตำบลไถ่คำ อำเภออำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่าชาวบ้านได้เปลี่ยนการผลิตข้าวและพืชไร่เพื่อยังชีพมาเป็นปอแก้วเพื่อการค้าแทน จากการพัฒนาถนน ไฟฟ้า และการศึกษา เปิดโอกาสให้ชาวบ้านติดต่อกับสังคมภายนอกมากขึ้น ซึ่งนำไปสู่การยอมรับสิ่งใหม่ๆ อาทิเช่น พันธุ์พืชใหม่ อาชีพใหม่ เทคโนโลยี และขนบธรรมเนียมประเพณีแบบสังคมเมือง สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สุวิทย์ ชีรสาศวัต และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2529 : 262-264) เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจการเมือง สังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน บ้านโนนตะแบก ตำบลโนนตะแบก อำเภอสว่างวีรกูล จังหวัดขอนแก่น พบว่าชาวบ้านเปลี่ยนการผลิตด้านการเกษตรเพื่อขายแทน การผลิตเพื่อบริโภค วิถีชีวิตของชาวบ้านมีการพึ่งพาสถาปัตยกรรมภายนอกมากขึ้น ระบบการลงแขกลดลง มีการนำเทคโนโลยีมาช่วยในการผลิต แต่ชาวบ้านกลับมีหนี้สินเพิ่มขึ้น มีการสะสมที่ดิน และเกิดช่องว่างระหว่างกลุ่มคนในหมู่บ้านมากขึ้น และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ปนัดดา เผือกพันธุ์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2532 : 125-160) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้านชาติพันธุ์กวย ศึกษากรณีหมู่บ้านว่น ตำบลว่น อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย พบว่าชาวบ้านนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อเพิ่มผลผลิตเกษตร มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพไปเป็นผู้ใช้แรงงานในตัวเมืองมากขึ้น วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวบ้านเปลี่ยนไปแบบสังคมเมือง แต่คุณภาพชีวิตด้านสุขภาพอนามัย และด้านการศึกษาดีขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการศึกษาค้นคว้า

- 1.1 รัฐควรสนับสนุนโครงการชลประทานคลองส่งน้ำให้กับกลุ่มผู้ผลิตข้าวแม่ เพื่อให้สามารถปลูกข้าวได้ตลอดทั้งปี
- 1.2 รัฐควรส่งเสริมให้ความรู้ในเรื่องการรักษาความสะอาดของขั้นตอนการผลิต-จำหน่ายข้าวแม่ เพื่อให้ได้คุณภาพและมาตรฐานที่ดียิ่งขึ้น

1.3 เจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น พัฒนาการตำบล เกษตรตำบลและที่เกี่ยวข้อง ควรจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการถนอมอาหารจากข้าวเม่า เพื่อให้สามารถเก็บรักษา ผลผลิตจากข้าวเม่าไว้จำหน่ายได้นานกว่าที่เป็นอยู่หรือตลอดปี

1.4 ควรมีการส่งเสริมให้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการผลิตข้าวเม่าใน หมู่บ้าน ซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาการลงทุนได้เป็นอย่างดี

1.5 ชาวบ้านกลางใหญ่ โดยเฉพาะผู้ผลิตข้าวเม่า ควรมีการรวมกลุ่ม การผลิตและจำหน่ายโดยพัฒนาไปสู่รูปแบบของสหกรณ์การผลิต-จำหน่ายข้าวเม่า เพื่อให้ การจัดหาวัตถุดิบ การกำหนดราคา การบริหารเงินกองทุน การใช้เทคโนโลยีสำหรับการ ผลิต และการกู้ยืมเงินลงทุน เพื่อขยายการผลิต จำหน่ายให้มีระบบและรูปแบบที่ดี ยิ่ง ๆ ขึ้น

1.6 หน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบ การส่งเสริมการท่องเที่ยวควรเข้าไป ส่งเสริมและช่วยเหลือในการจัดสภาพแวดล้อม และภูมิทัศน์ของหมู่บ้านให้เหมาะสมเพื่อ ส่งเสริมการท่องเที่ยว เนื่องจากบ้านกลางใหญ่เป็นเส้นทางเดียวกับ “อุทยาน ประวัติศาสตร์ภูพระบาท” อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี จึงมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และต่างประเทศแวะไปชมวิถีชีวิตของชาวบ้านเกี่ยวกับการผลิตข้าวเม่าอยู่โดยตลอด ถ้าหาก มีการจัดสภาพแวดล้อมที่ดีในหมู่บ้านคงจะส่งเสริมเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของ จังหวัดอุดรธานี

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการผลิตและจำหน่ายข้าวเม่าของชาว บ้านกลางใหญ่ เพื่อหาสาเหตุที่ทำให้การผลิตข้าวเม่า ยังคงอยู่และมีการพัฒนามาตามลำดับ ในปัจจุบัน

2.2 ควรศึกษารูปแบบของการถนอมอาหารจากผลผลิตของข้าวเม่า เพื่อให้ สามารถผลิตและจำหน่ายได้ตลอดปี

2.3 ควรศึกษาพันธุ์ข้าวที่จะสามารถเพาะปลูก และนำมาผลิตข้าวเม่าได้ อย่างเหมาะสม และสามารถผลิตได้ตลอดปี

2.4 ควรศึกษาเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มผู้ผลิตข้าวเม่า ในบ้านกลางใหญ่ กับหมู่บ้านอื่นว่ามีความสอดคล้องและแตกต่างกันอย่างไร

2.5 ควรศึกษาเปรียบเทียบรายได้หรือค่าตอบแทนจากการประกอบอาชีพเสริมของชาวบ้านกลางใหญ่ เพื่อเป็นทางเลือกในการประกอบอาชีพของชาวบ้านกลางใหญ่

2.6 ควรมีการศึกษาแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวในหมู่บ้านกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ในเรื่อง วัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิต การผลิตข้าวเม่า เพื่อการท่องเที่ยว

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- เกียรติชัย เวชฎาพันธ์. ข้าว : คู่มือเกษตรกรกร. กรุงเทพฯ : มุลินธิมหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์, ม.ป.ป.
- กุลสมบัติ หินชูย. ผลกระทบของการประกอบอาชีพปลูกอ้อยต่อเศรษฐกิจและสังคม : ศึกษากรณีบ้านโคกมะข่า ตำบลหนองหว้า อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี. ปรินญาณิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2536.
- คำสอน สีชมภู. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม หลังจากการมีไฟฟ้าเข้าสู่ หนองฮีสนาม : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านท่าแมค ตำบลท่าแมค อำเภอกุดชุม ังห์ด้วยโสธร. ปรินญาณิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, 2531.
- งามพิศ สัตย์สงวน. หลักมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2532.
- จินดารัตน์ อาจศิริ. ปลาแคกในวิถีชีวิตชาวอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม. ปรินญาณิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2535.
- จุฬาทพร โชติช่วงนิรันดร์. ประวัติศาสตร์หมู่บ้าน : บ้านบ่ออนุ ตำบลไก่อ้า อำเภอนาแกเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี. ม.ป.ท., 2529.
- ��ชนี พิศภาณ. การศึกษาอนุกรมวิธานของข้าวพื้นเมืองในจังหวัดกาฬสินธุ์. ปรินญาณิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2540.
- ชลิต ��ัยครรชิต และวิฑูทธิ จรัสพันธ์. การเปลี่ยนแปลงและรูปแบบของการพัฒนา หมู่บ้านในเขตป่าเตรียมการสงวน ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านโคกสง่า ตำบล หนองแวงอำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ. ขอนแก่น : โครงการวิจัย วนศาสตร์ชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2532.
- ชอบ เข้มกลัด. การศึกษาพัฒนาโครงสร้างของหมู่บ้านในเขตอำเภอบ้านลาด จังหวัด เพชรบุรี. วิทยานิพนธ์ ศ.ส.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2531.

- ชัยชาญ วงศ์สามัญ และสุวิทย์ ชีรสาคัด. ศักยภาพของชุมชนอีสาน : กรณีบ้านคอนแก่น ตำบลทุ่งกุลลา อำเภอสวรรคภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. ขอนแก่น : โครงการวิจัยวนศาสตร์ชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2533.
- ชาญ สมสะอาด. การเจียรไนพลอยกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจของชาวบ้านยางสีสุราช มหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2534.
- ชาญชัย มาศย์ภูธร. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมจากการผลิตเกลือเสริมไอโอดีนของชาวบ้านคือ ตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2540.
- ท่อนจันทร์ วงศ์พรหม. ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านสว่าง ตำบลศรีสว่าง อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2540.
- ปนัดดา เขือกพันธุ์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมือง สังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้านชาติพันธุ์กวย ศึกษากรณีหมู่บ้านว่าน ตำบลว่านอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย. ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2532.
- ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์. ภาษาในวัฒนธรรมข้าว. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, 5236.
- พจนีย์ บุญหวาน. ผลกระทบการประกอบอาชีพเลี้ยงโค-กระบือ ที่มีต่อเศรษฐกิจและสังคมของชาวบ้านท่านางแนว ตำบลท่านางแนว จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, 2537.
- ไพโรจน์ สโมสร, อภิชาติ ทองอยู่ และมณีมัย ทองอยู่. การเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านภาคอีสานและรูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสม. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2531.

- เรณู กุปคัยเรูียร, กัลยา พัฒนศรี และสว่างจิต ศรีระษา. การทอดผ้าพื้นเมืองของสตรีชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การศึกษาในมิติทางด้านวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2534.
- เรืองโรจน์ กุลวิฑิต. ผลกระทบจากการประกอบอาชีพการปลูกถั่วลิสงในฤดูแล้งที่มีต่อเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรบ้านชนบุรี อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์. ปรินญาณีพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2539.
- ลำไพ ทองบุราณ. ความสัมพันธ์ระหว่างการทำฟืมทอผ้ากับวิถีชีวิตของชาวบ้านเขื่อง ตำบลบ้านเขื่อง อำเภอรวิฑบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด. ปรินญาณีพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2537.
- เลิศ บรรเลงเสนาะ. การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และเศรษฐกิจในหมู่บ้าน อันเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางคมนาคม : ศึกษาเฉพาะกรณีการเปลี่ยนแปลงของบ้านหนองหว้า ตำบลหนองเต็ง อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ สืบเนื่องมาจากการสร้างทางหลวงชนบทสายกระสัง-ลำชี. วิทยานิพนธ์ พบ.ม. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2527.
- วราภรณ์ นวลเพ็ญ. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวบ้านเขื่อง ตำบลบ้านเขื่อง กิ่งอำเภอเข็วขัวญ จังหวัดร้อยเอ็ด. ปรินญาณีพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2539.
- วัฒนสาร ปานเพชร. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในช่วงที่มีการทำเกลือแบบการค้า ปี 2524-ปัจจุบัน : ศึกษากรณีหมู่บ้านเกลือ อำเภอบรรี้อ จังหวัดมหาสารคาม. ปรินญาณีพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, 2536.
- วิรพล มณีพงษ์. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านกุดรัง อำเภอกุดรังจังหวัดมหาสารคาม. ปรินญาณีพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2531.

- วิระพล ชัยมะดัน. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านหนองหว้า ตำบลชื่นชม อำเภอเจียงฮิน จังหวัดมหาสารคาม.
 วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2538.
- ศรีสอางค์ ศรีอรุโณทัย. ความแตกต่างสภาพเศรษฐกิจของเกษตรกรรายย่อยที่มีการใช้และไม่ใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรในเขตชลประทานลำพระเพลิง อำเภอปักธงชัยจังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ :
 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2531.
- สมชอบ ภูอินนา. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชาวชนบท : ศึกษากรณีบ้านโคกลี ตำบลอู่เม้า อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์.
 วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2537.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และสุวรรณ บัวทวน. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ในชุมชนชาติพันธุ์สองแห่งของจังหวัดกาฬสินธุ์ การศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณี. ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย ขอนแก่น, 2528.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และสุวิทย์ ชีรสาคัด. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมในชุมชนบ้านญ้อ บ้านไทยดำและไทยลาวเป็นการศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณี. ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2530.
- สุพจน์ ศรีสมบูรณ์, ร.ด.อ. ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม จากการประกอบอาชีพ ทอผ้าบ้านหนองเจ็อนช้าง ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2534.
- สุรัตน์ วรารัตน์, ผศ. การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อแก้ปัญหาครอบครัวและชุมชน “กรณีศึกษาการผลิตข้าวเม่า บ้านแก่งโพธิ์ ตำบลน้ำกึ่ง อำเภอราษีไศล จังหวัดนครพนม”. สกลนคร : สถาบันวิจัยและพัฒนา

สุวิทย์ ชีรศาศวัต และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน กรณีบ้านโนนตะแบก ตำบล โนนตะแบก อำเภอสีชมพู จังหวัดขอนแก่น. ขอนแก่น : สถาบันวิจัย และพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2529.

เสรี พงษ์ภิญโญ. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมใน หมู่บ้านกำลังพัฒนา : ศึกษากรณีสืบบ้านหนองเต่า ตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. ปรินญาณิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2534.

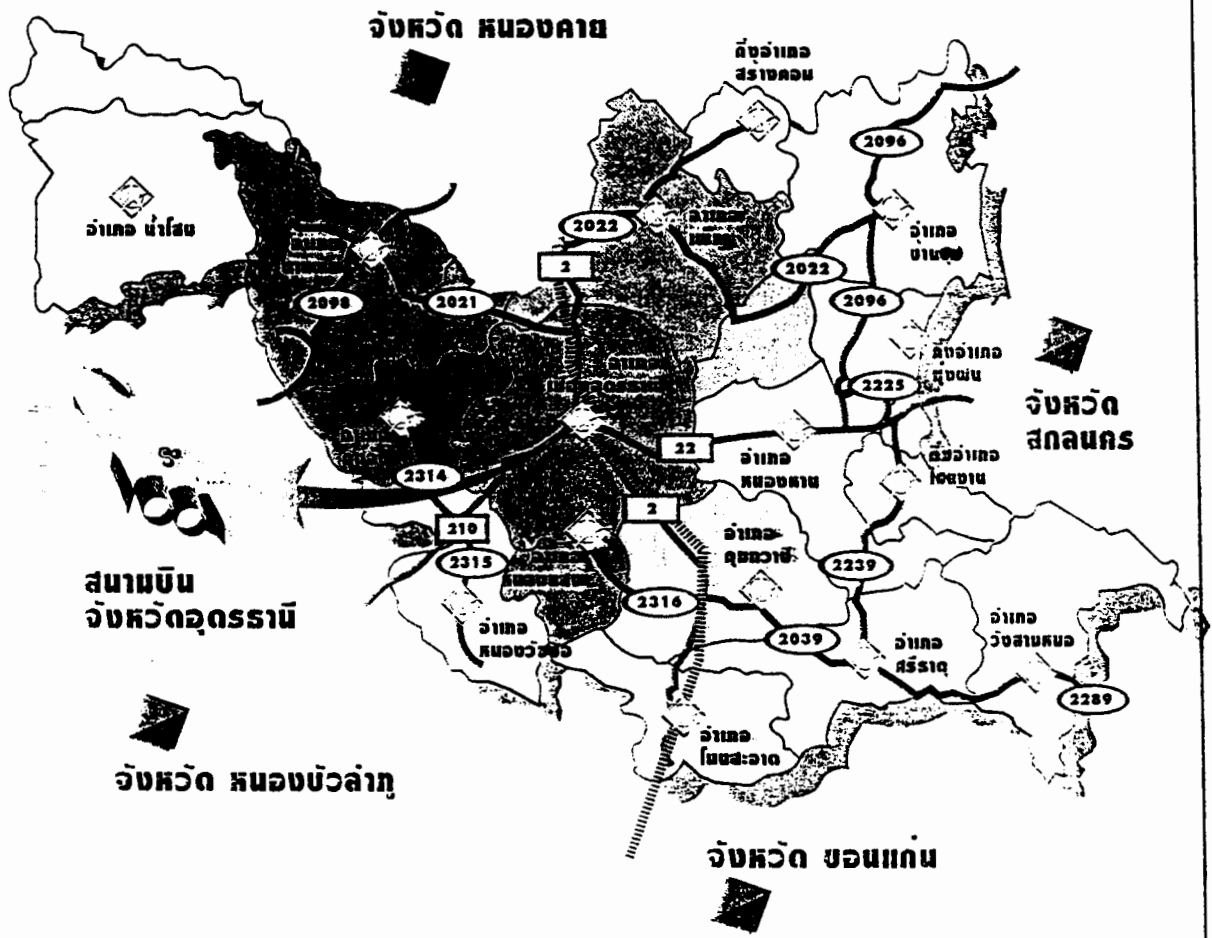
เอนก นิคมภักดิ์. การศึกษาปัจจัยที่ทำให้ครอบครัวมีเศรษฐกิจแตกต่างกันในนิคม สร้างตนเองอำเภอโพธารนย์ จังหวัดหนองคาย. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2528.

ภาคผนวก

แผนที่จังหวัดอุดรธานี

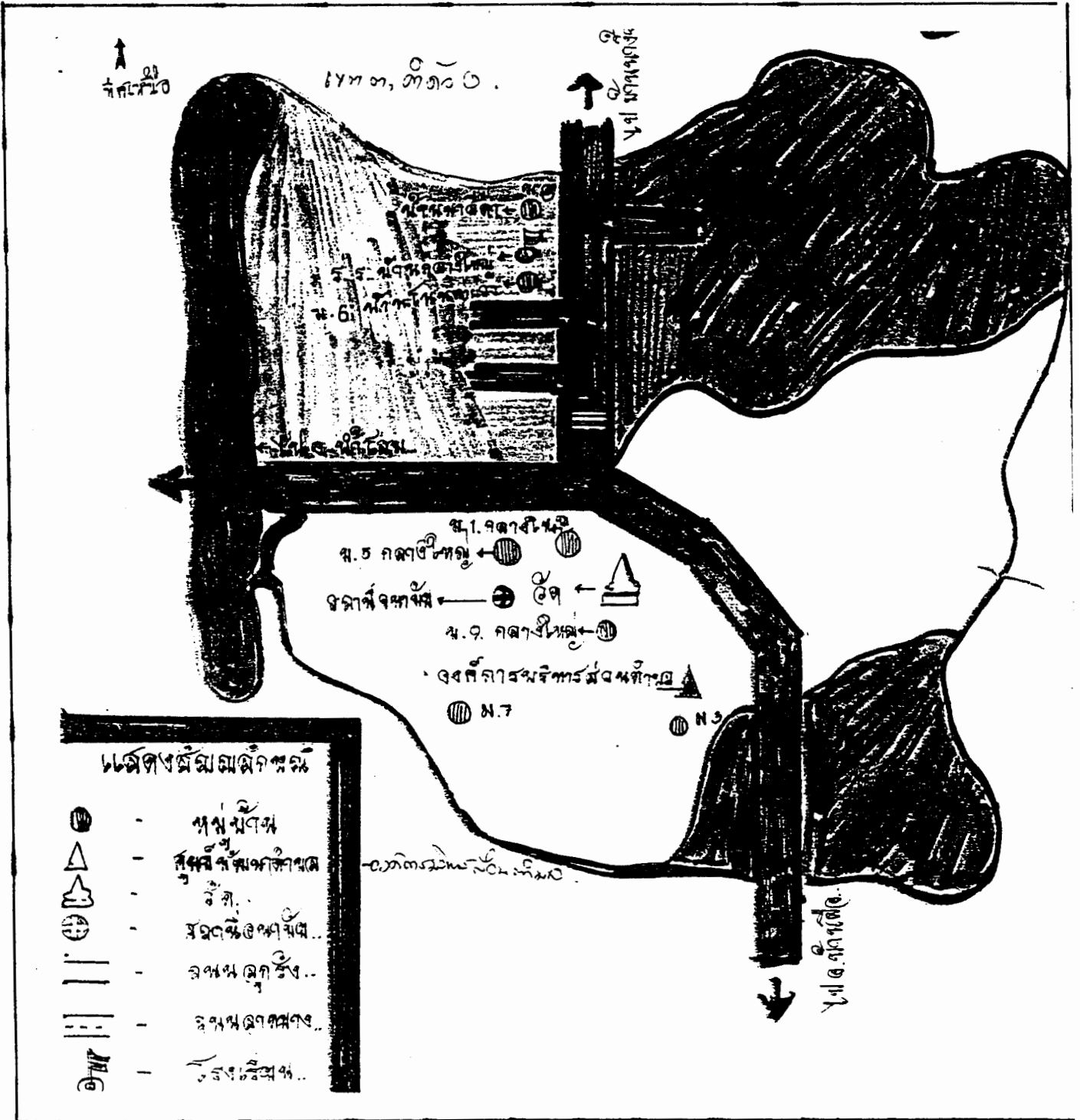
แผนที่จังหวัดอุดรธานี

- อำเภอ
- หมายเลขทางหลวงแผ่นดิน
- หมายเลขทางหลวงจังหวัด
- ทางหลวงแผ่นดิน
- ทางหลวงจังหวัด
- ทางรถไฟ

แผนที่ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นายพนม ตรีศิลป์
ตำแหน่ง	นักวิชาการศึกษา 7 ว กลุ่มวิจัยและพัฒนา สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เขตการศึกษา 9
วุฒิการศึกษา	<ul style="list-style-type: none"> ⊗ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) ⊗ สาขา ไทยคดีศึกษา (เน้นสังคมศาสตร์) ⊗ จากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ประสบการณ์	<ul style="list-style-type: none"> ◇ ผู้ประสานงานวัฒนธรรมจังหวัดอุดรธานี ◇ หัวหน้าฝ่ายส่งเสริมการศาสนาและวัฒนธรรม จังหวัดหนองบัวลำภู ◇ เลขานุการสมาคมผู้ประสานงานวัฒนธรรม ◇ ผู้ประสานงานวัฒนธรรม เขตการศึกษา 9
ผลงานวิจัย	<ul style="list-style-type: none"> ☆ ความคิดเห็นของผู้เรียนต่อการดำเนินงาน โรงเรียนพระปริยัติธรรม จังหวัดหนองบัวลำภู ☆ บทบาทในการปฏิบัติงานด้านวัฒนธรรมของศึกษานิเทศก์อำเภอ และศึกษานิเทศก์จังหวัด ในเขตการศึกษา 9 ☆ ประเมินผลโครงการประชุมชี้แจงการใช้คู่มือครู คู่มือ การจัดกิจกรรมและสื่อ เพื่อพัฒนาจิตพิสัยในระบบการเรียน การสอน ประจำปี 2541 เขตการศึกษา 9 ☆ ศักยภาพการดำเนินงานทางวัฒนธรรม : กรณีภาควัฒนธรรม 9